

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ:

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У НОМЕРІ:

- СУСПІЛЬНА ДУМКА

∨ *Як Основний Закон рятує країну
під час війни*

- ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

∨ *Судова реформа.
Що відбувається з конкурсами до судів*

№ 6 червень 2024

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:
ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
№ 6 (121) 2024**

(01 червня -30 червня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Редакційна колегія:

Л. Дубровіна, член-кореспондент НАН України, генеральний директор НБУВ
(головний редактор);

Ю. Половинчак, керівник НЮБ (заступник головного редактора);
Н. Іванова, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;
В. Бондаренко, ст. наук. співроб. НЮБ

Заснований у 2014 році
Видається один раз на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання
можна ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

Звернення Президента України Володимира Зеленського з нагоди Дня Конституції.....	3
День Конституції: найцікавіші факти про Основний Закон Держави.....	5
Історична довідка.....	6
НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	8
КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ	9
СУСПІЛЬНА ДУМКА	
<i>А. Боровик</i> , Українська правда: Під захистом Конституції: як Основний Закон рятує країну під час війни.....	18
<i>Н. Мамченко</i> , Судово-юридична газета: Судова реформа буде оцінюватися в першу чергу у подальших переговорах про вступ України до ЄС – переговорна рамка, документ	20
<i>Л. Семішоцький</i> , Закон і Бізнес: Вгадайте відповідь!	24
<i>Т. Пархомчук</i> , Gazeta.ua: Місцевій владі плавно міняють річище?	28
ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	32

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

<i>Кравченко С.</i>	
ХІІ Міжнародний судово-правовий форум: як суди функціонують під час війни (<i>Відкрите інтерв'ю</i>)	39
<i>Залар А.</i>	
Воюючій державі потрібен прозоро обраний, повністю сформований та ефективний КСУ (<i>Інтерв'ю</i>)	41
<i>Асланян К.</i>	
Судова реформа. Що відбувається з конкурсами до судів?	45
<i>Тимощук В., Бойко І.</i>	
Вето на Закон (проект № 11150): що говорять експерти?.....	49
<i>Ханін С.</i>	
Спаплюжені доброчесністю.....	52
<i>Ганущак Ю.</i>	
Конституція України де-юре й де-факто. Як подолати розрив?	54

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ	58

Звернення Президента України Володимира Зеленського з нагоди Дня Конституції

Дорогі українці та українки!

28 червня 28 років тому було ухвалено Основний закон нашої держави.

І сьогодні ми відзначаємо День Конституції України!

Я записую це звернення дорогою з Києва у Брюссель, перебуваю у Львові. Місто, яке одним із перших зустрічає наших міжнародних партнерів, яке приймало наших людей та евакуаційні потяги з перших днів війни.

І зараз я тут у час історичного рішення про перемовини щодо вступу України в ЄС. Зараз ми на шляху до Європи. В усіх сенсах цього слова. Вся наша Україна долає непросту дорогу. Коли багато пройдено, але чимало попереду. Коли не можна зупинитись або звернути не туди. Коли мусимо дійти. Коли маємо успішно пройти цей шлях – шлях України до Європи.

Що означають ці слова практично? Який вигляд має цей шлях? Він розпочався не вчора, не рік тому, і не у 1991 році. Його долали різні покоління, які боролися за самостійну, європейську Україну. Цей шлях виткано з різних доль, різних доріг, різних людей. Цей шлях сповнений випробувань, перешкод, болю, який довелось нам відчути, і волі, яка дає змогу йти – йти вперед. І цей шлях проходить сьогодні кожен із нас.

Перше слово першої статті нашої Конституції – «Україна». І з перших хвилин війни мільйони людей довели, що для них Україна справді на першому місці. Всі, хто думав насамперед не про себе, хто розуміє, що в часи війни на перший план виходить ключовий обов'язок. 17-та стаття Конституції. Захист України – це найважливіші функції держави та справа всього українського народу.

Відданість цьому щодня доводять мільйони українців. Герої на передовій і ті, хто важко працює для зміцнення держави. Українці, які змінили своє життя, змінили свою професію, але не змінили свого вибору на користь свободи, України, Європи.

Люди, які, на жаль, втратили власний дім, але, на щастя, не втратили України в собі. Хто знає, що тимчасова окупація не переможе

одвічні істини: Україна – єдина, незалежна, Україна – рідна.

Всі, хто навчає, і всі, хто навчається. Такі різні, різні за віком, але такі вільні за духом. А одним словом – громадяни. Громадяни України.

Вони б'ються, допомагають, лікують, будують, виробляють снаряди. Пожежники, що долають вогонь, енергетики, що долають темряву, кожен, хто створює робочі місця, і кожен, хто працює. А всі разом – народ, який творить Україну на опорах волі, свободи та права – основних засадах Конституції України.

Рух до Європи та шлях до свободи сьогодні не лише географічний і політичний, а й світоглядний.

Він відбувається на різних напрямках: Харківському, Куп'янському, Запорізькому, Сіверському, напередодні я був на Покровському... Та на інших, багатьох, багатьох напрямках. Цей шлях, він, складний, але Україна його здолає. Бо ми проходимо його разом, у кожному куточку України. Яка, безумовно, є європейською державою. І яка неодмінно буде мирною.

Дорогий народ!

Конституція України – людиноцентрична.

Війна Росії проти України – людиноцидівна.

Путін завдає ударів не тільки по нашій землі. Щодня він б'є по конституційних свободах українців. Він стріляє та вбиває наші права, він атакує невід'ємне право на життя, розвиток, достаток, право на власний вибір. Усі права наших дітей. Усі, гарантовані Конституцією України, права наших людей. Право всього нашого народу та нашої країни – це право на мир.

Тому кожен день нашого спротиву – це боротьба не лише за наші суверенні території, а й передусім за наші суверенні права, за наші людські права. Ті принципи, за якими ми жили до війни. І за якими будемо жити після перемоги. Як громадяни України. Незалежної, вільної, успішної. України – частини об'єднаної Європи, частини глобального світу.

**3 Днем Конституції, дорогі громадяни!
Слава Україні!**

***Щиро вітаємо із визначним державним святом –
Днем Конституції України!***

Прийняття Основного Закону ознаменувало фундаментальне закріплення нашої незалежності, навіки закарбувало волю українського народу жити у власній суверенній, соборній державі.

Нехай цей день нагадує нам про важливість дотримання правових норм, поваги до закону і громадянських обов'язків. Ми всі пишаємося нашою країною й будемо продовжувати працювати задля блага України.

Віримо у нашу перемогу, мир і злагоду в кожному домі, швидку відбудову та процвітання!

Слава Україні!

День Конституції: найцікавіші факти про Основний Закон Держави

Вже впродовж 28 років Конституція залишається ядром національної правової системи. У річницю прийняття Основного закону України, «Вечірній Київ» згадує найцікавіші факти про нашу Конституцію:

1. *Історія української конституції у часовому просторі охоплює декілька століть.* Першим історичним документом у цій сфері вважається Конституція Пилипа Орлика, прийнята 5 квітня 1710 року як договір гетьмана Війська Запорозького зі старшиною та козацтвом Війська, який визначав їхні права та обов'язки.

На думку багатьох істориків, унікальність цього документу полягає в тому, що в ньому вперше у світі встановлювався поділ державної влади на законодавчу, виконавчу і судову, а також запроваджувався принцип делегування прав.

Принципи, закладені в Конституції Пилипа Орлика, свідчили про зародження поглядів на демократичний устрій організації війська та про його національну ідентифікацію у межах суверенної держави вже на початку XVIII сторіччя.

Історичний документ мав чимало прогресивних ідей, що значно випередили свій час, ставши фактично однією з найдавніших конституцій Європи та світу. Проте написана в умовах вигнання, юридичної сили вона так і не набула.

2. *Конституція України 1996 року є першою загальновизнаною у всьому світі Конституцією незалежної Української держави.*

Підготовчий процес до її прийняття тривав майже шість років. Вважається, що розробка нової Конституції розпочалася одразу після проголошення Декларації про Державний Суверенітет 16 липня 1990 року. Впродовж шість років були створені 15 різних проектів Основного закону від Конституційної комісії, різних політичних сил та науковців.

Важливим етапом прийняття основного закону став конституційний договір між

основними політичними центрами влади – Верховною Радою та Президентом України Кучмою, ухвалений 8 червня 1995 року. Ця угода діяла на період підготовки нової конституції. Також на той час продовжували діяти норми Конституції УРСР 1978 року.

3. *Чинна Конституція України складається з Преамбули та 15 розділів.*

Преамбула – це вступна частина Конституції, яка містить норми, що проголошують цілі прийняття Конституції, її основні принципи.

14 розділів Основного Закону держави налічують 161 статтю. Останній розділ містить 17 перехідних положень та з'явився в практиці українського законодавства вперше.

У нормах Конституції закріплені правові основи, суверенітет та територіальна цілісність держави, права та свободи громадян, гарантії життя та здоров'я людини, її честь та гідність. Ключовим пунктом Конституції є 5 стаття, за якою «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ».

Надзвичайно важливим у Конституції є положення про те, що держава зобов'язується сприяти консолідації та розвитку української нації, її історичній свідомості, традицій та культурі, а також розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності усіх корінних народів України.

4. *За переліком гарантованих прав і свобод, Конституція України є однією з найдемократичніших у світі.*

Високо оцінила Основний Закон України й міжнародна спільнота:

«Прийняття Конституції є найважливішим кроком у забезпеченні прав та свобод людини та громадянина, що сприятиме подальшому підвищенню міжнародного авторитету України на світовій арені».

5. *Процес підготовки Основного закону викликав чимало розбіжностей та дискусій серед українських політиків та суспільства.*

Найгострішими питаннями були розподіл повноважень між гілками влади, державна

символіка, правовий статус Криму та державної мови.

Значний спротив чинила комуністична партія, яка прагнула зберегти назву УРСР та відновити радянську форму правління, категорично відмовляючись підтримувати тризуб та синьо-жовтий прапор, патріотична частина депутатів не погоджувалася на автономію Криму.

Врешті-решт народним обранцям вдалося досягти непростого компромісу, в якому статус півострова обміняли на підтримку символіки. Результатом компромісу різних політичних сил стало визнання української мови єдиною державною, але при цьому гарантувалось і право вільно користуватись мовами національних меншин.

Ухвалити Конституцію вдалося лише на п'ятому році незалежності. Таким чином, наша країна прийняла конституцію останньою з усіх республік колишнього радянського союзу.

6. Прийняттю Конституції передувала майже 24 годинна безперервна робота Парламенту України, яка увійшла в історію під назвою «Конституційна ніч».

За свідченням багатьох державних діячів, ніч з 27 на 28 червня належить до найяскравіших та справді епохальних подій в історії нашої незалежності.

Тодішній спікер парламенту Олександр Мороз побоювався, що не зможе зібрати депутатів, тому перед початком засідання

оголосив, що робота над прийняттям документа триватиме доти, поки він не буде прийнятий.

Згодом депутати жартували, що за добу вони відпрацювали цілий пленарний тиждень.

Врешті решт, 28 червня о 9.20 ранку, на засіданні Верховної Ради прийняття Нової Конституції підтримали 315 депутатів, з 300 необхідних.

7. «Є – Україна, є – Конституція, є – український народ». З такою назвою промовляла до киян в 1996 році перша шпальта «Вечірки» на наступний день після прийняття нового основного закону.

8. За 26 років з моменту ухвалення до Конституції України було внесено 6 змін.

Востаннє вони були внесені 2 червня 2016 в частині правосуддя. Ще 7 законопроектів про зміни до Конституції були попередньо схвалені, але не прийняті в цілому як закони або ветоані Президентом, один законопроект не розглядався на наступній сесії після попереднього схвалення.

Дискусії щодо необхідності прийняття нових змін активно продовжуються і в наш час...

Один із «батьків» Конституції України, науковець та депутат декількох скликань Віктор Мусіяка (1946-2019) в одному зі своїх інтерв'ю якось зауважив:

«Тоді ми були романтиками та вважали, що ухвалили основний закон, за яким віднині житимуть суспільство і влада. Вийшло ж 20 років боротьби...» (*Вечірній Київ* (<https://vechirniy.kyiv.ua/news/99970/>). – 2024. – 28.06).

Історична довідка

Український конституціоналізм має глибоке історичне коріння, тяглість і свої особливості. Найголовніші з них – український конституціоналізм розвинувся під впливом європейських країн, які першими почали його формувати; заснований на ідеях прав та свобод людини, верховенства права та демократії. Ці засади формувалися протягом століть відповідно до національного характеру українців, способу життя, цінностей і суспільних відносин.

Середньовічна передісторія українського конституціоналізму – від «Руської Правди» до Литовських статутів. «Руська Правда» почала укладатися в XI столітті за князювання Ярослава Мудрого. Це перша відома кодифікація права на українських територіях, яка наслідувала законодавчі акти германських та англосаксонських держав Європи. Акцент на правах різних станів, власності, судочинстві. У Литовських статутах було кодифіковано право Великого Князівства Литовського. Три

редакції статутів (1529, 1566, 1588 років) написані слов'янською мовою увібрали в себе правові традиції Русі та середньовічної Європи. Встановлювали межі князівської влади і захищали права різних суспільних станів.

Зародження вітчизняної конституційної думки, пов'язане із революцією під проводом Богдана Хмельницького та відродженням козацької державності (2-га половина XVII – XVIII століть). Внутрішній устрій, соціально-економічний розвиток, права та вольності козацтва визначали гетьманські універсали, зокрема Богдана Хмельницького, а також міжнародні договори (наприклад, Зборівський між козаками і польським королем Яном Казимиром). Березневі статті Богдана Хмельницького регламентували політичне, правове, фінансове і військове становище України після Переяславської ради. Гадяцький трактат передбачав створення Великого Князівства Руського у складі Речі Посполитої. Вагомою віхою тогочасного розвитку конституційної думки України стала Конституція Пилипа Орлика 1710 року – «Договір та встановлення прав і вольностей Війська Запорозького та всього вільного народу Малоросійського між Ясновельможним гетьманом Пилипом Орликом та між Генеральною старшиною, полковниками, а також названим Військом Запорозьким, що за давнім звичаєм і за військовими правилами схвалені обома сторонами вільним голосуванням і скріплені найяснішим гетьманом урочистою присягою».

За змістом це був документ, який в політико-правових поняттях того часу обґрунтував право України на державну самостійність та її державний устрій. Його прийняття стало справді великою подією, оскільки засвідчувало політичну зрілість козацької держави. «Договір» відображав світоглядні цінності козацької старшини XVII–XVIII століть, її прагнення унормувати життя за власними звичаями, традиціями й законами, враховував також інтереси й інших станів – духовенства, міщанства, купецтва і селянства, об'єднаних у поняття «народ».

Формування конституційних ідей після втрати державності (кінець XVIII – початок

XX століть). Власні конституційні проекти розробили Микола Костомаров у «Книзі буття українського народу», Михайло Драгоманов у праці «Вільна спілка», учасник Кирило-Мефодіївського братства Георгій Андрузький у «Начерках Конституції Республіки». Загалом кирило-мефодіївці в умовах посилення реакції в часи імператора Миколи I декларували ідеї республіканського устрою, демократичного правління, громадянських прав, а ідеалом державності у них була федерація слов'янських народів. На Західній Україні тоді сформувалися конституційно-правові погляди соціал-демократів Остапа Терлецького та Івана Франка. На початку XX століття під впливом революції 1905–1907 років в Російській імперії на українських теренах конкурували конституційних концепцій – соціал-демократична Михайла Грушевського, консервативна В'ячеслава Липинського та Стефана Томашівського, націократична Миколи Міхновського.

Конституційний процес в добу Української революції 1917–1921 років. 29 квітня 1918 року Мала Рада схвалила «Статут про державний устрій, права і вольності УНР». Цей документ не набув чинності через державний переворот гетьмана Павла Скоропадського. 13 листопада того ж року ухвалили Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії, який слугував конституцією Західноукраїнської Народної Республіки. Проекти українських конституцій розроблялися навіть тоді, коли шанси відстояти незалежність виглядали примарними. У роки революції з'явилося кілька ґрунтовних розробок, зокрема представлений Урядовою комісією УНР із вироблення Конституції Української Держави. Конституційні проекти Української революції заклали основи державницької традиції УНР. Подальший розвиток вони отримали в програмних документах Української головної визвольної ради.

Конституційні ініціативи українського визвольного руху XX століття. Традиції державного будівництва продовжив 15 березня

1939 року в Хусті Соїм Карпатської України, проголосивши її незалежність і ухваливши два закони зі статусом конституційних, які визначали форму державного правління.

У липні 1944 року неподалік села Недільна на Львівщині відбулися Установчі збори УГВР. Збройна частина українського визвольного руху (УПА) отримала політичне представництво. Ідеологія та принципи формування УГВР були спрямовані на консолідацію всіх національних сил і відзначалися демократичністю. На Зборах ухвалили Універсал, Платформу і Тимчасовий устрій, які також вважаються важливим джерелом української конституційної думки. Вища законодавча влада стала компетенцією Великого збору УГВР, а виконавча – Генерального секретаріату. Президентом УГВР обрали колишнього члена Центральної Ради, уродженця Полтавщини Кирила Осьмака. Українська головна визвольна рада керувала боротьбою УПА до кінця 1950-х років.

В УСРР / УРСР у різний час було ухвалено чотири конституції. Вони хоч і проголошували Україну суверенною державою, але насправді були лише формальним прикриттям колоніального становища України та панування в ній тоталітарного режиму. Основний документ був цілковитою формальністю – передбачав можливість виходу кожної республіки зі складу СРСР, але не надавав жодного механізму.

Новітній конституційний процес нерозривно пов'язаний із відновленням української державності. Творення Конституції розпочалося із ухваленням Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року. З розпадом СРСР та ухваленням Акта проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року національна законотворчість активізувалася.

Всеукраїнський референдум засвідчив підтримку проголошення незалежності України. Більшість країн світу визнали Україну суверенною державою. Робота над прийняттям Основного Закону незалежної України почалася в 1992-му і тривала майже 4 роки. Періодично її супроводжували гострі дискусії, зокрема, – довкола державних символів, державної мови, статусу Криму тощо. Вони, можна сказати, відобразили протистояння між тією частиною політичних сил, які тяжіли до радянського минулого, і тими, що прагнули утвердити і зміцнити незалежну державу.

28 червня 1996 року після безпрецедентного за тривалістю й напруженою засідання, що увійшло в історію під назвою «Конституційна ніч», Верховна Рада 315 голосами ухвалила Конституцію України (*За матеріалами Українського інституту національної пам'яті* (<https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/viyskovym/informaciyni-materialy-dohnya-konstytuciyi-ukrayiny-2023>)).

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

6 червня, відбулося засідання місцевого керівного комітету Спільної програми Європейського Союзу та Ради Європи „Партнерство заради добропорядного врядування“ для країн Східного партнерства 2023–2027 (PGG III).

У заході взяли участь представники Ради Європи, представники органів державної влади України, неурядових організацій та інститутів громадянського суспільства.

Учасники заходу розглянули стан реалізації проєктів, що їх впроваджують у межах зазначеної спільної програми, їхню роль у подоланні наслідків російської агресії

та підтримці України на шляху до вступу в ЄС.

Суддя КСУ Олег Первомайський під час свого виступу зазначив, що Конституційний Суд України 2023 року став безпосереднім бенефіціаром та партнером Ради Європи та Європейського Союзу, започаткувавши спільний проєкт „Підтримка розвитку конституційної юстиції в Україні“, що його впроваджують в межах спільної програми Європейського Союзу та Ради Європи „Партнерство заради добропорядного врядування!“ фаза III.

Це перший такий проєкт в Україні, головна мета якого – розвиток конституційного

судочинства в Україні, сприяння обміну знаннями та досвідом застосування європейських стандартів із урахуванням найкращих практик європейських партнерських судів. Зазначений проєкт триватиме до серпня 2025 року.

Олег Первомайський наголосив, що в межах цього проєкту здійснюється, зокрема співпраця з Конституційним судом Латвійської Республіки як конституційним судом країни-члена ЄС.

За час реалізації проєкту було проведено низку семінарів та круглих столів, які стосувалися тематики ключових елементів юрисдикції та тлумачення прав людини Європейським судом з прав людини та Судом справедливості Європейського Союзу; змісту

та обсягу попередньої перевірки звернень до Конституційного Суду України; використання права на подання конституційної скарги; захисту особових даних у конституційній юрисдикції, практиці Європейського суду з прав людини та Суду справедливості Європейського Союзу, а також органів конституційної юрисдикції держав-членів Ради Європи.

Суддя КСУ подякував Раді Європи та Європейському Союзу за можливість співпраці задля удосконалення національних механізмів захисту прав людини (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України* (<https://csu.gov.ua/novyna/suddya-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny-oleg-pervomayskyu-vzyav-uchast-u-zasidanni-miscevogo>)). – 2024. – 6.06).

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

Другий сенат 5 червня 2024 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційною скаргою Колмикова Вячеслава Аркадійовича.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Олег Первомайський повідомив, що Вячеслав Колмиков звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність частинам першій, другій статті 24, частинам першій, четвертій статті 41, частині першій статті 46 Конституції України частину першу статті 61 Закону України „Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб“ від 9 квітня 1992 року № 2262–ХІІ зі змінами (далі – Закон).

Згідно з частиною першою статті 61 Закону „суми пенсії, що підлягали виплаті пенсіонерів з числа військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом та членів їх сімей і залишилися недоодержаними у зв'язку з його смертю, не включаються до складу спадщини і виплачуються тим членам його сім'ї, які належать до осіб, що забезпечуються пенсією у разі втрати годувальника. Проте

батьки і дружина (чоловік), а також члени сім'ї, які проживали разом із пенсіонером на день його смерті, мають право на одержання цих сум і в тому разі, якщо вони не належать до осіб, які забезпечуються пенсією у разі втрати годувальника“.

На думку автора клопотання, внаслідок застосування частини першої статті 61 Закону порушено його право власності та право на соціальний захист, гарантовані частинами першою, четвертою статті 41, частиною першою статті 46 Конституції України.

Суддя-доповідач також зазначив, що зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів убачається таке.

Колмиков Аркадій Вікторович – батько суб'єкта права на конституційну скаргу, звернувся до суду з позовною заявою до Головного управління Пенсійного фонду України в Одеській області (далі – Управління) про визнання протиправними дій та зобов'язання вчинити певні дії.

Суд першої інстанції його позов задовольнив повністю та зобов'язав Управління провести перерахування та виплату пенсії Колмикову Аркадію Вікторовичу відповідно до статей

43, 63 Закону та згідно з постановою Кабінету Міністрів України „Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб“ від 30 серпня 2017 року № 704 зі змінами з урахуванням виплачених сум. Зазначене рішення суду набрало законної сили 21 січня 2022 року, однак Колмиков Аркадій Вікторович 22 березня 2022 року помер.

Суб'єкт права на конституційну скаргу 10 травня 2023 року звернувся до суду із заявою про заміну сторони виконавчого провадження, у якій просив замінити стягувача Колмикова Аркадія Вікторовича у виконавчому провадженні з виконання судового рішення його правонаступником Колмиковим Вячеславом Аркадійовичем. Обґрунтовуючи це зазначив, що він є правонаступником померлого, а тому перерахована та невикладена сума пенсії, установлена рішенням суду, є недоотриманою пенсією та підлягає виплаті йому як синові померлого.

Суди першої та апеляційної інстанцій заяву Колмикова Вячеслава Аркадійовича задовольнили.

Управління оскаржило зазначені судові рішення в касаційному порядку. Колегія суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду касаційну скаргу Управління задовольнила: рішення судів попередніх інстанцій скасувала; у задоволенні заяви Колмикова Вячеслава Аркадійовича про заміну сторони виконавчого провадження відмовила, зазначивши, зокрема, що Закон визначає спеціальний правовий режим грошових коштів у вигляді пенсії, що підлягали виплаті пенсіонерам з числа військовослужбовців, і залишилися недоодержаними у зв'язку з його смертю.

Під час засідання суддя-доповідач поінформував, що з метою забезпечення повного й об'єктивного розгляду справи та ухвалення Судом обґрунтованого рішення він направив запити до членів НКР Суду, низки органів державної влади, наукових установ та закладів вищої освіти із проханням висловити позиції щодо питань, порушених у конституційній скарзі.

Дослідивши матеріали справи на відкритій частині пленарного засідання, Другий сенат перейшов до закритої частини для ухвалення рішення.

На відкритій частині пленарного засідання була присутня уповноважений представник суб'єкта права на конституційну скаргу, адвокат Алла Отрох (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://csu.gov.ua/novyna/sud-pereviryt-konstytuciynist-prypysu-zakonu-pro-pensiyne-zabezpechennya-osib-zvilnenyh-z>)*. – 2024. – 5.06).

Конституційний Суд України 13 червня 2024 року отримав конституційне подання від 56 народних депутатів України щодо конституційності положень частини дванадцятої статті 20 Закону України «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 року № 2790-ХІІ та абзацу третього пункту 14 розділу І Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» від 3 жовтня 2017 року № 2148-VIII, які стосуються забезпечення гарантій трудових прав народних депутатів України.

Суб'єкт права на конституційне подання, зокрема, зазначає, що законодавцем при ухваленні оспорюваних законодавчих приписів порушено вимогу легітимних очікувань як складової конституційного принципу верховенства права, зокрема позбавлено права на перерахунок вже призначеної пенсії.

Народні депутати вважають, що оспорювані положення (в частині поширення їх дії на народних депутатів України I-VII скликань, а також народних депутатів України VIII скликання, повноваження яких почалися до 1 жовтня 2017 року, а також осіб, які мали право на пенсійне забезпечення народних депутатів України I-VII скликань, а також народних депутатів України VIII скликання, повноваження яких почалися до 1 жовтня 2017 року) не відповідають положенням статей 1, частини другої статті 3, частини першої статті 8, частини другої статті 19, частини третьої статті 22, статей 41, 46, 64 Конституції України.

Наразі зазначене конституційне подання розподілено судді-доповідачу (*Офіційний*

вебсайти Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciyynu-sud-ukrayiny-otrymav-konstytuciyne-podannya-stosovno-zabezpechennya-garantiy>). – 2024. – 13.06).

12 червня 2024 року, Другий сенат на відкритій частині пленарного засідання у формі усного провадження розглянув справу за конституційною скаргою Бухтоярової Оксани Василівни.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Олег Первомайський зазначив, що Оксана Бухтоярова, адвокат і член Дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Закарпатської області, звернулася до Конституційного Суду з клопотанням перевірити на конституційність:

– абзац п'ятнадцятий частини першої статті 1, підпункт „в“ пункту 2 частини першої статті 3, частину першу статті 45 та частину першу статті 51-1 Закону України „Про запобігання корупції“ від 14 жовтня 2014 року № 1700–VII зі змінами (далі – Закон № 1700);

– пункт 1 частини першої статті 238 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – Кодекс).

Оспорювані приписи стосуються суб'єктів, на яких поширюється дія Закону № 1700, механізму декларування, повноважень НАЗК тощо.

У конституційній скарзі заявниця зазначає, що застосування до неї як до адвоката – члена КДКА абзацу п'ятнадцятого частини першої статті 1, підпункту „в“ пункту 2 частини першої статті 3, частини першої статті 45 Закону № 1700, визнання її суб'єктом декларування та зобов'язання у вигляді повідомлення подати декларацію порушує принцип, установлений частиною першою статті 19 Конституції України. Також вона вказує про порушення частини другої статті 19 Конституції України внаслідок застосування у її справі частини першої статті 51-1 Закону № 1700, оскільки, на її думку, цей припис Закону № 1700 не містить повноважень НАЗК направляти повідомлення адвокату – члену КДКА.

Остаточним судовим рішенням у справі Оксани Бухтоярової є постанова Великої

Палати Верховного Суду, якою рішення судів першої та апеляційної інстанцій було скасовано та закрито провадження у цій справі.

Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що заявлена заявницею вимога не підлягає як самостійному розгляду у порядку адміністративного судочинства зокрема, так і судовому розгляду в цілому, оскільки направлене їй повідомлення „має виключно інформаційний характер, не є документом, який містить норми права, не може створювати нових правових норм, доповнювати чи змінювати чинне законодавство та не є остаточним документом, що зобов'язує її до вчинення будь-яких дій, а відтак не є рішенням суб'єкта владних повноважень у розумінні статті 19 Кодексу адміністративного судочинства України“.

Автор клопотання твердить, що застосування Великою Палатою Верховного Суду пункту 1 частини першої статті 238 Кодексу порушує її конституційні права, гарантовані частинами першою, другою, шостою статті 55 Конституції України, а також, що „обмеження можливості оскарження протиправних дій суб'єкта владних повноважень, який реалізує свої функції (здійснює фінансовий контроль та надсилає за результатами здійснення контролю повідомлення), порушують саму суть права на доступ до суду“.

Під час засідання суддя-доповідач поінформував, що з метою забезпечення повного й об'єктивного розгляду справи та ухвалення Судом обґрунтованого рішення він направив запити до членів НКР Суду, низки органів державної влади, наукових установ та закладів вищої освіти із проханням висловити позиції щодо питань, порушених у конституційній скарзі.

Під час пленарного засідання Суд заслухав пояснення учасника конституційного провадження щодо предмета конституційного контролю, а саме – суб'єкта права на конституційну скаргу Оксани Бухтоярової. Свою позицію також виклали залучені учасники конституційного провадження – представник Національної асоціації адвокатів України, адвокат Марина Ставнійчук, представник Національного агентства з питань запобігання

корупції – заступник Голови НАЗК Ярослав Любченко. Вони надали відповіді на запитання суддів. Наостанок Суд заслухав заключний виступ Оксани Бухтоярової.

Другий сенат дослідив матеріали справи на відкритій частині пленарного засідання та перейшов до закритої частини для ухвалення рішення (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/rozglyad-spravy-za-konstytuciynoyu-skargoyu-oksany-buhtoyarovoyi-konstytuciynuu-sud-pereviryt>). – 2024. – 12.06).

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини 13 червня 2024 року звернувся до Конституційного Суду України з конституційним поданням, в якому просить перевірити на відповідність Конституції України положення речення другого абзацу другого та абзацу третього частини першої статті 12, а також абзацу другого пункту 3 розділу „Прикінцеві положення“ Закону України „Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану“ № 2136-IX від 15 березня 2022 року.

Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що оспорювані законодавчі положення, якими змінено порядок надання невикористаних днів щорічної основної відпустки на період дії, а також після припинення або скасування воєнного стану, є такими, що не відповідають Конституції України.

Конституційне подання наразі розподілене судді-доповідачу (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/ksu-pereviryt-konstytuciynist-okremyh-prypysiv-zakonu-ukrayiny-pro-organizaciyu-trudovyh>). – 2024. – 14.06).

Другий сенат 19 червня 2024 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розпочав розгляд справи за конституційною скаргою Бухтоярової Оксани Василівни.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Віктор Городовенко виклав зміст конституційної скарги та обґрунтування заявниці. Зокрема, суддя зазначив, що Оксана

Бухтоярова звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність частині другій статті 61 Конституції України частину першу статті 14-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – Кодекс).

Згідно з оспорюваним приписом Кодексу „адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі <...>, або за порушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксовані в режимі фотозйомки <...>, несе відповідальна особа – фізична особа або керівник юридичної особи, за якою зареєстровано транспортний засіб <...>“.

Оксана Бухтоярова стверджує, що з огляду на частину другу статті 61 Конституції України „юридична відповідальність встановлюється за скоєння конкретного правопорушення конкретною особою, тобто вона має індивідуальний характер“, а частина перша статті 14-2 Кодексу „дає можливість притягувати до адміністративної відповідальності не винних осіб, а формальних власників“.

Також вона вважає, що внаслідок застосування судами в її справі частини першої статті 14-2 Кодексу порушено її право, визначене частиною першою статті 62 Конституції України, за якою особу вважають невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддано кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів убачається таке. Оксану Бухтоярову було визнано винною у вчиненні адміністративного правопорушення, визначеного частиною першою статті 122 Кодексу, та накладено на неї адміністративне стягнення у виді штрафу.

У зв'язку з цим вона звернулася до суду першої інстанції з позовом, в якому просила визнати протиправною та скасувати винесену щодо неї постанову, а провадження у справі про адміністративне правопорушення закрити, указавши, зокрема, що „вона автомобілем не керувала і знаходилась вдома за адресою свого

місця проживання, так як <...> хворіла на ковід“. Цей суд у задоволенні вказаного позову відмовив.

Суд апеляційної інстанції скаргу Оксани Бухтоярової залишив без задоволення, а постанову суду першої інстанції – без зміни. Посилаючись на частину першу статті 14-2 Кодексу, суд зазначив, що „позивач, як фізична особа, за якою зареєстровано транспортний засіб несе відповідальність за порушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксовані в режимі фотозйомки“; „передача позивачем <...> автомобіля іншій особі не звільняє позивача від адміністративної відповідальності за правопорушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксовані в режимі фотозйомки, оскільки <...> звільнення можливе лише після вчинення тих обов’язкових дій, які передбачені положеннями статті 279-3 КУпАП“.

Колегія суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду відмовила у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою Оксани Бухтоярової.

Після дослідження матеріалів справи на відкритій частині пленарного засідання Другий сенат перейшов до закритої частини пленарного засідання для ухвалення рішення.

На відкритій частині пленарного засідання була присутня суб’єкт права на конституційну скаргу, адвокат Оксана Бухтоярова (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-pereviryt-konstytuciynist-zakonodavchogo-prypysu-yakuyvstanovlyuye-vidpovidalnist-za>). – 2024. – 19.06*).

Другий сенат Конституційного Суду України 19 червня 2024 року року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглянув справу за конституційною скаргою Гаврилюка Дмитра Михайловича щодо конституційності частини шостої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Віктор Городовенко зазначив, що Дмитро Гаврилюк звернувся до

Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність частині другій статті 3, частинам першій, другій статті 8, частинам першій, другій статті 29, статті 55, частині першій статті 126, пункту 1 частини другої статті 129 Конституції України частину шосту статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (далі – Кодекс).

Згідно з оспорюваним приписом Кодексу „у разі закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою та неможливості розгляду судом питання про продовження строку тримання під вартою в установленому цим Кодексом порядку обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання судом, але не більше ніж на два місяці“.

Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів убачається, що Дмитро Гаврилюк має процесуальний статус обвинуваченого у кримінальному провадженні та йому обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою без визначення розміру застави.

Суд першої інстанції подовжив строк тримання під вартою Дмитра Гаврилюка ухвалою від 27 грудня 2023 року до 24 лютого 2024 року включно; а ухвалою від 14 лютого 2024 року – до дати проголошення вироку у справі, але не довше ніж на 60 днів.

Суд апеляційної інстанції ухвалою від 15 березня 2024 року апеляційну скаргу обвинуваченого Дмитра Гаврилюка залишив без задоволення, а ухвалу суду першої інстанції від 14 лютого 2024 року – без зміни, зазначивши, зокрема, що доводи цієї апеляційної скарги є „необґрунтованими, оскільки строк дії запобіжного заходу було продовжено на підставі ч. 6 ст. 615 КПК України, що не є тотожним ухваленню судом на етапі судового розгляду кримінального провадження рішення про продовження тримання особи під вартою“.

Автор клопотання зазначає, що внаслідок застосування в судових рішеннях у його справі частини шостої статті 615 Кодексу „непоправно порушуються гарантії, надані Конституцією України, зокрема, право на свободу і особисту недоторканість, принцип дії верховенства

права, гарантія того, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість держави, гарантія захисту судом прав і свобод людини і громадянина, незалежності і недоторканості суду, рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом“.

На думку Дмитра Гаврилюка, „оскаржуване положення призводить до втрати контролю над ув'язненням особи, так як судді не розглядають деталі та продовжують строк дії запобіжного заходу автоматично“. Заявник також вважає, що „положення оскаржуваної норми не передбачає дослідження судом обставин наявності ризиків перешкоджанню розслідуванню чи уникнення кримінальної відповідальності та наявності гарантій явки особи у судові засідання. Таким чином, особа утримується під вартою без вмотивованого судового рішення, тобто рішення про утримання особи під вартою не вимагає обґрунтування судом“.

Другий сенат дослідив матеріали справи на відкритій частині пленарного засідання та перейшов до закритої частини для ухвалення рішення.

На пленарному засіданні був присутній представник суб'єкта права на конституційну скаргу, адвокат Олександр Шадрін (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/konstytucijnist-prypysu-kpk-ukrayiny-shchodo-prodovzhennya-stroku-trymannya-pid-vartoyu>)*). – 2024. – 19.06).

20 червня ц.р., Велика палата на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження продовжила розгляд справи за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення», окремих положень Земельного кодексу України зі змінами, внесеними вказаним законом, та за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо конституційності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення».

Суд вирішив відкласти розгляд цієї справи у зв'язку з неявкою на пленарне засідання представників суб'єкта права на конституційне подання, народних депутатів Юлії Тимошенко, Сергія Власенка, а також постійного представника Верховної Ради України у Конституційному Суді України Максима Дирдіна та неможливістю з'ясувати їхні думки щодо попередньо заявлених клопотань, зокрема стосовно зміни форми розгляду провадження у цій справі – з письмової на усну.

Отже, розгляд цієї справи у відкритій частині пленарного засідання Суд продовжить на одному з наступних пленарних засідань.

Суддя-доповідач у цій справі – Галина Юровська.

На пленарному засіданні були присутні представник суб'єкта права на конституційні подання, народний депутат України Василь Німченко, представник Президента України у Конституційному Суді України Сергій Дембовський (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-ogolosyv-perervu-urozglyadi-spravy-pro-konstytucijnist-zakonu-shchodo-umov-obigu-zemel>)*). – 2024. – 20.06).

Другий сенат Конституційного Суду України (далі – Суд) 19 червня 2024 року на пленарному засіданні ухвалив Рішення у справі за конституційними скаргами Бичкова Сергія Андрійовича та Бая Анатолія Анатолійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України.

Заявники просили Суд перевірити на відповідність Конституції України частину шостої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України (далі – Кодекс), згідно з якою до осіб, „під час дії воєнного стану до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-1142, 258-2586, 260, 261, 437-442 Кримінального кодексу України, за наявності ризиків, зазначених у статті 177 цього Кодексу, застосовується запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті“, а саме тримання під вартою.

Із матеріалів справи вбачається, що стосовно Бичкова С.А., якого підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення, визначеного частиною другою статті 27, частиною другою статті 1141 Кримінального кодексу України суд обрав запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

Зі змісту конституційної скарги Бая А.А. та долучених до неї матеріалів убачається, що орган досудового розслідування обвинувачує його у вчиненні кримінального правопорушення, визначеного частиною другою статті 28, частиною першою статті 111 Кримінального кодексу України. Запобіжний захід обрано у вигляді тримання під вартою. Баю А.А. під час продовження строку тримання під вартою Шевченківський районний суд міста Києва ухвалою від 15 січня 2024 року, залишеною без зміни рішенням Київського апеляційного суду від 28 лютого 2024 року, визначив можливість застосування застави.

Автори клопотань вважали, що частина шоста статті 176 Кодексу не відповідає приписам статті 29 Конституції України, оскільки в ній „фактично встановлено презумпцію, за якою наявність підозри у вчиненні окремих злочинів обумовлює виключну необхідність застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою без права на застосування іншого запобіжного заходу“.

На думку суб'єктів права на конституційну скаргу, „цей підхід є дискримінаційним, оскільки ставить осіб, щодо яких застосовується такий запобіжний захід, у нерівні умови порівняно з тими особами, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні інших злочинів аналогічного ступеня тяжкості“. Вони твердили, що оспорюваний припис Кодексу не забезпечує підозрюваному, обвинуваченому належного захисту від свавілля та не відповідає статті 29 Конституції України.

Розв'язуючи порушені в конституційних скаргах питання, Суд виходить із такого.

Для кожної людини природними та особливо цінними є її свобода та особиста недоторканність, що є надважливими для забезпечення людської гідності та реалізації всіх інших конституційних прав і свобод.

Суд наголошує, що визначене частиною першою статті 29 Конституції України право на свободу та особисту недоторканність у сув'язі з іншими приписами цієї статті Конституції України, зокрема, є правом кожної людини на фізичну свободу та означає, що жодну людину не можна в будь-який спосіб свавільно позбавити такої свободи. Тому держава зобов'язана запроваджувати юридичне унормування, яке забезпечить людину від свавільного позбавлення свободи та відповідатиме конституційним нормам і принципам.

Суд виходить із того, що позбавлення людини свободи, зокрема в разі застосування до неї запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, є найбільш відчутною формою обмеження її конституційного права на свободу та особисту недоторканність, тому у статті 29 Конституції України встановлено посилені гарантії захисту цього права від свавільного обмеження, які полягають у тому, що нікого не можна тримати під вартою „інакше як за вмотивованим рішенням суду“ і „тільки на підставі та в порядку, встановлених законом“.

Законодавець для досягнення мети кримінального провадження та захисту відповідних публічних інтересів не може визначати запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою як безальтернативного і має забезпечити наявність у кримінальному провадженні принаймні одного запобіжного заходу, який є більш м'яким і який можна обрати як менш обтяжливий для конституційного права на свободу та особисту недоторканність особи.

Ураховуючи наведене, Суд вважає, що за частиною другою статті 29 Конституції України в сув'язі з приписами статей 3, 8, частини першої статті 55, частини першої статті 62, частини першої статті 64 Конституції України унормування законом підстав та порядку застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою має відповідати передусім принципам правовладдя, домірності, презумпції невинуватості, забезпечувати особі належний судовий захист від свавілля, а застосування цього запобіжного заходу має бути засноване не лише на тяжкості злочину, в

якому підозрюють або обвинувачують особу, а й на наявності обґрунтованої підозри у вчиненні злочину особою, ризиків у зв'язку з неналежною процесуальною поведінкою такої особи для здійснення кримінального провадження та захисту відповідних публічних інтересів, що гарантуватиме тримання під вартою лише на підставі вмотивованого рішення суду.

Суд виходить із того, що засадничий судовий захист особи від свавілля під час позбавлення її свободи не може бути обмежений за жодних обставин, навіть в умовах воєнного стану. Відповідно до приписів частини другої статті 64 Конституції України в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені конституційні права на свободу та особисту недоторканність (стаття 29), на судовий захист (стаття 55), а також презумпція невинуватості (стаття 62).

Суд акцентує, що згідно з приписами частини першої статті 17 Конституції України в умовах воєнного стану захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної, інформаційної безпеки є не лише найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу, а й невіддільною умовою збереження української державності як такої. Держава має позитивний обов'язок створювати належні національні юридичні механізми притягнення особи до кримінальної відповідальності, зокрема забезпечувати ефективне функціонування кримінальної юстиції, щоб в умовах воєнного стану гарантувати посиленій захист суверенітету, територіальної цілісності, недоторканності, обороноздатності, державної, економічної й інформаційної безпеки України та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочини, що посягають на зазначені надважливі конституційні публічні інтереси.

Суд зазначає, що на виконання вказаних приписів Конституції України статтю 176 Кодексу доповнено частиною шостою, внаслідок чого за цією нормою Кодексу запобіжний захід у вигляді тримання під вартою застосовують лише під час дії воєнного стану, за наявності ризиків, визначених статтею 177 Кодексу, до осіб, яких підозрюють або обвинувачують у вчиненні певного переліку

злочинів (статті 109–1142, 258–2586, 260, 261, 437–442 Кримінального кодексу України).

Суд вбачає правомірною мету, з якою законодавець доповнив частиною шостою статтю 176 Кодексу, маючи намір посилити захист суверенітету територіальної цілісності, недоторканності, обороноздатності, державної, економічної й інформаційної безпеки України за рахунок установлення вказаною нормою Кодексу тимчасово (на період дії воєнного стану) особливого порядку застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до осіб, яких підозрюють або обвинувачують у вчиненні злочинів, які за тяжкістю й характером є наднебезпечними в умовах воєнного стану.

Суд зазначив, що законодавець закріпив дискрецію слідчого судді, суду під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за частиною шостою статті 176 Кодексу не визначати або визначати розмір застави з урахуванням підстав та обставин, установлених статтями 177, 178 Кодексу.

Тож під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за частиною шостою статті 176 Кодексу є можливість, за певних підстав та обставин, визначених статтями 177 та 178 Кодексу, застосувати заставу як більш м'який запобіжний захід.

Отже, за частиною шостою статті 176 Кодексу запобіжний захід у вигляді тримання під вартою не визначено як безальтернативний винятковий запобіжний захід.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що частина шоста статті 176 Кримінального процесуального кодексу України є конституційною (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/konstytucijnyy-sud-ukrayiny-vyznav-shcho-chastyna-shosta-statti-176-kryminalnogo>). – 2024. – 20.06*).

У лютому 2022 року до Верховного Суду як суду першої інстанції звернулася фізична особа з позовом до Президента України, в якому просила визнати протиправною бездіяльність відповідача щодо непризначення її на посаду судді Печерського районного суду міста Києва

у передбачений законом строк та зобов'язати Президента видати указ на підставі та в межах подання Вищої ради правосуддя, внесеним згідно рішення від 10 червня 2021 року №1305/0/15-21, про призначення на посаду судді.

Після відкриття Верховним Судом провадження у цій справі від представника Президента України надійшов відзив на позовну заяву, в якому останній просив залишити позовну заяву без розгляду з мотивів пропуску строку звернення до суду.

Свої доводи представник відповідача з посиланням на положення частини п'ятої статті 122 КАС України мотивував тим, що у спірних правовідносинах застосовується місячний строк на звернення до суду, який обраховується після закінчення місячного строку на прийняття Президентом України відповідного рішення.

Крім того, на переконання представника Президента України, позивачка, будучи правником, мала знати про наявність рішення Вищої ради правосуддя про внесення подання про призначення її на посаду судді ще в день його ухвалення.

Вирішуючи клопотання представника відповідача, Верховний Суд керувався положеннями законів України «Про судоустрій і статус суддів» та «Про Вищу раду правосуддя», зі змісту яких встановив, що Президент України зобов'язаний видати указ про призначення судді упродовж 30 днів з дня отримання подання ВРП. Указане свідчить про те, що з наступного дня після закінчення вказаного строку, в разі невидання Президентом України відповідного указу, права особи на призначення суддею вважаються порушеними.

Зазначеними правовими актами не передбачено повідомлення особи про направлення до Офісу Президента України подання про призначення на посаду судді, а також публікування у відкритих джерелах інформації про передачу на розгляд Президенту України відповідного подання.

На підставі положень статті 123 КАС України Верховний Суд вказав, що строк звернення до адміністративного суду – це проміжок часу після виникнення спору у публічно-правових

відносинах, протягом якого особа має право звернутися до адміністративного суду із заявою за вирішенням спору і захистом своїх прав, свобод чи інтересів. Одночасно, перебіг такого строку починається з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів.

Оскільки матеріалами справи підтверджено, а також не заперечується представником відповідача, що Офіс Президента України на запит повідомив позивачку про реєстрацію (надходження) подання ВРП, то Суд дійшов висновку про те, що саме з цієї дати позивачці фактично стало відомо про порушення її прав відповідачем.

Крім того, Суд урахував, що відповідач не надав жодного документального підтвердження стосовно поінформованості позивачки про дату надіслання ВРП відповідного подання та про дату його отримання Президентом України, що могло б свідчити про те, що позивачка могла або повинна була дізнатися про порушення своїх прав раніше дати, яка заявлена нею у позовній заяві.

Верховний Суд звернув увагу на те, що у статтях 102 (Президент України є гарантом додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, а також реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі) та 106 (Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України) Конституції України презюмується правомірність вчинених Президентом України дій, бездіяльності та ухвалених ним рішень. Зазначена презумпція передбачає відсутність сумніву в особі у протилежному та, відповідно, необхідності вчиняти дії, спрямовані на перевірку, зокрема, бездіяльності такого суб'єкта владних повноважень, які стосуються такої особи, на предмет дотримання закону. Презумпція правомірності вчинених Президентом України дій, бездіяльності та ухвалених ним рішень також ґрунтується на положеннях статті 1 Основного Закону, згідно з якою Україна є правовою державою.

Враховуючи зазначене, Верховний Суд вирішив, що у задоволенні клопотання представника Президента України про залишення позову без розгляду необхідно відмовити (*Судово-юридична газета*

(<https://sud.ua/uk/news/publication/303872-konstitutsiya-ukrainy-prezumi-ruet-pravomernost-sovershennykh-prezidentom-ukrainy-deystviy-i-prinyatykh-im-resheniy-verkhovnyy-sud>). – 2024. – 21.06).

СУСПІЛЬНА ДУМКА

А. Боровик, Українська правда: Під захистом Конституції: як Основний Закон рятує країну під час війни

Можливо, протягом 28 років до цього акта назбиралося чимало запитань, але сьогодні беззаперечним можна вважати один факт: попри всі недосконалості наш Основний Закон вистояв в момент найбільшої турбулентності. Вистояв і зі свого боку захистив нашу державу.

Взагалі наявність Конституції – це ще один елемент тієї державності, яку ми відстоюємо зараз. І, що цікаво, усі апеляції наших ворогів до норм цього Закону лише підтверджують його спроможність і готовність протистояти непростим викликам.

Лише в останній рік світ став свідком чи не найяскравішого такого прикладу – коли путін говорив про «нелегітимність» Зеленського, то посилався якраз на українське законодавство і зокрема Конституцію, яку, я певен, він не читав. І дивно чути такі речі з уст людини, легітимність якої в рази сумнівніша, адже сам путін конституцію своєї країни неодноразово порушив і спалював. Але мета таких тез була дуже конкретна.

Ясна річ, ті всі ІІСО, до яких нас готували ще взимку, росіяни розганяли, бо вважали, що мають для цього зачіпки. Мовляв, зараз тут нема з ким говорити ні їм, ні представникам інших країн. Ця стратегія для росії не нова, вони за таким планом працювали неодноразово – намагалися внести ще більший хаос і всередині України, і навколо неї. Але цього разу не спрацювало зовсім.

Яка мета ІІСО? Щоб люди зневірилися, щоб у них виникло більше запитань. Хоча з 2014 року повноваження парламенту знову збільшені,

під час війни дуже важливе єдиновладдя, один центр прийняття рішень. Для нас сьогодні це президент, яким би він у нас не був. Саме він приймає головні рішення у війні, і це ж прямо прописано в нашій Конституції: Президент є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, призначає на посади та звільняє з посад вище командування ЗСУ та інших військових формувань, а також здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави.

Але раптом нам говорять, що Зеленський нелегітимний, бо його президентський термін спливає, і говорити є сенс лише з Головою Верховної Ради. Але чи говорив би путін зі Стефанчуком? Дуже навряд, бо ж не секрет, що керівництво Ради теж орієнтується на вказівки з Офісу Президента, то й воно, виходить, теж не договороспроможне.

До чого тут Конституція? Адже в ній про термін закінчення повноважень Президента не ідеться – ці моменти врегульовані вже у Законі України «Про правовий режим воєнного стану». Але засади цих норм лежать якраз у тій самій Конституції, до якої так маніпулятивно апелює кремлівський узурпатор.

Річ у тім, що в Основному законі вже закладені основи для безперервності центральної влади в Україні. Конституція говорить, що Президент України не може передавати свої повноваження іншим особам або органам. Закон про воєнний стан стверджує, що на період дії воєнного стану повноваження Президента не можуть бути припинені. Далі знову ж у Конституції ідеться про те, що за відсутності Глави держави

його функції виконує Голова Верховної Ради. І це триватиме доти, поки на перше засідання не збереться нове скликання Верховної Ради, коли б не сталися наступні парламентські вибори. Безперервність? Без сумніву.

Але, крім сумнівної імовірності розмови між путіним та Стефанчуком взагалі, в словах російського диктатора криється ще один підступ – як Глава держави спікер парламенту може виконувати не всі повноваження. В Основному законі прописані конкретні пункти ст. 106, серед яких, до речі, і деякі повноваження Президента як Верховного головнокомандувача.

От чому путін каже, що готовий говорити саме зі Стефанчуком. От чому кремлівський узурпатор апелює до одних норм нашого законодавства, нехтуючи іншими. І сподівається, що всі, хто дослухається до таких маніпуляцій, самі ні в Основний, ні в інші наші закони не заглянуть.

Проте весь секрет у тому, що творці Конституції ще у 1996 році заклали в неї такі запобіжники, які відразу перекреслюють усі брехливі маніпуляції наших ворогів. І це особлива магія українського Основного закону: люди, які його писали, серед яких були у тому числі комуністи та відверті прихильники росії, врахували речі, що їх навіть уявити не могли. І хоч, можливо, подібні ж норми є і в інших конституціях, в нашій вони вже спрацювали, і неодноразово.

Чи могли автори Конституції уявити, що законно обраний Президент України в якийсь момент втече з країни, злякавшись власного народу? А ми це побачили після втечі «легітимного» Януковича у 2014-му, і в той момент Основний Закон вперше забезпечив безперервність влади. Цікаво, що тоді путін теж згадував нашу Конституцію, але оперував геть протилежними статтями, вивертаючи легітимність у відомий лише йому бік.

Чи могли творці Конституції навіть подумати про відкриту агресію росії проти України? Що ця війна триватиме настільки довго, що сплинуть терміни повноважень виборних органів? Навряд, але вже цьогоріч знову ця важлива функція законодавства знову спрацювала. І хай скільки російська пропаганда розганяла тезу про незаконність Зеленського, їй не повірили ні всередині України, ні на міжнародному рівні, що підтверджує і кількість країн-учасниць Саміту миру.

Взагалі, як на мене, ми маємо доволі робочу Конституцію, вона багато що враховує. Попри деякі відверто соціалістичні тези, все інше там доволі непогано було передбачено. І навіть усі зміни, які вносилися за цей час, не надто змінювали ті фундаментальні речі, які є в основному законі – всі зміни здебільшого стосувалися того, кого вважати головним в країні, і кожен раз поправки в Конституцію вносилися через політичні причини, а не для блага країни. Сама ж суть цього нормативного акта не змінювалася.

Думаю, якби кожен українець хоча б раз прочитав Конституцію, ми всі більше відчували б себе власниками цієї держави, а не відділяли себе від влади. Бо там же, в принципі, простою мовою все написано, і це не такий великий документ. А ще краще, якби Конституцію ґрунтовно і якісно вписали в обов'язковий курс вищої освіти – щоб молоді люди, які вже можуть голосувати, розуміли силу і наслідки цього голосу.

Думаю, зараз для багатьох День Конституції стає все більшим святом. Прописаний в Основному законі фундамент української державності – це, зокрема, те, за що борються сьогодні українці. Але з іншого боку Конституція зараз так само багато в чому захищає всіх нас. І це ще одна причина її поважати (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/columns/2024/06/28/7463037/>). – 2024. – 28.06).

Н. Мамченко, Судово-юридична газета: Судова реформа буде оцінюватися в першу чергу у подальших переговорах про вступ України до ЄС – переговорна рамка, документ

Як відомо, 25 червня у Люксембурзі відбулась перша Міжурядова конференція між Україною та ЄС, що ознаменувала початок фактичних перемовин про членство України в Європейському Союзі.

Фундаментальною реформою для України, без якої вона не зможе рухатися далі в процесі вступу до ЄС, стане судова реформа. Це передбачає переговорна рамка для України, яку у червні визначив Євросоюз. Дана рамка – це фактично технічне завдання, яке має виконати Україна.

Судова реформа входить у «кластер» фундаментальних реформ, і від її успішного виконання буде залежати відкриття подальших «кластерів» про переговори.

Зокрема відповідна переговорна рамка передбачає, що Україна підготує дорожню карту для розділів про верховенство права (23 – Судова влада та основні права та 24 – Правосуддя, свобода та безпека).

«Цю дорожню карту буде прийнято органами влади України на основі вказівок, які будуть надані у звітах Єврокомісії про скринінг та після прозорого процесу змістовних консультацій з усіма відповідними зацікавленими сторонами, включаючи громадянське суспільство.

Виконання цієї дорожньої карти буде постійно контролюватися та регулярно розглядатися на міжурядових конференціях протягом усього процесу» – вказано у документі.

Також переговорна рамка передбачає, що прогрес України в боротьбі з корупцією, включно з результатами розслідувань і вироків, буде ретельно відстежуватися.

Крім того, антикорупційна політика буде включена в усі відповідні розділи. Відповідно, розділ переговорів не буде тимчасово закритий, доки не буде запроваджено достатню антикорупційну політику у цьому конкретному розділі.

«Особливу увагу слід приділити судовій реформі, боротьбі з корупцією, а також

захисту та недискримінаційному поводженню з особами, які належать до національних меншин. Щоб забезпечити незворотність прогресу в цих сферах і його повну та ефективну реалізацію, Єврокомісія й надалі пильно стежитиме за прогресом, і регулярно звітуватиме про нього Раді. Крім того, забезпечення внутрішньої безпеки вимагає ефективної співпраці правоохоронних органів з органами влади держав-членів.

Враховуючи вирішальну важливість базових реформ протягом всього процесу, прогрес у кластері основ (тобто, і судової реформи – прим. ред.) визначатиме загальний темп переговорів. Звіти про скринінг, які підготує Єврокомісія, нададуть суттєві вказівки, в тому числі щодо завдань, які мають бути вирішені в дорожніх картах, прийнятих владою України.

Згідно з переглянutoю методологією розширення, розвиток достатньої адміністративної та судової спроможності, як частини базового кластеру, є ключовим у виконанні всіх зобов'язань, що випливають із членства» – зазначається у документі за результатами конференції 25 червня.

Що передбачає переговорна рамка

Переговори базуватимуться на власних заслугах України, а темпи залежатимуть від прогресу України у виконанні вимог для членства. Єврокомісія регулярно інформуватиме Раду з цього приводу, щоб Рада могла постійно контролювати ситуацію. Союзна сторона, зі свого боку, згодом вирішить, чи виконано умови для завершення переговорів; це буде зроблено на основі звіту Єврокомісії, який підтверджує виконання Україною вимог, перелічених у пункті 5 (зокрема це Копенгагенські критерії, які встановлюють, серед іншого, вимогу до членства у вигляді стабільності інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, права людини та повагу та захист меншин).

Спільною метою переговорів є приєднання. За своєю природою переговори є відкритим процесом, результат якого неможливо гарантувати заздалегідь.

ЄС очікує, що Україна забезпечуватиме повне впровадження ключових реформ та законодавства, зокрема, у фундаментальних сферах верховенства права, зокрема судової реформи та боротьби з корупцією та організованою злочинністю, основних прав, зміцнення демократичних інститутів і реформи державного управління, а також економічних критеріях.

Міжурядова конференція за участю всіх держав-членів з одного боку та України з іншого відбуватиметься щонайменше один раз на рік після ухвалення висновків Ради з урахуванням щорічного пакету заходів щодо розширення Комісії, а також у разі потреби. Міжурядова конференція оцінить загальний процес вступу та вкаже на наступний рік, які кластери/розділи потенційно можуть бути відкриті чи закриті, а також можливі коригувальні заходи на основі стану реалізації реформ.

Для того, щоб надати динамізму переговорному процесу, розділи переговорів будуть організовані в тематичні кластери.

Переглянута методологія розширення передбачає ще сильніший акцент на реформах у фундаментальних сферах процесу приєднання, які Україна повинна повністю прийняти та реалізувати. Україна має забезпечити достатнє зміцнення її інституцій, управлінського потенціалу та адміністративної та судової систем з метою ефективного впровадження *acquis* (під *acquis communautaire* розуміють сукупність актів законодавства, політичних документів та практики їх застосування, що у кожний даний момент існують у Європейському Союзі. Впровадження *acquis* у національні правові системи є необхідною умовою завершення процесу приєднання країни до ЄС – прим. ред.).

Як вказано у переговорній рамці, враховуючи вирішальну важливість базових реформ протягом усього процесу, переговори щодо кластеру основ (куди входить і судова реформа – прим. ред.) будуть розпочаті першими та

закриті останніми. Це дасть достатньо часу для створення необхідного законодавства, інституцій і надійних результатів реалізації до закриття переговорів. Прогрес у кластері основ визначатиме загальний темп переговорів і буде врахований для прийняття рішення про відкриття або закриття нових кластерів або розділів.

Заходи з боку ЄС у разі стагнації реформ – чи можна призупинити процес

Як вказано у документі, передбачуваність процесу вступу вимагає рішучих і пропорційних коригувальних заходів у випадках будь-якої серйозної або тривалої стагнації або відкату у здійсненні реформ і виконанні вимог процесу вступу.

У конкретних випадках будуть використовуватися спрощені процедури, включаючи зворотне голосування кваліфікованою більшістю в Раді.

Так, у разі серйозного та постійного порушення Україною цінностей, на яких засновано Союз, Єврокомісія може за власною ініціативою або за належним чином мотивованим запитом держави-члена ЄС рекомендувати призупинення переговорів і запропонувати умови для можливого відновлення.

Рішення про призупинення переговорів вважається прийнятим Радою, якщо, заслухавши Україну, вона не вирішить кваліфікованою більшістю відхилити рекомендацію Єврокомісії протягом 90 днів.

Коли Єврокомісія оцінить, що Україна виконала умови для можливого відновлення, вона рекомендуватиме Раді відновити переговори про вступ. Рішення щодо цього вважається прийнятим Радою, якщо вона не вирішить кваліфікованою більшістю відхилити рекомендацію Комісії протягом 90 днів.

У разі:

i) будь-якого серйозного або тривалого застою або відкату у здійсненні реформ у кластері основ, або

ii) ситуації, коли прогрес у базовому кластері значно відстає від прогресу в інших сферах, і це призводить до загального дисбалансу переговорів про розширення, і після того, як

вичерпає всі інші доступні заходи, Єврокомісія може за власною ініціативою або за належним чином вмотивованим запитом держави-члена ЄС запропонувати відмовитися від своїх рекомендацій щодо відкриття та/або закриття інших переговорних кластерів і розділів, а також адаптувати відповідну підготовчу роботу, у відповідних випадках, поки цей застій, відкат або дисбаланс не будуть усунені.

Рішення щодо цього вважається прийнятим Радою, якщо, заслухавши Україну, вона не вирішить кваліфікованою більшістю відхилити пропозицію Комісії протягом 90 днів.

Переговорна рамка також передбачає, що «обсяг та інтенсивність фінансової допомоги також можуть бути скориговані у бік зменшення, за винятком підтримки громадянського суспільства».

Також Україна повинна точно та стратегічно донести до громадськості переваги та зобов'язання процесу вступу, включаючи боротьбу з дезінформацією.

Також документ передбачає, що Україна братиме участь в економічному та валютному союзі з моменту вступу як держава-член із відступом і має прийняти євро як свою національну валюту після відповідного рішення Ради на основі оцінки виконання нею необхідних умов.

Стосовно сфери юстиції, свободи та безпеки, членство в Європейському Союзі означає, що Україна при вступі повністю приймає весь *acquis* у цій сфері, включаючи *acquis* Шенгену (набір правил і законодавства, інтегрованих у право ЄС, які регулюють скасування прикордонного контролю на внутрішніх кордонах у межах Шенгенської зони, а також посилення прикордонного контролю на зовнішніх кордонах – прим. ред.). Однак частина останнього *acquis* застосовуватиметься в Україні лише після рішення Ради скасувати контроль осіб на внутрішніх кордонах після перевірки готовності України відповідно до чинного регламенту Шенгенської зони, беручи до уваги звіт Єврокомісії, який підтверджує, що Україна продовжує виконувати зобов'язання, взяті під час переговорів про вступ, які стосуються *acquis* Шенгену.

Скринінг, дорожня карта для судової реформи, права меншин – як гарантовані за Конституцією

Під час скринінгу Єврокомісія визначить ключові пріоритети антикорупційної реформи та оцінить відповідний адміністративний потенціал.

Для цілей скринінгу та подальших переговорів *acquis* буде розбито на ряд розділів, кожен з яких охоплює конкретну сферу політики; розділи будуть згруповані в шість тематичних кластерів.

Перелік цих розділів і кластерів наведено в Додатку II до переговорної рамки (де у фундаментальному кластері йде правосуддя – прим. ред.).

Переговори щодо базового кластера відкриватимуться першими і закриватимуться останніми і підлягатимуть певній процедурі, тоді як інші кластери можуть відкриватися та закриватися одночасно.

Що стосується «фундаментального» кластеру, Комісія на основі звіту про скринінг запропонує дорожню карту для розділів верховенства права, а також дорожню карту реформи державного управління, які мають підготувати органи влади України, слугують початковими орієнтирами.

Як вже було сказано, Україні буде запропоновано підготувати дорожню карту для розділів про верховенство права (23 – Судова влада та основні права та 24 – Правосуддя, свобода та безпека). Цю дорожню карту буде прийнято органами влади України на основі вказівок, які будуть надані у звітах про скринінг Комісії та після прозорого процесу змістовних консультацій з усіма відповідними зацікавленими сторонами, включаючи громадянське суспільство. Виконання цієї дорожньої карти буде постійно контролюватися та регулярно розглядатися на міжурядових конференціях протягом усього процесу.

Також Україна ухвалить, шляхом інклюзивного процесу, План дій, присвячений захисту прав осіб, які належать до національних меншин, у тому числі, серед іншого, у сфері недискримінації, боротьби з мовою ненависті, використання мов та освіти

мовами меншин, встановлення ефективних заходів, механізмів звітності та визначення відповідальних установ. Права осіб, які належать до національних меншин, мають бути захищені відповідно до Конституції України. Крім того, очікується, що Україна сумлінно виконуватиме відповідні двосторонні угоди з державами-членами ЄС.

Україні також буде запропоновано підготувати та прийняти дорожню карту для функціонування демократичних інститутів, а також дорожню карту для реформи державного управління, щодо яких Комісія надаватиме вказівки у звітах про перевірку.

Ці дорожні карти будуть розроблені через прозорий процес змістовних консультацій з усіма відповідними зацікавленими сторонами, включаючи громадянське суспільство.

Вони викладуть загальні зобов'язання країни щодо реформ у відповідних сферах із чітким графіком і ключовими передбачуваними кроками. Виконання цих дорожніх карт буде постійно контролюватися та регулярно розглядатися на міжурядових конференціях протягом усього процесу.

Крім того, Єврокомісія належним чином інформуватиме Раду та звітуватиме Раді регулярно, принаймні двічі на рік, про поточний стан у кластері основ, зокрема, у розділах «Судова влада та основні права» та «Правосуддя, свобода та безпека».

Прогрес України в боротьбі з корупцією, включно з результатами розслідувань і вироків, буде ретельно відстежуватися. Крім того, антикорупційна політика буде включена в усі відповідні розділи. Відповідно, розділ не буде тимчасово закритий, доки не буде запроваджено

достатню антикорупційну політику в цьому конкретному розділі.

При цьому, якщо виникають проблеми під час переговорів за окремими розділами чи кластерами, або якщо необхідно адаптувати їх до досвіду, набутого під час поточних переговорів про приєднання, Рада може, за пропозиціями Комісії, скласти оновлені початкові, проміжні або кінцеві контрольні показники протягом усього процесу, включаючи нові та змінені дорожні карти, залежно від обставин. Якщо переговори охоплюють значний проміжок часу або якщо необхідно включити нові елементи, такі як нові *acquis*, розділ можна переглянути або відкрити заново, а існуючі контрольні показники можна оновити.

Україну попросять вказати свою позицію щодо *acquis* і звітувати про свій прогрес у досягненні контрольних показників, у тому числі шляхом надання надійних і порівнянних статистичних даних щодо впровадження реформ, якщо це буде необхідно. Правильна транспозиція та, де це доцільно, імплементація Україною *acquis*, включаючи ефективне та ефективно застосування через відповідні адміністративні та судові структури, буде ключовим фактором для темпу переговорів.

З цією метою Комісія уважно стежитиме за прогресом України в усіх сферах, використовуючи всі доступні інструменти, включно з експертними оглядами на місцях Комісією та державами-членами (*Судово-юридична газета* (https://sud.ua/uk/news/publication/304311-sudebnaya-reforma-budet-otsenivatsya-v-pervuyu-ochered-v-dalneyshikh-peregovorakh-o-vstuplenii-ukrainy-v-es-peregovornaya-ramka-dokument)). – 2024. – 27.06).

Л. Семишоцький, Закон і Бізнес: Вгадайте відповідь!

Ознайомившись із переліком запитань, на які під час кваліфікаційного оцінювання мають надати відповіді судді, виявилось, що деякі з них містять термінологію процесуального закону в редакції ще до 15.12.2017. Тож надати правильну відповідь по суті неможливо. Чи умисно це, чи з необережності...

Сумнівна «оновленість»

Так, згідно з повідомленням на сайті ВККС, рішенням від 05.06.2024 №156/зп-24 затверджені в нових редакціях тестові запитання для проведення іспитів у межах кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих та апеляційних судів, зокрема, Додаток 1. Одночасно, на сайті ВККС розміщено повідомлення про призначення іспитів для 105 суддів місцевих та апеляційних судів у межах процедури кваліфікаційного оцінювання на відповідність займаній посаді судді.

До речі, ці рішення станом на 26.06.2024 на сайті ВККС не оприлюднені.

Як анонсувалося, ці зміни складені з урахуванням змін у законодавстві та перевірені (опрацьовані) членами ВККС.

Однак, при вибіркового ознайомленні зі змістом питань, з'ясовано, що формулювання деяких із них не відповідають критеріям/вимогам «оновленості», законодавству. Окремі з них не дають достатнього розуміння у сенсі чи змісті питань, викликають складнощі у розумінні редакції норм законодавства, яке має бути застосовано під час надання відповідей, ставить під обґрунтований сумнів якість підготовки питань, всю базу запитань на предмет її «оновленості» та відповідності поточному законодавству.

Зокрема, вибірковий аналіз питань свідчить про застосування положень законодавства, яке втратило чинність (з питань адміністративних послуг, пенсійного законодавства, з питань соціального страхування, з питань земельних відносин).

Як приклад, візьмемо запитання №195 у Додатку 1 – «Хто є держателем Єдиного державного порталу адміністративних послуг?»

Частиною 1 ст.17 закону «Про адміністративні послуги» (в редакції до 29.11.2020) передбачалося, що надання адміністративних послуг в електронній формі та доступ суб'єктів звернення до інформації про адміністративні послуги з використанням мережі Інтернет забезпечуються через Єдиний державний портал адміністративних послуг, який є офіційним джерелом інформації про надання адміністративних послуг в Україні.

Частина друга наведеної норми визначала держателя Єдиного державного порталу адміністративних послуг – центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері надання адміністративних послуг.

Пунктом 1 Положення про Міністерство цифрової трансформації України, затвердженим постановою КМУ від 18.09.2019 №856 (в редакції на 30.09.2020, тобто до внесення змін у закон «Про адміністративні послуги») саме Мінцифри визначалось як центральний орган виконавчої влади, що забезпечував формування та реалізацію державної політики, у тому числі й у сфері надання електронних та адміністративних послуг.

Однак, законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації мережі та функціонування центрів надання адміністративних послуг та удосконалення доступу до адміністративних послуг, які надаються в електронній формі» від 3.11.2020 №943-IX (набрав чинності 29.11.2020) у чч.1 і 2 ст.17 закону «Про адміністративні послуги» внесені зміни, а саме: замінено назву порталу з «Єдиний державний портал адміністративних послуг» на «Єдиний державний веб-портал електронних послуг».

Таким чином, має місце неоднозначність у розумінні запитання та невизначеність у застосуванні актуального законодавства.

Неіснуючий портал

Призначення пенсії за віком

Запитання №378 у Додатку 1 звучить таким чином: «В який строк застрахованою особою може бути подана заява про призначення пенсії за віком?»

Редакція ч.2 ст.44 закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (до 20.06.2021) передбачала: «Заява про призначення пенсії за віком може бути подана застрахованою особою не раніше ніж за місяць до досягнення пенсійного віку».

Однак, пп.5 п.12 закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі» від 05.02.2021 №1217-IX чч.1 і 2 ст.44 викладено в новій редакції, яка не визначає строку (не обмежує особу терміном) для подання заяви для призначення пенсії за віком, а навпаки передбачає автоматичний порядок призначення пенсії за віком при досягненні відповідного віку і надає можливість особі повідомити уповноважений орган про бажання одержувати пенсію з більш пізнього віку.

Частиною 1 ст.44 закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (в редакції закону від 05.02.2021 №1217-IX, що набрав чинності 20.06.2021): призначення (перерахунок) пенсії здійснюється за зверненням особи або автоматично (без звернення особи) у випадках, передбачених цим законом.

Частиною 2 ст.44 закону у цій же редакції встановлено: «Призначення пенсії за віком здійснюється автоматично (без звернення особи) у разі набуття застрахованою особою права на призначення пенсії за віком при досягненні пенсійного віку, передбаченого ч.1 ст.26 цього закону, на підставі відомостей, наявних у системі персоніфікованого обліку, якщо до досягнення

пенсійного віку, передбаченого ст.26 цього закону, особа не повідомила про бажання одержувати пенсію з більш пізнього віку».

Відповідно до положень п.1 ч.1 ст.45 закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (в редакції закону від 05.02.2021 №1217-IX) пенсія призначається з дня звернення за пенсією, крім таких випадків: пенсія за

віком призначається з дня, що настає за днем досягнення пенсійного віку, якщо звернення за пенсією відбулося не пізніше трьох місяців з дня досягнення особою пенсійного віку.

Отже, зміст запитання, викладеного у п.378 Додатку 1 (що опублікований 8.06.2024), передбачає надання відповіді за нормами закону в редакції до 20.06.2021, тобто без урахування змін, що відбулись у законодавстві за цей час.

Знову має місце неоднозначність у розумінні запитання та невизначеність у застосуванні актуального законодавства.

ФССУ чи ПФУ?

У запитанні №395 з Додатку 1 зазначено: «Який орган визначає страховим випадком захворювання, не внесене до переліку професійних захворювань, якщо на момент прийняття рішення медична наука має нові відомості, які дають підстави вважати це захворювання професійним?»

В редакції закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» до 01.01.2023 у п.2 ч.5 ст.36 повноваження щодо визнання страховим випадком захворювання, не внесеного до переліку професійних захворювань, якщо на момент прийняття рішення медична наука має нові відомості, які дають підстави вважати це захворювання професійним були покладені на Фонд соціального страхування України.

Однак, до закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» законом «Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 21.09.2022 №2620-IX були внесені зміни, якими (крім іншого) визнання страховим випадком захворювання, не внесеного до переліку професійних захворювань, якщо на момент прийняття рішення медична наука має нові відомості, які дають підстави вважати це захворювання професійним положеннями ч.5 ст.30 з урахуванням ч.1 ст.4 закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» вже віднесено до повноважень Пенсійного фонду України.

Так, відповідно до абз.1 ч.5 ст.30 закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (в редакції на 01.01.2024) – в окремих випадках, за наявності підстав, уповноважений орган управління може визнати страховим випадком захворювання, не внесене до переліку професійних захворювань, якщо на момент прийняття рішення медична наука має нові відомості, які дають підстави вважати це захворювання професійним.

Згідно з ч.1 ст.4 закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (в редакції на 01.01.2024) – уповноваженим органом управління в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та від нещасного випадку є ПФУ.

Тобто, знову таки має місце неоднозначність у розумінні запитання та невизначеність у застосуванні актуального законодавства. Враховуючи зміст інших запитань, наведених у Додатку 1, які вказують на можливість застосування під час формування запитань різних редакцій законодавства, виникає необхідність у визначеності щодо того, які редакції використовувати при наданні відповідей на тестові запитання.

«Матеріальні» чи «страхові»?

У запитанні №400 Додатку 1 йдеться: «В якому разі виплачується матеріальне забезпечення, передбачене Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»?»

Статтею 19 цього закону в редакції, що діяла до 01.01.2023, визначалися умови, за наявності яких у застрахованої особи виникало право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, а у ст.20 цієї ж редакції закону визначалися види матеріального забезпечення та соціальних послуг за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.

Однак, законом №2620-IX (набрав чинності 01.01.2023) до цього закону були внесені зміни, в тому числі і щодо визначення видів виплат, які здійснюються на користь застрахованої особи.

При цьому, поняття «матеріальні виплати» зі змісту закону виключено, а виплати, які здійснюються на користь застрахованої особи визначаються як «страхові виплати».

Зокрема, у ч.1 ст.12 закону закріплені умови, за наявності яких у застрахованої особи виникає право на страхові виплати за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.

Отже, викладене у це питання викликає двозначність щодо редакції закону, яка має враховуватись при наданні відповіді під час складання тестів (актуальне чи те, що втратило чинність?).

Непередбачена відмова

Запитання №422 Додатку 1 містить таке формулювання: «До якого органу може бути оскаржена відмова у зміні цільового призначення земельної ділянки?»

Частина 2 ст.20 Земельного кодексу (у редакції закону від 02.10.2012 №5395-VI) передбачала: «Зміна цільового призначення земельних ділянок державної або комунальної власності провадиться Верховною Радою Автономної Республіки Крим, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування, які приймають рішення про затвердження проєктів землеустрою щодо відведення земельних ділянок та передачу цих ділянок у власність або надання у користування відповідно до повноважень, визначених ст.122 цього Кодексу».

При цьому, абз.5 ч.3 ст.20 ЗК у цій же редакції передбачалось, що проєкт землеустрою щодо відведення земельної ділянки приватної власності, цільове призначення якої змінюється, розробляється на замовлення власника земельної ділянки без надання дозволу Радою міністрів Автономної Республіки Крим, органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування на його розроблення.

Абзацом 8 цієї ж норми ЗК встановлювалось, що Рада міністрів Автономної Республіки Крим, орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування у місячний строк з дня отримання проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки, погодженого в

порядку, встановленому ст.1861 цього кодексу, приймає рішення про затвердження проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки та зміну її цільового призначення.

Згідно ж з абз.9 ч.3 ст.20 ЗК відмова Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування у зміні цільового призначення земельної ділянки або залишення клопотання без розгляду можуть бути оскаржені до суду.

Зважаючи на зміст наведених приписів, логічною відповіддю на вказане питання було б зазначення правил, наведених у абз.9 ч.3 ст.20 ЗК.

Однак, пп.4 п.2 закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель» від 17.06.2020 №711-IX (набрав чинності 24.07.2020) ст.20 викладено в новій редакції.

Так, абз.4 ч.2 ст.20 ЗК у змінній (і чинній на сьогодні) редакції передбачає, що «зміна цільового призначення земельних ділянок державної та комунальної власності, віднесених до категорій земель житлової та громадської забудови, земель промисловості, транспорту, електронних комунікацій, енергетики, оборони та іншого призначення, а також земельних ділянок (крім земельних ділянок, розташованих на територіях, об'єктах природно-заповідного фонду, та земельних ділянок лісогосподарського призначення), на яких розташовані будівлі, споруди, що є у приватній власності землекористувача, який використовує земельні ділянки на правах постійного користування, оренди, емфітевзису, суперфіцію, може здійснюватися землекористувачем».

При цьому особливої уваги заслуговує останнє речення вказаного абзацу, що викладене законодавцем таким чином: «У такому разі зміна цільового призначення земельної ділянки не потребує прийняття рішень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування, який здійснює розпорядження відповідною земельною ділянкою».

Навіть не зважаючи на положення чч.1 і 2 ст.55 Конституції, згідно з якими права і

свободи людини і громадянина захищаються судом; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, конкретизація у питанні для тестування порядку оскарження рішення органу, прийняття якого земельним законодавством з 24.07.2020 не передбачено, є некоректним.

Рішення чи постанова?

У запитанні №487 Додатку 1 зазначається: «За яких умов може бути відкликана апеляційна скарга на постанову суду першої інстанції особою, яка її подала?».

Згідно із визначеннями, наведеними у пп.12, 13 ч.1 ст.4 Кодексу адміністративного судочинства в редакції з 15.12.2017, судові рішення – рішення, постанова, ухвала суду будь-якої інстанції; рішення суду – рішення суду першої інстанції, в якому вирішуються позовні вимоги.

Статтею 241 КАС встановлено, що судовими рішеннями є: 1) ухвали; 2) рішення; 3) постанови.

Процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених цим кодексом, вирішуються судом шляхом постановлення ухвал (ч.2 ст.241 КАС).

Судовий розгляд в суді першої інстанції закінчується ухваленням рішення суду (ч.3 ст.241 КАС).

Відповідно до ч.4 цієї ж норми, перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку закінчується прийняттям постанови.

Наведена помилка у визначенні виду судового рішення, яке приймається судом по суті заявлених вимог, чи інстанції, якою його було постановлено, була допущена ще у Додатку 1 до рішення ВККС від 29.12.2017 №142/зп-17, однак не була виправлена під час формування Додатку 1 до рішення ВККС від 05.06.2024 №156/зп-24.

Це спричиняє труднощі в розумінні змісту поставленого запитання і в оцінці можливої відповіді на нього.

Таку помилку не можна вважати випадковою, оскільки вона міститься і у запитанні №488 Додатку 1 – «За яких обставин особа, яка подала апеляційну скаргу на постанову суду першої інстанції у порядку адміністративного судочинства, має право від неї відмовитись?»

Застаріла «актуальність»

Це лише окремі приклади, але вже наявні вказують на репутаційні втрати ВККС, на обґрунтований сумнів щодо якості запитань, відповідності їх актуальному законодавству, взагалі можливості застосування баз даних питань для кваліфіціювання та практичних завдань.

Щодо останніх слід додати, що в умовах завдання (прикладі) йдеться про вимогу про сплату боргу з ЄСВ від 2017 року; бланк рішення у завданні датований 2018 р. Датою складення проєкту рішення слід вважати 2024.

То чи актуальні такі завдання, якщо у фактично поданих на кваліфіціювання завданнях періоди спірних відносин будуть обрані ще з початку 2000-х? Чи буде це перевіркою знань актуального законодавства, яке необхідно використовувати вже сьогодні?

Вочевидь логічним є проведення зовнішнього аудиту питань (практичних завдань), помилки в яких (в питаннях) з 2017 року не може виправити НШСУ, а ВККС у 2017 та у 2024 однаково затверджує питання з такими показовими помилками.

В іншому випадку, при кваліфіціюванні судді будуть поставлені у штучно створені умови, коли неможливо надати правильну відповідь або все одно буде надана хибна відповідь, що, відповідно, може створити штучні передумови для не проходження суддями КО.

Такий стан речей призведе до чергового масового напливу скарг до ЄСПЛ з боку суддів (*Закон і Бізнес (https://zib.com.ua/ua/161999-yak_zastarili_pitannya_vid_vkks_mozhut_unemozhliviti_prohodz.html). – 2024. – 27.06*).

Т. Пархомчук, Gazeta.ua: Місцевій владі плавно міняють річище?

У президентському офісі переписали декотрі пункти закону про децентралізацію. Опозиція заявляє, що формується інша стратегія надання незалежності регіонам від центру. І нібито вона йде в розріз з вимогами Європейського союзу.

На цей раз мова про проєкт закону – «Про місцеве самоврядування в Україні щодо вдосконалення правового регулювання інституту старост та його діяльності в умовах воєнного стану».

У одній зв'язці з ним згадується і закон про повноваження містобудування, що його хотіли передати від місцевих громад до центральних органів влади.

Звісно, між рядками всього цього – використання державних грошей. Наразі цей кейс затребуваний як ніколи. Хоча прозорість використання фінансів завжди була на устах політиків і громадських викривачів. Особливо

коли їх (коштів) мало в одному місці та багато в іншому.

Велика сверблячка регіонального будівництва

У непомірному апетиті Банкової на будівельні проєкти післявоєнного відновлення та розворот України в бік жорсткої централізації, владі почали дорікати минулого, 2023-го року.

Саме тоді план перевести західну фінансову допомогу на відновлення з Мінрегіону, який формує державну регіональну політику (це умова ЄС), під проєктне Міністерство інфраструктури Банкова стрімко реалізувала.

Таким чином децентралізація, що вже на той момент вийшла на фінішну пряму і яку визнала G7 «безповоротною реформою, що допомогла Україні утриматися в перші місяці російської агресії», була загальмована.

Так само як і майже ліквідована політика самостійності регіонів, що закріплена в законі «Про засади державної регіональної політики» в липні 2022 року. Саме вона мала бути спрямована на розвиток поствоєнного потенціалу громад і регіонів. Тут у першу чергу мова йде про потреби людей, які залишилися без домівок, а не бездумне мультиплікування мостів, шляхів та спальних районів у зруйнованих містах.

Цікаво, що було зачищено всіх, крім певної групи в Офісі президента України (ОПУ), який переміг у внутрішньовидовій боротьбі.

У результаті, в минулому році, за столом, на якому ділитимуть ресурси міжнародних донорів, залишилося троє: голова ОПУ Андрій Єрмак, голова партії «Слуга народу» і профільного парламентського комітету Олена Шуляк та ексвіцепрем'єр, колишній очільник об'єднаного Міністерства інфраструктури Олександр Кубраков. Зауважимо, що він, як стверджують знавці кулуарних ігор, був і потенційним прем'єр-міністром, і єдиним, хто, гіпотетично, міг внести корективи в меню. Однак, Кубракова уже витиснули з «гри».

Що було?

Ще в 2022 році, коли почалось повномасштабне вторгнення, перший публічний сигнал про підготовку владою нового підходу до децентралізації подав чинний прем'єр Денис Шмигаль. Він, вочевидь, за командою Банкової, перевів тодішнього міністра регіонального розвитку Олексія Чернишова в голову НАК. І хоча останній свого часу також перебував у шорт-листі кастингу в прем'єри, однак до такої кадрової ротації був готовий. Сигналом для нього стало те, коли після гучної презентації програми комплексного відновлення Луганщини, Чернишов не зумів потрапити до президента із власною програмою. Варто зазначити, що Олексія Чернишова вважали ставлеником Тимура Міндіча – одного з найближчих партнерів олігарха Ігоря Коломойського та близького друга колишнього першого помічника президента Сергія Шефіра.

Подійкують, Чернишов за три роки повноважень міністра встиг зануритися не лише

в суть містобудівної реформи Олени Шуляк, а й у регіональну політику з децентралізацією. Тому вирішив поділитися з главою держави висновками про те, що післявоєнне відновлення – це не тільки будівництво, точніше – зовсім не будівництво. Крім головного меседжу, що грошей на глобальне відновлення у бюджеті немає (і донори під час війни не дають), у течії колишнього міністра було що почитати.

Однак, не почитавши, Чернишова залишили без міністерського портфеля – злили два відомства й створили один гігант – міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури під керівництвом Олександра Кубракова. Злі язики стверджували, що на базі об'єднаного міністерства створюється державна монополія, яка підтягне під себе не тільки всі основні ресурси донорів та бюджету, а й впровадить драконівські методи, щоб відкусити частину повноважень у місцевих органів влади. Цьому новоствореному відомству в поміч закон № 5655, за яким міністерські чиновники мають право планувати, реалізовувати та контролювати відновлення держави.

Варто зазначити, що перед Чернишовим двері щільно зачинив тодішній заступник голови ОПУ Кирило Тимошенко. Куруючи регіональну політику, він теж мріяв про прем'єрство та вів свою гру. А тим часом проект «Велике будівництво» під час війни набув у суспільстві доволі стійкого присмаку корупції.

На тлі кулуарних протистоянь Тимошенко ввійшов у клінч не тільки з Чернишовим, а й із будівельним лобі, чиї інтереси у владі, нібито, представляє голова партії «Слуга народу» Олена Шуляк.

Причиною тодішнього скандалу стало цілком зрозуміле бажання Банкової в особі Тимошенка швидко отримати нове житло для переселенців, котрі залишились без даху над головою. Державна пропозиція викупити в забудовників готові метри була за фіксованою ціною 25–30 тисяч гривень за квадратний метр. Але забудовники зтялися й віддавати дешево нічого не захотіли. Ресурсу Тимошенка натиснути на будівельну монополію виявилось замало. Можливо, це міг би зробити голова

ОПУ Єрмак, але він, подекуди, тісніше співпрацює з Шуляк.

Отже, доки Чернишов, Тимошенко й Шуляк відмовчувалися у відповідь на критичні публікації в медіа, ексміністр інфраструктури Олександр Кубраков доповідав президентові про реальне завершення успішних відбудовних проєктів: рекордний за термінами залізничний міст через річку Ірпінь, оперативний ремонт пошкоджених залізничних магістралей, введені в експлуатацію кілометри зруйнованих доріг, якими їхали зброя та підкріплення на фронт. І це була необхідна робота.

Що буде?

А вже цьогорічні депутатські та чиновницькі списи ламаються довкола законопроєкту – «Про місцеве самоврядування в Україні щодо вдосконалення правового регулювання інституту старост та його діяльності в умовах воєнного стану» (№9518). Він також з тієї ж теки про відбудову України.

«Якщо будуть згадувати цей парламент, то про нього говоритимуть як про інституцію, де влада провадила згортання децентралізації і утиски місцевого самоврядування. Бо як можна по – іншому трактувати закон про повноваження містобудування, який хотіли забрати в місцевих громадах і передати на центральні органи влади? Тільки втручання Єврокомісії припинило це беззаконня», – сказав народний депутат Олег Синютка під час виступу в парламенті.

Також він згадав про позбавлення фінансових інструментів місцевих громад – військове ПДФО, яке вони витрачали на підтримку ЗСУ.

«Ці гроші забрали в центральні органи влади і на сьогоднішній день армія їх не бачить», – стверджує народний депутат.

Нагадаємо, на той момент представники центральної влади заявляли про серйозну необхідність забрати на місцях частину коштів на військові потреби. Місцеве самоврядування парирувало, що їх загалом замало в світлі збільшення тарифів на енергоносії без відповідної компенсації з державного бюджету. Тоді ж у суперечку втягнули військових, яким пояснювали, що неналежне постачання на

фронт дронів є наслідком того, що місцева влада постійно перекладає бруківку.

Але й у представництв центральної влади пір'ячко на писку – в громадах, де створено військові адміністрації замість повноцінного самоврядування, бюджетні кошти часто використовують і непрозоро, й безконтрольно, й, м'яко кажучи, нераціонально. Активісти, аналізуючи бюджети низки областей після перших місяців повномасштабного вторгнення, дійшли висновку, що регіони роблять ставку на дороги, а не на обороноздатність.

Олег Синютка вважає, що й законопроєкт, котрий наразі вдалось загальмувати – продовження тієї ж згаданої політики, оскільки саме через нього прагнуть утворити вертикаль управління через старост.

«Якщо цей законопроєкт буде ухвалений, то це буде ще один крок всупереч нашій європейській і євроатлантичній інтеграції. Я пропоную не підтримувати цей законопроєкт навіть в першому читанні», – зазначив Синютка.

Отже, децентралізація з включенням державного нагляду – це третій завершальний етап реформи після того, як на місця віддали повноваження та фінанси. Водночас, законопроєкт, не звітуючи перед суспільством, переписали для того, аби вивести префектів із зони впливу кабіну та віддати винятково президенту. Громадські активісти стверджують, що це – неконституційно.

Серце нічим заспокоїти

Звісно, громадянське суспільство, активісти могли б стати в тверду позу й сказати своє рішуче «ні» загрози згортання децентралізації. Однак, що по факту відбувається з самоврядною владою на місцях?

Децентралізація, котра була покликана принести ренесанс у регіони, особливо у віддалені куточки, дала користь лише центрам територіальних громад, малі села, здебільшого, й далі продовжують занепадати на узбіччі цивілізації. Зазирнувши в глиб децентралізації, гіркота невимовна – злидні стали ще злиденнішими.

На невирішення проблем, за великим рахунком, поскаржитись нікому. Усі спроби

достукатись до «вищої справедливості» в обласних центрах завершуються спусканням скарг на розгляд місцевих керівників, а це, вважайте, – в нікуди. Тож децентралізація для чималої кількості малих сіл стала черговою моделлю безвиході, а не благом. І ніяке друге дихання там не відкрилось. Якщо і є винятки, то вони лише підтверджують існуючий факт загибелі малої батьківщини значної частини українців.

Малі села залишаються без усього – медпунктів; пошти – бандероль, посылку немає де посилати, не кажучи вже про отримання періодики, в кращому разі раз на тиждень може завітати пересувна пошта. Магазини закрились – хліба, сірників, солі... найнеобхіднішого ніде купити.

Більше того, на аутсайдерів почали перетворюватись і колишні центральні садиби сільрад, що раніше вирували активним життям і видавалися перспективними.

Що загалом показала практика діяльності ОТГ, які були утворені в 2015 -2016 роках? Чимало з тих, хто зважився на об'єднання уже в 2016 чи в 2017 році, прийняв таке рішення саме завдяки цифрам, які показували зростання місцевих бюджетів, субвенції на розвиток інфраструктури, що надає держава для ОТГ.

Але сьогодні для громад загалом більш важливим постало питання, а що далі? Як примножувати свої бюджети на перспективу в стані війни, тим більше коли держава припиняє підтримку?

Ну і як виявилось, бюджетні ресурси не завжди корелюються із загальним добробутом людини в кожній конкретній громаді чи населеному пункті. Адже, як показала практика, зростання місцевого бюджету може бути використане або для оплати праці збільшеній кількості місцевих чиновників, чи на чергове асфальтування площі біля сільради, чи на новий джип для голови ОТГ, тож люди цього покращення не відчувають.

Подекуди місцеві нувориші «домовилися» із керівниками ОТГ, іноді, обдаровуючи преміями,

по суті паралельно утримують увесь керівний склад ОТГ і тепер їм ні районна, ні обласна влада не указ. Тож можна, наприклад, безкарно вирізати лісопосадки для свого підприємства.

Чи варто сподіватись у випадках волаючої несправедливості на апелювання мешканців сіл та селищ до партійної конкуренції? Навряд. Адже то в столиці запеклі партійні бої та зятяте мірвання рейтингом, на місцях – ті ж домовленості та відносна злагода. Останні вибори до ВР засвідчили, що на регіональному рівні політику роблять за особливими правилами.

Принаймні популярні політичні франшизи національного масштабу далеко не завжди успішно конкурували із проектами місцевих лідерів. А деякі міські голови іноді почуваються так упевнено, що можуть відкрито кидати виклик центральній владі. Однак місцева політика таки не герметична й регіони ніколи не залишаються осторонь загальнонаціональних тенденцій. І відчутна ідеологічна поляризація з часом усе-таки вноситиме свій характер політичних взаємин і на місцях. Але доки партії почнуть конкурувати за краще ставлення до них електорату глибинки, не роса, як у класика, а тотальне зубожіння села, очі виїсть. Тим більше під час війни, коли за законами її жанру тил значно бідніє.

Тож тепер, з реальності глибинки, виникає зустрічне питання: можливо підпорядкування старост президентській вертикалі, зможе внести певну систему стримувань через взаємний контроль та конкуренцію? Адже подекуди голови ОТГ намагаються загнати «під плінтус» старост, якщо вони відповідально ставляться до своїх виборців і вимагають для мешканців маленьких, віддалених сіл певних преференцій, а по суті – дотримання закону. Наприклад, безкоштовного палива, бодай один раз на рік, для самотніх стареньких (*Gazeta.ua* (https://gazeta.ua/articles/poglyad/_miscievi-vladi-plavno-minyayut-richische/1183736). – 2024. – 8.06).

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

На засіданні уряду вирішили, що для набуття громадянства України потрібно скласти іспити з історії та знання основ Конституції. Це рішення стосується іноземців; осіб без громадянства та тих, хто набув громадянство, але має право протягом двох років скласти іспит (це пов'язано з відтермінуванням у зв'язку з проходженням військової служби за контрактом, визначних заслуг перед Україною тощо).

У Міністерстві зазначають, що для реєстрації на іспит необхідно створити електронний кабінет та подати заявку в електронній формі. Детальний алгоритм опублікують згодом.

У іспиті буде 20 завдань з основ Конституції України та 25 завдань з історії.

Для забезпечення прозорості іспит фіксуватимуть на відео. У разі успішного складання учасники отримують відповідні сертифікати (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/news/2024/05/30/7458407/>). – 2024. – 30.05).

Генеральний директор Директорату з питань правової політики Офісу Президента України В. Дубовик озвучив перелік кроків, які можуть бути здійснені надалі в рамках судової реформи.

«Часто можна почути, що судова реформа є однією і найбільш тривалих в Україні. Щодо цього можна дискутувати, бо судова реформа, навіть якщо оцінювати час, що минув з Революції Гідності, не була послідовним безперервним однорідним процесом і мала різні результати. Серед позитивного:

- курс на деполітизацію судової влади;
- посилення її підзвітності перед суспільством;
- кадрове оновлення суддівського корпусу на конкурсних засадах.

Проте частина проведених заходів за вказаний проміжок часу не була ефективною та зустрічала значний супротив.

Як наслідок, на тривалий час була припинена робота органів суддівського врядування, зупинені конкурсні процедури, що істотно вплинуло на доступ до правосуддя,

адже викликало серйозну кадрову проблему, яку ми відчуваємо і на сьогодні, збільшило навантаження на суддів та апарат, збільшило строки розгляду справ, призвело до суспільної напруги.

Проте за останні роки Україною зроблено багато кроків до європейської інтеграції і здійснено комплекс реформ для наближення до стандартів ЄС.

Україна продемонструвала значний прогрес і у сфері реформування судової системи.

Як наслідок:

- на якісно нових конкурсних засадах і за результатами перевірки на доброчесність, відповідність критеріям професійної етики сформовано ключові органи суддівського врядування – Вищу раду правосуддя та Вищу кваліфікаційну комісію суддів України;

- відновлено дисциплінарну функцію Вищої ради правосуддя та розпочався процес формування Служби дисциплінарних інспекторів;

- удосконалено порядок відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах та проведено відкритий для громадськості конкурс до КСУ, за результатами якого вже призначено суддю КСУ;

- удосконалено процедури добору кандидатів на посади суддів;

- оголошено конкурси на посади суддів місцевих і апеляційних судів, а також до ВАКС.

Водночас, все ще маємо багато проблем, що очікують вирішення.

Серед них, зокрема, такі:

- вирішення питання заповнення великої кількості вакантних посад суддів, щодо яких необхідно здійснити проведення конкурсів;

- завершення кваліфікаційного оцінювання суддів;

- розробка на підставі досвіду європейських країн правил, які б не допустили зупинення функціонування суддівського врядування;

- удосконалення вимог до декларації доброчесності судді, кандидата на посаду судді та процесу їх перевірки;

- запровадження чіткого переліку підстав для дисциплінарної відповідальності суддів, у тому числі Конституційного Суду України;

- автоматизація більшості робочих процесів, які відбуваються у ВККС, з використанням високоефективних продуктів програмного забезпечення, що сприятиме оптимізації часових, людських і фінансових ресурсів;

- декомунізація і дерусифікація назв судів (перейменування);

- створення нового суду для розгляду адміністративних справ за участю національних державних органів, укомплектованих суддями, які пройшли перевірку на професійну компетентність та добросовісність (тобто, створення Вищого адміністративного суду за прикладом ВАКС – прим. ред.);

- розробка нової мапи місцевих загальних судів. Реформа не занадто популярна. Водночас її якісна реалізація дозволить вирівняти суддівське навантаження по країні, що покращить рівень доступу громадян до правосуддя;

- проведення аудиту і реорганізація ДСА;

- матеріально-технічне забезпечення судів, у тому числі на деокупованих територіях;

- забезпечення справедливої оплати праці апарату судів;

- забезпечення збереження архівів судів і матеріалів справ, їх оцифрування;

- подальша цифровізація судочинства, зокрема, модернізація Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС).

Це далеко не повний перелік» – зазначив він.

За його словами, завдань багато, і більшість з них потребує консолідації зусиль представників усіх гілок влади, громадянського суспільства, а також допомоги міжнародних партнерів та експертів (*Судово-юридична газета (https://sud.ua/uk/news/publication/302112-novaya-karta-sudov-audit-i-reorganizatsiya-gsa-sozdanie-vasu-v-ofise-prezidenta-ozvuchili-sleduyushchie-shagi-sudebnoy-reformy)*). – 2024. – 2.06).

Шостий апеляційний адмінсуд 12 червня скасував рішення суду першої інстанції щодо

поновлення Богдана Львова, у якого знайшли російське громадянство, на посаді судді Верховного суду і виплати йому заробітної плати «за час вимушеного прогулу».

Повідомляється, що таким чином суд погодився з доводами представників Верховного суду та Служби безпеки України (*Українська правда (https://www.pravda.com.ua/news/2024/06/12/7460459/)*). – 2024. – 12.06).

Голова Комітету Верховної Ради з питань правової політики Денис Маслов 13 червня повідомив, що зараз розробляється законопроект, яким будуть дещо переглянуті підстави для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності.

«Зараз йдуть консультації щодо нового законопроекту, який передбачає перегляд підстав для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Підстави для притягнення суддів до відповідальності будуть конкретизовані. Вважаю, що потрібно перестати тягати суддів за все підряд», – повідомив Денис Маслов під час роботи XII Міжнародного Судово– правового форуму (*Судово-юридична газета (https://sud.ua/uk/news/publication/303175-osnovaniya-dlya-privlecheniya-sudey-k-distiplinarnoy-otvetstvennosti-budut-peresmotreny-denis-maslov)*). – 2024. – 15.06).

6 червня відбулося друге регіональне обговорення «Повоєнні вибори: питання підготовки та реалізації». Цього разу експерти зібрались у Одесі.

Тема повоєнних виборів є надзвичайно чутливою та актуальною для українського суспільства. Саме тому Центр політико-правових реформ у співпраці з Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES) в Україні та Громадянською мережею ОПОРА вирішили ініціювати такі обговорення з представниками громадськості в різних регіонах. Центром дискусії стала Біла книга підготовки та проведення повоєнних виборів. Презентована в Одесі Біла книга фокусується на наступних темах: встановлення неможливості організації і проведення виборів на окремих

територіях у зв'язку з ризиками безпеки, тобто відтермінування виборів, територіальна організація повоєнних виборів і реалізація виборчих прав в умовах масової міграції в Україні.

Членкиня правління Центру політико-правових реформ та співголова Ради Реанімаційний Пакет Реформ Юлія Кириченко розпочала дискусію та наголосила, що йтиметься більше про загальнонаціональні вибори. А ключовим результатом таких обговорень стане напрацювання останніх розділів вищезазначеної Білої книги. Основне завдання дискусії – обговорити рекомендації стосовно проведення перших повоєнних демократичних виборів. Важливим є забезпечення можливості скористатися своїм виборчим правом усім, хто вимушено виїхав із країни або став внутрішньо переміщеною особою, про що наголосила пані Юлія.

«Ми маємо, як воююча демократія, захиститися та ще й провести демократичні вибори, бо на це є запит українського народу і наш євроінтеграційний напрямок буде без цього також неможливим», – переконана Юлія Кириченко.

Олександр Ключев, радник із політичних і правових питань Міжнародної фундації виборчих систем (IFES) в Україні, висловив позицію організації, що в нинішніх умовах дійсно проведення демократичних загальнодержавних і місцевих виборів неможливе, бо це не дозволяє українське законодавство і для цього немає об'єктивних умов.

«Неможливість проведення виборів зараз жодним чином не перешкоджає, а навіть навпаки має стимулювати підготовку до післявоєнних демократичних виборів», – зауважив він.

Тому це важливо, що ЦППР, Громадянська мережа ОПОРА та Міжнародна фундація виборчих систем (IFES) в Україні працювали останні кілька місяців над Білою книгою. Пан Олександр наголосив, що Біла книга це не лише експертна робота ЦППР та ОПОРИ, але й узагальнення аналізу інтерв'ю різних експертів для забезпечення демократичного виборчого процесу. Пан Олександр закликав експертів до активної дискусії напрацьованих рекомендацій.

Старша радниця з правових питань Громадянської мережі ОПОРА Ольга Коцюрубас зазначила, що важливо провести не лише перші повоєнні вибори, але й підготуватися до того, щоб, отримавши повноправне членство в Європейському Союзі, на постійній основі проводити вибори до Європарламенту.

Частину Білої книги щодо відтермінування виборів та встановлення неможливості організації і проведення виборів на окремих територіях презентувала Юлія Кириченко. Пані Юлія наголосила, що відтермінування виборів вже відбулося і на це є об'єктивні причини, зумовлені воєнним станом, безпековим фактором та відсутністю суспільного запиту.

За рекомендаціями експертів, відповідний закон має чітко визначати критерії/суб'єктів/строки ініціювання і встановлення неможливості проведення виборів, обмеження виборчих прав на підставі чіткої і завчасної аргументації (тимчасове і пропорційне), належне залучення ЦВК до прийняття рішення. Юлія Кириченко зазначила, що серед рекомендацій є напрацювання законодавчо визначених вичерпних критеріїв оцінки ситуації щодо неможливості проведення виборів на певній території. Також пані Юлія назвала суб'єкти, які можуть встановлювати/ініціювати неможливість проведення виборів, а саме ЦВК, РНБО, ВРУ або КМУ. Експертка озвучила ризики, пов'язані з кожним можливим суб'єктом. Вона також висловила спільну експертну пропозицію ЦППР, ОПОРИ та Міжнародної фундації виборчих систем (IFES) в Україні, що найбільш вдалим варіантом буде надати право приймати рішення ЦВК, але на підставі висновку чи рекомендацій РНБО, яка фактично оцінює всі безпекові критерії. І цей висновок не буде ухвалюватися указом Президента, а матиме рекомендаційний характер. Підсумовуючи пані Юлія сказала, що наразі є багато невизначеностей стосовно проведення перших повоєнних виборів, особливо часових, але наразі можливо врегулювати багато критеріїв, аби ЦВК, наприклад, могла свої підзаконні акти ухвалити і бути готовими до проведення виборів.

З цим погодився експерт ЦППР Андрій Магера, адже вже буквально на наступний після

скасування/припинення дії воєнного стану день в Парламенті має бути зареєстрований відповідний законопроект про проведення повоєнних виборів і початися підготовка до їх проведення, яка може тривати до 6 місяців. На його переконання першими повоєнними виборами мають бути вибори Президента, і не лише тому що Президент раніше набув повноважень, ніж Парламент, але й тому що президентські вибори технологічно простіші і по ходу виборчого процесу багато питань буде простіше вирішити і не мати високих ризиків завалити цей процес.

Експерт Анатолій Бойко погодився, що критичної необхідності проведення виборів немає, однак із часом ситуація може змінитись. Також він достатньо скептично поставився до проведення повоєнних виборів у цифровий спосіб.

Дмитро Терлецький, завідувач кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія» погодився з Юлією Кириченко, що провідну роль в ініціюванні неможливості проведення виборів на певній території має відігравати ЦВК, однак дискусійним є питання процедури прийняття рішення РНБО.

Експерт Міжнародної фундації виборчих систем (IFES) в Україні Денис Ковриженко презентував учасникам частину Білої книги щодо територіальної організації виборів. Це питання є надзвичайно важливим, адже стосується і такого чутливого питання як організація виборів закордоном.

Якщо ми говоримо про територіальну організацію насамперед загальнодержавних виборів, насамперед парламентських, то, на думку пана Дениса, тут одним із ключових питань є питання виборчого регіону. Наразі межі такого регіону збігаються із кордонами області, а від цього залежить і кількість кандидатів. Складність виникає у тому, що частина територій в межах такого регіону є тимчасово окупованими. У питанні організації виборів закордоном Денис Ковриженко говорить про створення виборчих дільниць поза межами дипломатичних і консульських установ. Однак згоду від багатьох держав

дуже складно отримати, до того ж виникають логістичні питання, які потребують законодавчого врегулювання. Окремо виникає питання голосування військовослужбовців, де стоїть проблема інфраструктури для проведення виборів: чи це буде створення виборчих дільниць в місцях дислокації військовослужбовців чи їм буде надано право поїхати до своїх територіальних дільниць, аби проголосувати.

На завершення обговорення радник із правових питань Громадянської мережі ОПОРА Павло Романюк розкрив питання щодо реалізації виборчих прав в умовах масової міграції в Україні, які висвітлені в проекті Білої книги. Пан Павло переконаний, що найбільший виклик пов'язаний саме з масовою міграцією. Серед таких виборців є кілька категорій: закордонні виборці, ВПО та військові і правоохоронці. Він озвучив виклики для кожної категорії виборців. Серед викликів для ВПО на повоєнних виборах може бути недостовірна інформація у держави про їхнє місце проживання, а також непрогнозована подальша внутрішня міграція, і, звісно ж, складнощі нормалізації життя в постраждалих регіонах, куди ВПО можуть повернутись після скасування/припинення дії воєнного стану. Схожі виклики постануть і для закордонних виборців, однак тут варто зауважити на посиленні зусиль з інформування про виборчі процедури. До того ж, достеменно невідома точна кількість ВПО і, тим більше, громадян України, які виїхали закордон. Важливо, на думку Павла Романюка, в ході підготовки до повоєнних виборів брати до уваги не лише дорослих виборців, але й дітей, які незабаром досягнуть повноліття.

Якщо ж говорити про виклики, які постануть для військовослужбовців на повоєнних виборах, то це, на думку Павла Романюка, безумовно питання демобілізації, яка не проводиться одночасно з припиненням/скасуванням дії воєнного стану і залежить від безпекової ситуації. З цим будуть пов'язані складнощі в їхньому голосуванні. Водночас на час проведення перших повоєнних виборів частина військовослужбовців може залишатися

на територіях, де велися активні бойові дії і частина інфраструктури може бути знищеною. Окремої уваги потребує питання необхідних документів для видачі виборчого бюлетеню військовим та поліцейським. Серед пропозицій, що озвучені в Білій книзі, експерти пропонують аби таким документом був військовий квиток.

У своїй доповіді Павло Романюк також торкнувся питання актуалізації даних державного реєстру виборців перед першими повоевними виборами. Особливо це стосується тих громадян України, які повертатимуться після скасування/припинення дії воєнного стану. Так, вони можуть одразу по поверненню одразу почати активно реєструватися на вибори, наприклад у кабінеті виборця. На завершення він розповів як взяти участь у виборах у ролі кандидата (*Центр політико-правових реформ* (<https://pravo.org.ua/strong-rezultaty-regionalnogo-obgovorennya-povoyenni-vybory-pytannya-pidgotovky-ta-realizatsiyi-u-m-odesa-strong/>). – 2024. – 10.06).

Конституційний процес має бути безперервним і конституційна комісія має діяти постійно, готуючи зміни в Основний закон із врахуванням сучасних реалій. Про це в інтерв'ю Укрінформу сказав політик і дипломат, один з авторів Конституції України Роман Безсмертний.

«Конституція – це живий організм. І якщо порівняти сприйняття норм Конституції 1996 року і 2024-го, то зараз можливі дискусії, які ми не могли уявити ані у мріях, ані у страшному сні. Наприклад, чи може громадянин України мати подвійне чи множинне громадянство...», – зазначив народний депутат чотирьох скликань.

Також він звернув увагу на нинішню ситуацію із безпековими угодами з різними країнами, які за Конституцією потребують ратифікації у Верховній Раді.

«Або інша ситуація, яку ми проживаємо нині, – «безпекові угоди». Такі угоди мають проходити ратифікацію у парламенті, тим більше, коли йдеться про отримання чи передачу будь-яких ресурсів. Наприклад, згідно з діючою Конституцією, на територію України чи з її території без рішення відповідних

інституцій не може бути доправлене те, що називається військовим майном. У нас така угода не ратифікується, а по факту приймається двома сторонами до виконання, хоча Основний закон однозначно вимагає ратифікації», – вказав Безсмертний.

За його словами, є безліч прикладів, що показують, як Конституція змінюється залежно від того, які завдання, в яких умовах реалізують нові покоління.

«Це добре, бо, з одного боку, це показує, що Конституція живе. З іншого боку – що конституційний процес не може перериватися. У парламенті будь-якої держави має постійно діяти конституційна комісія. Діяти на науковому рівні, на політичному. Бо ці зміни, які по факту відбулися, мають збиратися, аналізуватися, виписуватися і потім під тиском правових чи політичних аргументів вноситися відповідні корекції. Бо треба розуміти: одне діло 1995-1996 роки, коли це творилося, інше – 2024-2025 роки. Велика дистанція...», – наголосив Безсмертний (*Укрінформ* (<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3877027-konstitucia-zminuetsa-zalezno-vid-realij-i-ce-dobre-bezsmertnij.html>). – 2024. – 20.06).

Потрібно напрацьовувати реформу адвокатури. Про це голова Вищої ради правосуддя Г. Усик зазначив під час однієї з панелей Конференції з відновлення, яка відбулася у Берліні.

Так, на прохання модератора окреслити ключові сфери, де потрібні зміни, Григорій Усик зазначив, що, на його погляд, основні зміни, які потрібні в судовій системі та яких вимагає суспільство України, пов'язані із системою спеціалізованих судів.

«Зараз ми ведемо дискусії щодо створення та розвитку Вищого адміністративного суду України, який розглядатиме справи, пов'язані з Національним агентством з питань запобігання корупції, Національним банком України та іншими центральними органами.

Ми також працюємо над створенням вищих спеціалізованих судів для вирішення інвестиційних спорів і питанням військових судів.

Я думаю, що Німеччина як країна, яка має складну систему судів, може надати нам підтримку щодо забезпечення функціонування спеціалізованих судів, і цей досвід буде високо оцінений» – зазначив він.

«Я також вважаю, що нам потрібна необхідна законодавча база для реформування системи адвокатури.

Адвокатура є частиною системи судочинства України, але до цього часу адвокатура залишається нереформованою. Ми бачимо деякі проблеми, пов'язані з відсутністю двох членів ВРП, які не делеговані адвокатурою» – підкреслив Г. Усик.

За його словами, реформ, зокрема судова реформа, залежить від людей, які її реалізують, а також матеріально-технічної допомоги.

Також він зауважив, що фінансування судової влади становить 60% від того, що необхідно, і, звичайно, цього недостатньо для всіх заходів, які необхідно вжити.

Крім того, важливим є розвиток нової мережі судів.

«Звичайно, також дуже важливо розробити альтернативні способи розгляду спорів, і ці альтернативні способи зменшать тягар, який зараз покладено на судову систему» – зазначив голова ВРП (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/publication/303644-nam-nuzhna-zakonodatelnaya-baza-dlya-reformirovaniya-advokatury-glava-vsp-grigoriy-usik>). – 2024. – 22.06).

В Києві відбувся дводенний XII Міжнародний судово-правовий форум, організований газетою «Юридична практика» за підтримки Верховного Суду. Генеральним партнером заходу стала EQUITY, експертним партнером – GRACERS, професійним партнером – «Алексеев, Боярчуков та Партнери», галузевим партнером – ADER HABER.

Протягом двох днів учасники форуму обговорили основні тенденції розвитку судової системи та правозастосовної практики під час війни: стратегічні підходи подальшого реформування судової системи, стандарти професійної етики суддів, практику щодо воєнних злочинів, дискусійні питання

санкційних судових проваджень, судовий захист прав громадян та бізнесу, антикорупційні виклики судової системи.

Роботу форуму розпочало відкрите інтерв'ю Голови Верховного Суду Станіслава Кравченка. Відповідаючи на запитання В'ячеслава Краглевича, партнера EQUITY, він детально розповів, як суди функціонують в умовах війни, якими є пріоритети подальшої цифровізації судочинства та які можуть бути варіанти подолання кадрової кризи в судовій системі.

Стратегічний погляд на розвиток і подальше реформування судової системи презентували:

Денис Маслов, голова Комітету ВР з питань правової політики;

Богдан Моніч, голова Ради суддів України;

Руслан Сидорович, в.о. голови – заступник голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

Віктор Дубовик, генеральний директор директорату з питань правової політики Офісу Президента України;

Максим Пампура, т.в.о. голови Державної судової адміністрації України;

Володимир Чабан, керівник компонента «Судова реформа» Проєкту ЄС «Право-Justice»;

Семен Ханін, керуючий партнер ЮК «АМБЕР», к.е.н.;

Олександра Федотова, партнер ADER HABER, адвокат.

Модерував обговорення В'ячеслав Краглевич, партнер EQUITY.

Д. Маслов нагадав, що за останні роки парламент ухвалив закони, які змінюють як підходи до формування органів суддівського врядування, так і кадрові та дисциплінарні процедури в судовій системі. Важливим є процес імплементації цих змін. Водночас він повідомив, що наразі готується законопроект, спрямований на вдосконалення механізмів притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Ведеться й робота щодо моніторингу ефективності процедур добору та призначення суддів. Ще один пріоритет – електронне судочинство: метою є створення сучасної та комфортної електронної системи в судах.

Надзвичайно складним викликом Денис Маслов назвав стан виконання судових

рішень – без цього не можна говорити про те, що судочинство є ефективним. Певні напрацювання вже є, і питання виконання судових рішень є одним із важливих пріоритетів парламентського Комітету з питань правової політики. Ще один пріоритет – фінансове забезпечення судової системи. А перспективне питання – формування нових судів. У цьому контексті пан Маслов прокоментував ініціативи створення Вищого адміністративного суду: наразі в парламенті відповідного законопроекту немає, а стратегічно більш важливим є заповнення вакансій в наявних судах, а не створення нових.

Р. Сидорович розповів про перебіг процедур добору суддів, що триває. Так, конкурс до судів першої інстанції де-факто завершений – 434 особи з 585, які перебувають у резерві, виявили бажання зайняти вакансії, за результатами співбесід рекомендовано менш ніж 400 осіб. Доповідач, зокрема, констатував, що популярність суддівської професії наразі є досить низькою – на конкурси подалися суттєво менше людей, ніж можна було очікувати. Так, на 550 вакансій у всіх апеляційних судах допущено трохи більше за 1800 осіб. Це критично мало та звужує можливості Комісії у доборі найбільш достойних кандидатів.

Говорячи про строки, пан Сидорович повідомив, що орієнтовно 19 червня ВККС планує прийняти рішення про призначення кваліфікаційного оцінювання кандидатів до апеляційних судів і ВАКС і визначити черговість стадій кваліфікаційного тестування та таймлайн самого конкурсу (зокрема, тестування на знання права планують провести до кінця серпня).

«Важливо заповнити ті вакансії, які є найгострішими, а це апеляційні суди», – наголосив Р. Сидорович.

Погляд адвоката на те, які кроки слід здійснити для підвищення якості правосуддя, презентував С. Ханін, керуючий партнер ЮК «АМБЕР». Він висловив низку критичних зауважень щодо оцінювання доброчесності суддів, назвавши його «приниженням суддів».

Як результат, на думку пана Ханіна, вибудовується система залежних суддів. Натомість, наголосив доповідач, слід

створювати ситуацію, в якій неможливим буде навіть натяк на порушення прав осіб, які захищають права, та спроби тиску на них – тоді з'явиться і довіра, і повага.

Б. Моніч окреслив поточні виклики та пріоритетні завдання Ради суддів України. Серед них – проведення наступного з'їзду суддів. Доповідач зосередив увагу на критичній важливості часового фактору: процедури добору, зокрема кандидатів на посади, які заповнюються з'їздом суддів, є досить тривалими. В цьому контексті є ризики втрати повноважності Вищою радою правосуддя після закінчення строку повноважень ряду членів ВРП, які є судьями чи судьями у відставці. Актуальним є питання заповнення квоти в Конституційному Суді України. Наразі розглядаються різні варіанти, зокрема проведення до березня 2025 року двох з'їздів суддів.

М. Пампура, т.в.о. голови Державної судової адміністрації України, говорив про виклики щодо фінансового та матеріально-технічного забезпечення судів. Він нагадав висновок КРЄС, що якість судових рішень безпосередньо залежить від обсягу фінансування судової системи: суди не можуть ефективно функціонувати без адекватних людських та матеріальних ресурсів. Доповідач детально прокоментував поточну ситуацію з фінансуванням судової гілки влади, виклики, пов'язані з низьким рівнем оплати праці працівників апаратів судів, і як наслідок, втратою кваліфікованих кадрів, а також варіанти вирішення проблеми. Зокрема, пан Пампура повідомив, що у квітні 2024 року у Верховній Раді України зареєстровано ініційований ДСА законопроект № 11158 щодо оплати праці державних службовців апаратів судів. У цьому законопроекті йдеться про застосування до посадових окладів державних службовців апаратів судів регіональних коефіцієнтів, що дасть змогу підвищити рівень заробітної плати та зберегти висококваліфіковані кадри.

В. Дубовик, генеральний директор директорату з питань правової політики Офісу Президента України, презентував узагальнений огляд очікувань наших міжнародних партнерів щодо судової реформи в Україні. Ці очікування,

які покладають на Україну певні міжнародні зобов'язання, відображені в:

- Рекомендаціях Європейської комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС 2023 року;

- Плані Ukraine Facility;

- Пріоритетах від послів G7 з підтримки України на 2024 рік;

- Меморандумі з МВФ.

«Кожна вимога партнерів побудована на чіткій проблемі, яку слід вирішити», – наголосив пан Дубовик.

Зокрема, План Ukraine Facility щодо системи правосуддя передбачає:

- вдосконалення добору суддів і запуск відповідної процедури на основі вдосконалених механізмів;

- створення нового суду для розгляду адміністративних справ за участю національних державних органів, укомплектованого судьями, які пройшли належну перевірку;

- забезпечення передбачуваності, сталості та відкритості дисциплінарної практики щодо суддів;

- покращення виконання судових рішень;

- цифровізацію судової системи.

Аналіз євроінтеграційного тренду судової реформи продовжив В. Чабан, керівник компонента «Судова реформа» Проекту ЄС «Право-Justice». «Наша держава стоїть на

євроінтеграційному треку, і судова реформа посідає на ньому фундаментальне місце», – наголосив доповідач.

В. Чабан акцентував, що питання судової системи включені в «кандидатську сімку» – вимоги, які були сформульовані для України під час надання статусу кандидата на вступ в ЄС у червні 2022 року. Доповідач прокоментував стан виконання цих вимог і рекомендацій, представлений у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС 2023 року. Він також висловив думку, що певні нові бенчмарки щодо судової реформи увійдуть і в рішення про відкриття переговорної процедури стосовно вступу України в ЄС (очікується, що відповідне рішення буде ухвалено в червні 2024 року).

О. Федотова, партнер ADER HABER, говорила про принципи добросовісності та розумності в судовій практиці. Вона наголосила, що до суду звертаються передовсім за відновленням справедливості – це єдина мета, яка має бути досягнута за результатами судового розгляду. На прикладі позовів за ст. 1212 Цивільного кодексу України адвокат розповіла, як еволюціонувало застосування судами принципу добросовісності під час розгляду справ щодо набуття майна без достатньої правової підстави (*Pravo.ua (https://pravo.ua/xii-mizhnarodnyi-sudovo-pravovyi-forum-iaki-strukturni-peretvorennia-neobkhidni-systemi-pravosuddia/)*. – 2024. – 13.06).

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Кравченко С., голови Верховного Суду

ХІІ Міжнародний судово-правовий форум: як суди функціонують під час війни

(Відкрите інтерв'ю)

Ситуація в країні складна. Але хіба вона може бути іншою, коли наші сили оборони щодня виборюють те, щоб наша країна була незалежною, суверенною, демократичною. Невіддільною складовою частиною цього є належне функціонування судової влади. На цьому наголосив Голова Верховного

Суду Станіслав Кравченко під час відкритого інтерв'ю, з якого розпочалась робота ХІІ Міжнародного судово-правового форуму, що відбувся 13-14 червня в Києві.

Відповідаючи на запитання В'ячеслава Краглевича, партнера EQUITY, щодо того, наскільки суди адаптувалися до роботи в

умовах війни, Станіслав Кравченко, зокрема, окреслив проблеми, пов'язані зі зміненням територіальної підсудності, пошкодженням приміщень судів. Нікуди не поділися питання кадрового забезпечення та фінансування судів. Вагомим чинником, який дав змогу судам втримати ситуацію, стало широке впровадження цифрових технологій в роботу.

За його словами, за два роки змінилася картина судових проваджень: щораз більшої ваги набирають питання воєнних злочинів, національної безпеки, протидії корупції. За два роки кількість справ повернулася до довоєнного рівня, а за деякими категоріями справ навіть його перевищила. «Усього в судах України було 4,5 млн різних проваджень, – навів статистичні дані пан Кравченко. – Це свідчить про величезне навантаження на суди».

«Система впоралася з покладеними на неї завданнями і працює», – констатував очільник Верховного Суду.

Коментуючи запитання В'ячеслава Краглевича щодо ролі українських судів у процесі відшкодування воєнних збитків, завданих рф, пан Кравченко наголосив: «Поки що все в національних судах, іншого ми не бачимо. Хоча сподівання на краще мають існувати». Він також розповів про нюанси здійснення судового контролю за досудовими розслідуваннями, пов'язаними з воєнними злочинами: практично в кожному провадженні стоїть питання і цивільного позову, і відшкодування шкоди. Саме такі питання формують основне навантаження на суди. А говорячи безпосередньо про відшкодування воєнних збитків, завданих рф, Станіслав Кравченко нагадав про знакове рішення Верховного Суду щодо імунітету рф та висловив сподівання, що Європейський суд з прав людини в цьому контексті підтримає позицію, що право на звернення до суду домінує. А також звернув увагу на виклики щодо виконання відповідних судових рішень та реального отримання компенсацій – ці питання мають вирішуватися на міжнародному рівні та очевидно, що ця дорога буде достатньо довгою.

Наступне питання ведучого стосувалося кадрової ситуації в судах.

«Ми розуміємо, що найбільші проблеми є в апеляційних судах, і можливо, через пів року так складеться, що в нас не буде достатнього складу колегій, які розглядатимуть справи. Що робити в цьому випадку та чи є «план Б» для запобігання розвитку ситуації за найгіршим сценарієм?» – запитав В'ячеслав Краглевич.

Станіслав Кравченко звернув увагу, що в апеляційні суди вже, мабуть, років десять не призначався жоден новий суддя (мали місце лише декілька переведень). «Можна мати гарне законодавство, можна добре формувати практику, можна вивчати рішення Європейського суду, але для того щоб виконувати завдання (а вони величезні), потрібен ресурс. Мовчати про ці речі ми просто не можемо, адже дійсно в якийсь момент потенційно можемо дійти до того стану, коли суди не зможуть виконувати свої функції», – вважає Голова Верховного Суду.

«Нестача судових кадрів безпосередньо впливає на тривалість судового розгляду, наразі це питання поступається лише проблемі виконання судових рішень», – акцентував Станіслав Кравченко.

А говорячи про перспективи, він наголосив, що треба інтенсивно проводити роботу щодо призначення судівського корпусу – кадрові процедури наразі розблоковані, вже є перші укази про призначення суддів до місцевих судів (які поки що не приведені до присяги). Наразі ж використовуються інші механізми утримання ситуації, зокрема передання справ до іншого суду. Також продовжується робота з відряджання суддів, де це можливо (зокрема із судів, розташованих на окупованих територіях).

На завершення інтерв'ю Голова Верховного Суду прокоментував практичне питання уніфікації судової практики, прогнозованості та стабільності судових рішень. На думку пана Кравченка, наразі повернення до практики постанов Пленуму Верховного Суду є недоцільним – законодавством передбачені нові, більш дієві та швидкі, механізми забезпечення єдності судової практики. Зокрема, Велика Палата Верховного Суду може за рік сформувати таку кількість правових позицій, яку жоден пленум не

зможе забезпечити. Важливим є не лише напрацювання практики, але й доведення її до широкого загалу та забезпечення прозорих і зрозумілих підходів (*Pravo.ua* (<https://pravo.ua/xii-mizhnarodnyi-sudovo-pravovyi-forum-iak-sudy-funktsionuiut-pid-chas-viiny-vidkryte-interv-iu-holovy-verkhovnoho-sudu-stanislava-kravchenka/>)). – 2024. – 13.06).

ua/xii-mizhnarodnyi-sudovo-pravovyi-forum-iak-sudy-funktsionuiut-pid-chas-viiny-vidkryte-interv-iu-holovy-verkhovnoho-sudu-stanislava-kravchenka/). – 2024. – 13.06).

Залар А., голова Дорадчої групи експертів

Воюючій державі потрібен прозоро обраний, повністю сформований та ефективний КСУ

(Інтерв'ю)

20 серпня 2023 року набув чинності Закон України № 3277-IX, яким уточнили положення про конкурсний відбір кандидатур на посаду суддів Конституційного Суду України (КСУ).

Його ухваленням Україна виконала ключову рекомендацію Європейської комісії, аби зберегти статус кандидата в члени в ЄС, – упровадила законодавство для нової конкурсної процедури відбору суддів КСУ.

Ця процедура передбачає конкурс, який проводять за допомогою спеціально створеної Дорадчої групи експертів (ДГЕ). Саме вона, керуючись затвердженою методологією, оцінює моральні якості й рівень компетентності у сфері права кандидатів на посаду судді.

ДГЕ складається із шести експертів: по одній особі призначили Президент, Верховна Рада та Рада суддів (від імені з'їзду суддів), а також Кабінет Міністрів України – за пропозицією Венеційської комісії. Ще двох членів делегували міжнародні організації, які допомагають Україні технічно у сфері конституційної реформи й верховенства права. Тож зараз у складі ДГЕ є троє українських членів і троє іноземних.

ДГЕ працює трохи більше як пів року й проводить конкурси на вакантні посади у КСУ за новою процедурою. Перший результат – голосування Верховною Радою 23 травня цього року за призначення суддею КСУ проректора Львівського університету Сергія Різника, якого рекомендували саме за результатами нової конкурсної процедури.

Нагадаємо, що КСУ повинен налічувати 18 суддів. По шість призначають Президент,

Верховна Рада та з'їзд суддів. Після того як у травні добігли повноваження в.о. голови КСУ Сергія Головатого й призначили нового суддю Сергія Різника, п'ять місць залишаються вакантними: два – за квотою Верховної Ради, два – від з'їзду суддів, одне – за квотою Президента.

Кворум для Великої палати КСУ – 12 суддів з 18; щоб прийняти рішення, необхідна більшість від конституційного складу КСУ – мінімум 10 голосів.

Тому вкрай важливий, особливо в умовах воєнного стану, повний склад єдиного органу конституційної юрисдикції, який також зможе обрати нового голову КСУ. «Разом з ДГЕ ми сподіваємося, що це вдасться зробити до кінця року», – наголосив LB.ua керівник Комітету ВРУ з правової політики Денис Маслов.

Голова Дорадчої групи експертів, колишній міністр юстиції Словенії Алеш Залар, якого рекомендувало до групи Представництво ЄС, розповів в інтерв'ю LB.ua про самі конкурсні процедури, про важливість сформованого й ефективного КСУ для воюючої країни й необхідність залучати якнайбільше професійних кандидатів до конкурсів.

«Збереження демократії та верховенства права під час війни є вирішальною роллю КСУ»

– Перш ніж докладно поговорити про конкретні конкурси на посади суддів КСУ й роботу Дорадчої групи експертів, хочу запитати вашу думку про роль КСУ саме під час воєнного стану, коли змінювати Конституцію

не можна, а сам КСУ має розв'язувати питання відповідності законів й інших правових актів Верховної Ради Основному закону. На вашу думку, які виклики й завдання нині стоять перед КСУ?

– Дорадча група експертів не отримує інформації про поточні типи справ у КСУ, обсяг роботи й середній час очікування для розгляду справ. Однак усі ми знаємо, що склад КСУ не є повним, тому що працюють лише 13 суддів. І припускаємо, що це може негативно вплинути на ефективність КСУ.

Загалом у суспільстві панують дві протилежні думки. Обидві досить поверхові. Одні кажуть, що Конституційний Суд дуже важливий під час війни. Інші – що під час воєнного стану не можна вносити зміни до Конституції, а це зараз має робити КСУ.

У зв'язку з воєнним станом надзвичайно важливо для Конституційного Суду України забезпечити верховенство Конституції, розв'язувати питання конституційності законів й офіційно тлумачити Основний Закон. Збереження демократії та верховенства права під час війни є вирішальною роллю КСУ як загальнодержавного балансира між запитами й потребами влади, інтересами й правами народу.

На моє переконання, воюючій державі потрібен обраний за допомогою прозорої публічної процедури, повністю сформований та ефективний Конституційний Суд.

– *Пройдімося по ситуації з конкурсами на посади суддів КСУ. Скільки вакансій суддів КСУ зараз відкрито, яких саме?*

– За квотою Президента триває конкурс на одну вакантну посаду судді КСУ.

6 травня Дорадча група експертів отримала документи від усіх кандидатів за президентською квотою. Претендентів 10. ДГЕ проводить збір й аналіз матеріалів щодо них.

За квотою Верховної Ради України повторно оголошено конкурси на дві вакантні посади суддів КСУ, які не відбулися через брак мінімальної кількості кандидатів.

У цих конкурсах до 20 червня приймали документи від кандидатів (до 25 червня, якщо їх надіслали поштою).

Остаточна кількість кандидатів від ВРУ буде відома після відповідного рішення профільного комітету.

Важливо, що парламент уже призначив одного суддю КСУ за новою конкурсною процедурою.

– *А яка ситуація з конкурсом на посади суддів КСУ від з'їзду суддів?*

– За квотою з'їзду суддів України також оголошено конкурси на дві вакантні посади. На одну конкурс не відбувся через брак мінімальної кількості кандидатів. І ще один конкурс оголошено заздалегідь на посаду, яка стане вакантною на початку 2025 року.

Рада суддів України вже допустила 13 претендентів до участі в конкурсі. І з дня на день ДГЕ очікує документів усіх кандидатів.

Водночас більш ніж місяць тому, 13 травня, Дорадча група надіслала Раді суддів України рейтингові списки кандидатів (одночасно зі списками для Верховної Ради України) і так відкрила можливість обрати ще одного суддю КСУ – за квотою суддівського корпусу.

І от буквально минулого тижня Рада суддів України оголосила, що з'їзд суддів скликають на 18 вересня й у порядку денному є питання про обрання судді КСУ.

«Є перший, але критично важливий результат реформи – обрано суддю КСУ за оновленою конкурсною процедурою»

– *Отже, ДГЕ працює трохи більше ніж пів року. Розкажіть, будь ласка, докладно про цей період. Як тривали конкурси?*

– Передусім це був цікавий, напружений і досить складний період. Дорадча група експертів зібралася на перше офіційне засідання 12 листопада 2023 року, і вже за шість місяців ми завершили оцінювати кандидатів у рамках конкурсів, які оголосили Верховна Рада й Рада суддів України.

За цей час пройшли шлях від інституціоналізації діяльності до першого, але критично важливого результату реформи – обрання судді Конституційного Суду України за оновленою прозорою конкурсною процедурою.

– *На побутовому рівні часто можна почути, що конкурсні комісії не лише з*

відбору кандидатів на посади суддів КСУ, а й, наприклад, як було з рекомендацією нового голови НАЗК, працюють повільно. Результату доводиться очікувати дуже довго, понад шість місяців і довше. Однак чому в таких процесах час не визначальний критерій конституційної та антикорупційної реформ?

– Я дуже добре розумію бажання отримати швидкі результати – це абсолютно нормальне бажання. Але є об'єктивна сторона оцінювання кандидатів, і вона формує часові рамки цього процесу.

Ця об'єктивна сторона складається з багатьох змінних факторів: це і кількість кандидатів, яких одночасно оцінює ДГЕ, і обсяг матеріалів щодо цих кандидатів, кількість запитань до них і запитів до найрізноманітніших установ – відповідно, час на відповіді, отримання й опрацювання їх. І таких ітерацій може бути декілька. Це тисячі сторінок даних у найрізноманітніших виглядах і форматах. Кожен такий документ вимагає скрупульозної оцінки, верифікації та опрацювання. Усі матеріали опрацьовують паралельно двома мовами – українською та англійською.

Також треба врахувати фактор досвіду, адже це перший склад ДГЕ, перші конкурси й перша апробація процедур, які тільки збоку можуть здаватися дещо схожими на процедури інших конкурсних комісій, як ви правильно відзначили.

Тож я переконаний, що шість місяців від першого пакету з документами кандидатів до обрання нового судді КСУ – це недовго.

– Ви зачепили питання інформації ДГЕ від державних органів, установ й інституцій. Яка ситуація із цим загалом, як вони реагують на запити ДГЕ?

– Ситуація неоднорідна, однак загалом маю визнати, що всі державні установи й інші організації, інституції, до яких ми зверталися за ці пів року, намагаються сприяти роботі ДГЕ. Звичайно, інколи не все так швидко, як би того нам хотілося. Десь це відбувається з об'єктивних причин, наприклад, через значний масив і складність формування запитуваних нами даних. Інколи затримки відбуваються необгрунтовано, на наш погляд. Але повторюся:

загалом Дорадчій групі експертів сприяють, і ми надзвичайно вдячні за це. Сподіваюся, ця підтримка лише посилюватиметься з часом.

«Враження від співбесід з кандидатами двоякі»

– Хочу трохи зупинитися на оцінюванні кандидатів.

Тут, напевно, найрезонансним став етап оцінювання моральних якостей кандидатів. Які ваші враження від співбесід як голови Дорадчої групи експертів? Бо в мережі стали вірусними відео з окремими кандидатами, котрі не знали навіть дати Дня Конституції або не могли роз'яснити, за які кошти орендують житло, що не корелюється з їхніми офіційними статками.

– Якщо чесно, то ми самі не очікували, що публічні співбесіди кандидатів привернуть таку увагу, хоч і розуміли, що для широкої громадськості це найцікавіший етап.

Мої особисті враження від співбесід двоякі. Дуже прикро було чути, коли деякі кандидати, попри очевидні факти й докази, намагалися сформулювати своїми відповідями альтернативну реальність.

Але на противагу їм були кандидати, які виявилися доброчесними і, що найважливіше, здатними конструктивно, відверто й обгрунтовано пояснити деталі та в результаті розвіяти всі сумніви ДГЕ. І нагадаю, що ті чи інші запитання були до абсолютно всіх кандидатів.

– Професійна спільнота закидає, що ДГЕ заглибоко копає, ставить надто багато запитань не лише про компетентність, а й спосіб життя, моральні якості. І все це під відеозапис з оприлюдненням, через що конкурси буксують, багато кандидатів самоусунулися, тоді як професійних кадрів бракує.

– Я сказав би трохи інакше – ДГЕ копає ретельно. Із цим я безперечно погоджуюся. Єдиний критерій – це якість. Адже самої глибини аналізу недостатньо, важлива якість перевірки й оцінки кандидатів.

А щодо окремих закидів про надмірну глибину копання ДГЕ в біографіях кандидатів, то, з огляду на вагу посади судді КСУ, немає і

не може бути такого поняття для всебічної та об'єктивної оцінки, як «занадто глибоко».

Наше завдання – якісно оцінити кандидатів, і ми це робимо. Цього від нас вимагають закон, міжнародні зобов'язання України щодо повноправної інтеграції в ЄС і, звісно, цього від нас очікують громадяни України.

– Також у цьому контексті лунали наступні закиди ДГЕ: як так сталося, що визнали недоброчесними авторитетів у правничій сфері, численних суддів, членів ЦВК, доцентів?

– Це дуже хороше питання. На нього можна дуже коротко відповісти: з незалежних від Дорадчої групи причин не всі кандидати змогли або побажали скористатися можливістю вичерпно й переконливо пояснити під час конкурсного оцінювання, зокрема, й під час публічних співбесід.

Бо саме це і є ключовою метою цих співбесід – з'ясувати всі можливі обставини і надати однакову можливість кандидатам публічно розв'язати сумніви ДГЕ.

Це якщо коротко. Якщо більш розлого, то ми теж помічали певні маніпуляції навколо цієї теми.

Почну з того, що ДГЕ вже неодноразово звертала увагу кандидатів і громадськості, що її висновок про невідповідність тому чи іншому критерію відображає лише поточний результат за підсумками оцінювання отриманих фактів і, що дуже важливо, пояснень самих кандидатів.

Відповідно до методології, ДГЕ встановлює відповідність кандидатів критерію високих моральних якостей через два рівноправні компоненти – доброчесність і так звану фінансову доброчесність, яка охоплює законність джерел походження майна, відповідність рівня життя кандидата або членів його сім'ї задекларованим доходам, відповідність способу життя кандидата його статусу.

Тож питання доброчесності кандидатів є лише одним з ряду компонентів комплексної оцінки моральних якостей, що не може розглядатися окремо або відірвано від оцінки інших і загального контексту, як би цього кому не хотілося.

У цьому контексті дуже шкода, що закон прямо забороняє ДГЕ опублікувати

вмотивування негативних рішень без згоди самих кандидатів.

ДГЕ неодноразово підкреслювала: якщо кандидати погодяться на публікацію рішень про їхню невідповідність критерію високих моральних якостей, це дозволить уникнути спроб маніпулювати результатами оцінювання.

Цим правом скористався, на жаль, лише один із 17 кандидатів, що отримали негативний висновок ДГЕ за критерієм високих моральних якостей.

А втім, кандидати, які не пройшли сита ДГЕ, можуть спробувати ще раз подати кандидатури й під час оцінювання відверто пояснити суперечливі питання. Або ж спростувати їх, підкріпивши пояснення прийнятними фактами й переконливими доказами.

– Щоб закрити блок оцінювання кандидатів: я бачила декілька публікацій з вимогою провести такі самі публічні співбесіди в рамках оцінки компетентності кандидатів, як це було на етапі оцінки моральних якостей. Чому ДГЕ вирішила не проводити співбесіди щодо компетентності кандидатів?

– Співбесіди щодо компетентності є додатковим інструментом оцінки рівня професійності кандидатів. Вони навіть так називаються в законі – додаткові співбесіди.

Дорадча група експертів на власний розсуд ухвалює рішення про необхідність проводити додаткові співбесіди.

Під час минулого конкурсу за результатами аналізу рівня компетентності кандидатів у сфері права, зокрема й за допомогою відповідей на письмові запитання з конституційної проблематики, Дорадча група не вбачала об'єктивної потреби проводити додаткові співбесіди.

Не виключаю, що в майбутньому така потреба може виникнути. Це, звичайно, здатне відтермінувати оцінювання кандидатів, але якщо ситуація вимагатиме, то Дорадча група експертів без проблем проведе їх.

«Необхідно залучати більшу кількість професіоналів до конкурсу»

– У мене виникло суто практичне питання. Щоб логічно завершити конкурс, за новим

законом, потрібні мінімум два визначені кандидати, які успішно пройшли оцінювання ДГЕ. Припустімо, що когось із них обрали суддею КСУ. А що з іншими кандидатами, яких ДГЕ також рекомендувала? Така ситуація, до речі, була, коли обрали суддю Різника в Раді, – інші рекомендовані кандидати Барабаш і Водянніков після всіх етапів конкурсу, перевірки залишилися без посад.

– Цікаве питання і дійсно дуже практичне. Утім і відповідь дуже проста – їм варто знову подавати документи для участі в наступних конкурсах на посаду судді КСУ. Це процедура. Думаю, що таким кандидатам буде легше брати участь у конкурсі, адже вони вже проходили оцінювання й добре усвідомлюють усі виклики. Як, зрештою, й нові кандидати, які могли спостерігати за конкурсами. Адже все відбувалося максимально прозоро й публічно.

– Чи не вважаєте, що загалом кандидатів на посади суддів має бути більше? До слова, про нестачу якісних кадрів говорять також у профільному парламентському комітеті.

– Хороше питання і просте лише на перший погляд. Можна було б відповісти, що головне – якість, а не кількість кандидатів. Однак суто статистично ширша вибірка дає більше шансів отримати вищу якість. Саме тому ми

постійно закликаємо правників подаватися на конкурси.

В Україні достатньо професійних і добросовісних юристів, науковців-правників і суддів, щоб у підсумку в кожному рейтинговому списку від ДГЕ було 5–10 достойних кандидатів на вакантну посаду.

– А як тоді залучити більше професійних кандидатів до участі в конкурсі, чого не вистачає чи що потрібно для цього?

– Я бачу два компоненти успіху в залученні більшої кількості професіоналів до конкурсу – це якісна комунікація та агітація від зацікавлених сторін на всіх рівнях, а також чіткі, невідкладні й об'єктивні дії всіх суб'єктів призначення суддів КСУ: Верховної Ради, Президента та з'їзду суддів (Ради суддів).

Повторю, що парламент уже призначив одного суддю за своєю квотою та новою конкурсною процедурою. Це послужило хорошим сигналом, що конституційна реформа реалізується та якісні зміни відбуваються.

Якщо так само невідкладно це буде і з президентською та суддівською квотами, то стане потужним сигналом для всієї правничої спільноти – найкращим закликком і найкращою комунікацією (*Лівий берег* (https://lb.ua/news/2024/06/28/621156_voyuyuchiy_derzhavi_potriben_prozoro.html)). – 2024. – 28.06).

Асланян К., експертка з судової реформи Лабораторії законодавчих ініціатив

Судова реформа. Що відбувається з конкурсами до судів?

Цього тижня минає рік відтоді, як відновила діяльність Вища кваліфікаційна комісія суддів України ВККС) після майже чотирьох років зупинки роботи. По суті це означає, що вже рік повноцінно працюють два органи суддівського врядування, відповідальні за впровадження судової реформи, – ВККС та Вища рада правосуддя (ВРП).

У травні президент Володимир Зеленський уперше від початку повномасштабного вторгнення призначив 114 суддів до судів першої інстанції. І це – безумовна перемога насамперед здорового глузду. Адже після

відновлення роботи ВРП та ВККС, у діяльності яких електорат зовсім не розбирається, треба переходити до наповнення судів новими кадрами. Й «живі» судді в судах, у яких кадровий голод подекуди сягає 62% (апеляційні загальні суди), – це маленький, але реальний результат, який можна представити і стратегічним партнером, і виборцям.

Інакше й ті, й інші почнуть ставити незручні запитання: чому в 11 судах узагалі немає суддів, а в 42 працює лише один суддя? Чому отримати судові рішення про пенсію в столиці не просто складно, а майже неможливо? Чому скандально

відомий Окружний адміністративний суд міста Києва ліквідували ще в грудні 2022 року, а 33,5 тисячі справ ОАСК за півтора року досі не розподілені між суддями Київського окружного адміністративного суду, де також істотно бракує суддів?

Тож у цій публікації проаналізуємо, як і куди рухаються процедури призначення суддів як складник судової реформи та чи готова політична влада не втручатися в ці процеси.

Два кошики

Призначенню 114 суддів передувала низка подій політичного та кадрового характеру.

На кадровому рівні майбутні судді подолали семирічний (!) марафон добору (вимушено зупинений на чотири роки через звільнення парламентом у листопаді 2019 року попереднього складу ВККС).

Він складався з навчання в Національній школі суддів, декількох етапів іспитів (до та після навчання), вибору суду відповідно до місця в рейтингу (кандидат із найвищим рейтингом обирає суд першим, другий у рейтингу – другим тощо) та фінальної співбесіди у ВККС, яку не пройшли успішно близько 10% переможців конкурсу. У підсумку ВККС надала рекомендації про призначення до місцевих судів 390 кандидатам. Хоча планувала заповнити всі 560 вакансій, на які було оголошено конкурс.

Якщо ж брати загальні цифри добору 2017 року, то лише близько 20% учасників у підсумку надягнуть суддівські мантії. Водночас частина з них отримала рекомендації для призначення суддями ще за попередніх складів ВРП та ВККС і в порушення Конституції «зависла» з 2020–2021 років у офісі президента (відповідно до Основного Закону, президент має призначити суддів протягом 30 днів після отримання подання від ВРП).

Наші джерела повідомляють, що ці призначення заблокував тоді профільний заступник керівника офісу президента Андрій Смирнов, адже частина з цих кандидатів претендувала на посади в «модних» київських судах – Печерському, Шевченківському, ОАСК (тобто тих, де ухвалюють рішення проти

центральної влади). Нині НАБУ та САП проводять розслідування щодо Смирнова за обвинуваченням у незаконному збагаченні.

Нова заступниця Ірина Мудра 26 квітня повідомила, що провела інвентаризацію подань про призначення на посади суддів, які надійшли до офісу президента в різний час, і розподілила подання на «два кошики». Перший кошик – це судді, яких відібрав новий склад ВККС та ВРП. Другий – подання, які надійшли до оновлення складу ВККС та ВРП. «Ті подання, що запропоновані новим складом ВККС та ВРП, я намагатимуся якомога швидше «запустити» для підписання президентом указів про призначення».

Ірина Мудра обіцянку рухати подання з «першого кошика» виконує. 114 суддів роз'їхалися по місцевих судах, 70 із них – новопризначені судді. Хоча саме вони й не можуть наразі відправляти правосуддя: закон передбачає для цього складання ними присяги судді. Але зволікати з присягою офісу президента точно не варто, адже судді зарплати вже отримують, а справ не слухають.

Кандидати з «другого кошика» й далі чекають на призначення, і ситуація виглядає, м'яко кажучи, дивною: їх не призначають, не відмовляють у призначенні, дехто вже пішов на другий конкурс і самостійно написав відмову від суду, який обрав 2019 року, аби отримати призначення в суд, який обрав 2023 року.

Тож видається, що церемоніальна роль президента набула якогось іншого, не передбаченого Конституцією змісту. Але проблема також і в тому, що на це ніяк не реагує ВРП, чий подання, власне, й розподілили на «кошики».

(Не)церемоніальна роль президента

Ще під час розроблення змін до Конституції України (щодо правосуддя), які було ухвалено 2016 року, Україна двічі зверталася до Венеційської комісії по аналіз таких змін. Венеційська комісія тоді досить однозначно відповіла, що роль президента має бути виключно церемоніальною, а всі рішення щодо суддів має ухвалювати ВРП. Наведемо одну з цитат ВК: «Президент України відіграє

церемоніальну роль: він призначає кандидатів, поданих Вищою радою правосуддя, пропозиції якої будуть обов'язковими для президента. Закон повинен буде регламентувати можливі затримки чи «глухі кути» у призначенні суддів президентом України».

Все доволі однозначно. На жаль, не для всіх.

У травні парламент намагався ухвалити зміни до закону «Про судоустрій і статус суддів» (законопроект №9439) і надати президенту повноваження повертати до ВРП подання про призначення суддів у разі отримання від СБУ, НАБУ стосовно особи, щодо якої внесено подання, інформації, яка свідчить про вчинення такою особою дій, які можуть загрожувати національній безпеці України чи завдати шкоди національним інтересам.

Ці спроби не набрали необхідної кількості голосів (216 – за): парламент відхилив законопроект, однак голова Комітету правової політики Денис Маслов зазначив: «Це означає, що такий законопроект або схожий за суттю може бути повторно внесено тільки на наступній черговій сесії парламенту». Тут постає лише одне запитання: для чого?

І ВККС, і потім ВРП перевіряють суддів і кандидатів, зокрема через НАБУ, СБУ та ще майже два десятки органів, і якщо немає зауважень (про які йдеться в законопроекті №9439), вносять президенту подання про призначення.

Напевно, неможливо сьогодні уявити ситуацію, коли б СБУ надала інформацію про співпрацю якоїсь особи з РФ, а пленарний склад ВККС та ВРП її просто взяв і проігнорував. А разом із ними проігнорувала б таку інформацію Громадська рада доброчесності, яка перевіряє кандидатів до апеляційних судів, чи Громадська рада міжнародних експертів, яка перевіряє кандидатів до Вищого антикорупційного суду.

Тож якщо президент (і його офіс) почнуть призначати суддів у 30-денний строк, як це рекомендувала Венеційська комісія й установив закон, то від останнього кола перевірок до моменту призначення минатиме не більш як два місяці.

Отже, просте виконання вимог закону всіма залученими до процедур призначення

суддів органами свідчитиме про успіх судової реформи, про готовність України до вступу до ЄС та, безперечно, сприятиме незалежності судової влади.

Конкурси до апеляцій та ВАКС

Окрім завершених ВККС конкурсів до судів першої інстанції, комісія наразі заходить в активні стадії конкурсів до апеляційних судів (на 550 посад суддів), Вищого антикорупційного суду (15 посад) і його Апеляційної палати (10 посад). Кандидати, які відповідають вимогам профільних законів, подолали етап допуску й незабаром розпочнуть іспити.

Члени ВККС на брифінгу, присвяченому першому року роботи комісії, зазначили, що очікували на більшу кількість учасників. Так, на конкурс до апеляцій подали документи 2076 осіб, а були допущені – 1840. Комісія ж розраховувала, що на етапі подання документів буде не менш як 4 тисячі кандидатів.

У сухому підсумку маємо приблизно три людини на місце в конкурсі до апеляцій та шість-сім людей на місце в конкурсі до ВАКС. Мабуть, уже зараз можна прогнозувати, що з великою ймовірністю не вдасться заповнити всі вакансії в апеляційних судах, де ситуація з кадрами й так доволі складна. Наприклад, у Сумському апеляційному суді працюють лише чотири судді з 25. А конкурс до першої інстанції показав, що в регіонах, де тривають бойові дії або які мають спільний кордон з РФ, чимало вакансій залишилися незаповненими.

Насправді ситуація з апеляціями навіть складніша, ніж здається на перший погляд. За найоптимістичнішими розрахунками, рекомендації кандидатам до апеляційних загальних судів ВККС надасть не раніше липня 2025 року. Водночас члени ВККС самі ж акцентують, що станеться це, якщо законодавець не додасть їм якоїсь терміновішої роботи (наприклад, конкурс до Вищого адміністративного суду, який опишемо окремо). Тож імовірно, що нових суддів призначать до апеляцій не раніше початку 2026 (!) року.

Ще одним викликом для комісії є тестування когнітивних здібностей кандидатів до апеляцій та ВАКС, яке здійснюватиметься вперше, й тестів

саме для суддів наразі просто немає. Їх потрібно або розробити окремо, або використовувати ті самі, що й для дисциплінарних інспекторів (де відсіялося більш як 80% кандидатів) або на посаду голови НАЗК.

Деякі члени ВККС уже чітко зазначають, що в закон закладено помилкову вимогу щодо набрання кандидатами 75% балів, адже перевірка когнітивних здібностей передбачає дещо інший порядок підрахунку. Тож комісія під час брифінгу публічно визнала, що жодного рішення стосовно цього нововведення в них наразі немає.

Набагато кращою є ситуація з тестуванням на знання норм права та підготовки практичних завдань. Розроблено 13 тисяч тестів і 200 завдань для чотирьох спеціалізацій. Тести буде оприлюднено незабаром, щоб у кандидатів був час підготуватися. Результат тестування кандидат бачитиме на екрані відразу після завершення тесту, а практичні завдання учасників конкурсу до апеляційних судів комісія планує перевірити до кінця року.

Роботи ж кандидатів до ВАКС перевірять швидше, адже ВККС пріоритезує цей конкурс серед інших кадрових процедур. Рекомендації щодо призначення учасникам конкурсу ВККС планує надати до кінця цього року.

Нові конкурси

На початку цього матеріалу ми описували ситуацію з розглядом адміністративних справ у столиці після ліквідації Окружного адміністративного суду міста Києва. Наразі передбачається, що повноваження ОАСК буде розділено між двома судами: звичайні адміністративні справи киян слухатиме Київський міський окружний адміністративний суд, а справи проти центральних органів влади – Вищий адміністративний суд, що функціонуватиме за прикладом ВАКС.

Головне питання – коли це станеться? Адже ресурси ВККС обмежені й додавання нових процедур подовжуватиме строки наявних. І хоча законопроект про Вищий адміністративний суд іще навіть не внесено на розгляд парламенту, створення цього суду передбачено майже всіма міжнародними зобов'язаннями України, включно з планом дій для Ukraine Facility.

Не менш важливим є й подальше наповнення судів першої інстанції новими кадрами. 390 кандидатів по суті просто замінять звільнених у 2023–2024 роках суддів, тоді як вакантних посад у місцевих судах зараз – майже півтори тисячі (а судді й далі звільняються).

Замість висновків

Добір якісних кадрів – другий складний етап кожної реформи (після інституційного), а небажання потенційних кандидатів брати участь у таких масштабних конкурсах, безперечно, гальмуватиме прогрес і судової реформи, й усіх її похідних реформ, адже по суті вимагатиме додаткових конкурсів (як це нині сталося з конкурсом до Конституційного суду України), а відтак – додаткових часових, фінансових і людських ресурсів.

У офісі президента зазначають, що кандидатів «відлякують жорсткі критерії перевірки на доброчесність». «Розуміючи, що завтра вся країна дізнається, коли ти, наприклад, порушив правила дорожнього руху чи не сплатив аліментів, люди не хочуть подаватися на конкурс. На мою думку, в процесі добору суддів буде зрозуміло, чи треба переглядати ці вимоги», – зазначає заступниця керівника офісу президента Ірина Мудра.

Насправді кандидатів відлякує не перевірка на доброчесність як така, а можливі наслідки її надмірної публічності (як порівняти з європейськими країнами). Вже є приклади, коли в прямому ефірі розголошували конфіденційну інформацію щодо осіб, які перебувають на тимчасово непідконтрольній території. І такі випадки впливають на бажання йти на конкурс. Так само як нарізки відео з відповідями кандидатів у ТікТоку чи меми у Фейсбуці та Інстаграмі.

Судді за останні десять років уже звикли до різного роду перевірок, а от представники інших правничих професій – адвокати та науковці (яких у рази більше, ніж чинних суддів) менш охоче подаються на конкурси (у відсотковому еквіваленті). Але саме вони по суті є тією новою кров'ю, яку всі бажають влити в судову систему і без якої система справді не зможе нормально функціонувати.

Безперечно, погіршили ситуацію й війна та невизначеність, так само як і постійні нові (часто геть непродумані) етапи реформування, яких за останні п'ять років було декілька (але це – питання для окремого аналізу).

Тож Україна нині – на важливому етапі добору суддів до ключових судів. І вони визначатимуть вектор правосуддя протягом наступних щонайменше 20 років. Головне

завдання зараз – не лише обрати максимально якісних і добросовісних кандидатів (це база!), а й зробити це з максимальною повагою до людей і професії, аби не відбити в хороших юристів бажання йти на конкурси та якісно змінювати цю країну заради перемоги та нашого майбутнього в ЄС і НАТО (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/reforms/sudova-reforma-shcho-vidbuvajetsja-z-konkursami-do-sudiv.html>). – 2024. – 10.06).

**Тимошук В., заступник Голови правління Центру політико-правових реформ
Бойко І., доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, експертка Мережі UPLAN**

Вето на Закон (проект № 11150): що говорять експерти?

20 червня під час голосування у ВРУ законопроект № 11150 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту інтересів власників земельних часток (паїв), а також застосування адміністративної процедури у сфері земельних відносин» не отримав необхідної кількості голосів і повертається на доопрацювання у профільний Комітет Верховної Ради. Нагадаємо, що 10 червня Президент наклав вето на цей Закон.

Попередньо експерти наголошували, що деякі положення цього законопроекту № 11150 (т. зв. «Закон щодо земельних відносин») суперечать положенням Закону про адміністративну процедуру. Нагадаємо, що Закон «Про адміністративну процедуру» набрав чинності 15 грудня 2023 і є загальним законом. Відповідно спеціальне законодавство має бути приведено у відповідність до його норм.

Чому саме важливо, що Президент ветовав цей Закон, та що потрібно змінити, щоб він не був «проблемним», розповідають експерти в матеріалі для порталу «Реформа державного управління».

Ірина Бойко, кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, експертка Мережі UPLAN:

«10 червня 2024 року Президент України ветовав законопроект № 11150 «Про внесення

змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту інтересів власників земельних часток (паїв), а також застосування адміністративної процедури у сфері земельних відносин».

У своєму вето глава держави передусім запропонував привести надісланий йому на підпис акт у відповідність до Закону України «Про адміністративну процедуру» (ЗАП).

Необхідність узгодження земельного законодавства із Законом «Про адміністративну процедуру», що діє вже пів року, назріла давно. Адже сфера земельних відносин є доволі особливою, в ній важливо знайти законодавчі інструменти, які дозволяли б захистити права власників земельних ділянок, а також забезпечити інтереси громади й держави, упередити їх від зловживань як із боку влади, так і особи.

Законопроект № 11150, серед іншого, мав на меті визначити особливості здійснення адміністративного провадження в земельних відносинах, у зв'язку з чим передбачив доповнення відповідною статтею Земельний кодекс України. Проте така норма (стаття 17-2) скоріше зафіксувала фактичне виведення земельних відносин зі сфери дії ЗАП.

По-перше, вона передбачає переважно судовий порядок оскарження рішень, дій, бездіяльності органів влади. Навряд чи це вдала ідея, оскільки обмежує особу у виборі способу захисту (адміністративного або

судового), а також не узгоджується з принципом адміністративної процедури – гарантуванням ефективного захисту прав особи.

По-друге, норма закріплює лише судовий порядок визнання рішення по земельним питанням нікчемним та недійсним. Йдеться про акти, які мають значні очевидні недоліки (нікчемні акти), приміром, у яких не зазначено орган, що цей акт прийняв, або не дотримана стандартизована форма акта. Недійсними за ЗАП визнаються акти, ухвалені з порушенням закону, тобто такі, що є протиправними. Приміром, виділення особі землі, яку за законом не можна передавати в оренду або власність (землі водного, заповідного фонду), слід вважати протиправним і визнавати недійсним. Встановлення для таких випадків виключно судового порядку визнання їх нікчемними та недійсними не є ефективним рішенням. Натомість такий підхід надмірно навантажить судову систему навіть тими справами, у яких не завжди й буде спір. До того ж варто пам'ятати, що особі гарантовано можливість звернутися до суду за захистом своїх прав, якщо вона вважатиме, що орган влади його порушив. Крім того, справи в судах часто-густо розглядаються доволі довго, а це може створити ситуацію, що особа продовжуватиме користуватися земельною ділянкою, виданою їй всупереч вимогам законодавства, що завдасть шкоди публічним інтересам. Приміром, громадяни будуть мати перешкоди, щоб пройти до водойми, якщо прибережна земельна ділянка передана особі всупереч встановленим заборонам.

По-третє, законопроект № 11150 передбачає, що орган влади в разі отримання заяви, розглядати яку він не має компетенції, письмово відмовляє в розгляді такої заяви й повертає її особі, а не направляє заяву за належністю, як це встановлено в Законі України «Про адміністративну процедуру». Такому правовому регулюванню важко знайти обґрунтування, воно суперечить не лише ЗАП, а й здоровому глузду.

По-четверте, норма законопроекту нівелює можливість припинити дію рішення по земельному питанню, навіть якщо є високий публічний інтерес до цього або адресат не виконав

умови, передбачені таким рішенням. Навряд чи це сприятиме ефективності діяльності публічної адміністрації. Приміром, особі виділено земельну ділянку й зобов'язано протягом певного строку укласти договір оренди. У разі неукладення договору особою припинити дію рішення про виділення ділянки не буде можливості.

По-п'яте, застосування заходів впливу, передбачених ЗАП, лише за рішенням суду (як пропонує законопроект № 11150) взагалі створює ситуацію невизначеності. Адже ЗАП встановлює, що сам орган без звернення до суду може приймати рішення про застосування заходів впливу. Водночас закон не закріплює повноваження органів влади звернутися до суду щодо застосування заходів впливу. Все це на практиці зробить ці норми «мертвими». Але вкрай важливо надати владі інструменти для ефективного управлінського впливу у сфері земельних відносин. Якщо земельна ділянка самовільно зайнята, то, спираючись на норми Закону України «Про адміністративну процедуру», орган влади самостійно, без звернення до суду, міг би вжити заходів для її звільнення. Або якщо земля використовується не за призначенням, то цей же Закон дозволив би уповноваженим органам застосувати до її власника (орендаря) заходи впливу, щоб спонукати його діяти згідно з цільовим призначенням ділянки.

По-шосте, ЗАП вимагає, щоб акти, які негативно впливають (або можуть вплинути) на права, свободи та законні інтереси особи, орган мотивував. Йдеться про відмови у виділенні земельної ділянки, в наданні дозволу на розроблення землепорядної документації, про приписи про усунення порушень, виявлених у ході перевірки. Законопроект № 11150 дозволяє їх не мотивувати. Це є серйозним відступом від належного адміністрування, що для європейської спільноти є найбільш значущим стандартом відносин влади з особою.

По-сьоме, закріплення положення про те, що речі, пояснення свідків, висновки або пояснення експертів, консультації або роз'яснення спеціалістів не можуть бути доказами в адміністративних провадженнях у земельних справах, взагалі створює проблеми

для застосування спеціальних законів у сфері земельних відносин. Так, при відчуженні земельної ділянки для суспільних потреб обов'язково проводиться експертна оцінка вартості землі, а заборона залучати для цього експерта унеможливить встановлення вартості земельної ділянки. Експертиза також проводиться при здійсненні контролю за використанням та охороною земель. А якщо особа вчинила правопорушення в земельній сфері, то чинне законодавство передбачає можливість встановлення обставин справ на підставі пояснень свідків. Обмеження залучення свідків до провадження в певних випадках перешкоджатиме встановленню вини особи або її відсутності.

Отже, підходи, закладені в законопроекті № 11150 щодо особливостей адміністративного провадження в земельних відносинах, по суті, свідчать про нехтування європейськими стандартами належного адміністрування, які Україна активно впроваджує в усі сфери життєдіяльності.

Лише повне поширення ЗАП на земельні відносини публічно-правового характеру забезпечить справедливе вирішення справ у цій сфері. Вето Президента України дає шанс виправити помилки, допущені при прийнятті законопроекту № 11150».

Віктор Тимошук, к.ю.н., заступник Голови правління ЦППР:

«Особливо позитивної оцінки в тексті вето заслуговує обґрунтування пропозицій на основі принципів ЗАП (гарантування ефективних засобів правового захисту, добросовісності, обґрунтованості, гарантування права на участь), а також ст. 41 Хартії основоположних прав ЄС і актів Ради Європи.

Частину проблем у статті 17-2, у разі врахування пропозицій Президента України, буде знято повністю або частково, зокрема:

- можливість застосування адміністративного оскарження за ЗАП (хоча норма могла б бути викладена чіткіше);

- можливість відновлення законності через визнання недійсними протиправних

адміністративних актів відповідно до ЗАП, а також – у виняткових випадках, визнання нікчемними адміністративних актів відповідно до ЗАП;

- можливість врегулювання спорів про компетенцію та застосування адміністративної взаємодопомоги відповідно до ЗАП;

- підстави залишення заяви без розгляду відповідно до ЗАП;

- можливість відкликання правомірного адміністративного акта відповідно до ЗАП;

- знято обмеження щодо залучення експертів, проведення слухань;

- повернено вимогу мотивування негативних адміністративних актів відповідно до ЗАП.

Водночас через редакційну специфіку пропозицій Президента, не зовсім чітко вирішено ще кілька проблемних норм, які бажано додатково доопрацювати:

– ч. 7 ст. 17-2 – проблема застосування заходів впливу (для примусового виконання адміністративних актів) не вирішена чітко. Принаймні запропонована редакція не дозволяє зрозуміти правомірність застосування заходів впливу за ЗАП.

– у ч. 12 ст. 17-2 – зберігається невідповідність ЗАП у частині набрання чинності адміністративним актом, адже перше правило досі прив'язане до моменту прийняття адміністративного акта. А ЗАП вимагає прив'язки до моменту доведення АА до відома особи, або іншого (мається на увазі – пізнішого) строку;

– у ч. 5 статті 17-2 збережена внутрішня колізія щодо заяв, поданих за неналежністю. Бо перше речення вказує на відмову в задоволенні такої заяви, а друге – про направлення за належністю. Тож перше речення бажано виключити;

– ч. 2 ст. 17-2 – щодо можливостей адміністративного оскарження – редакція бажає покращення задля більшості визначеності в можливостях адміністративного оскарження за ЗАП» (ЦППР (<https://pravo.org.ua/blogs/veto-na-zakon-proyekt-11150-shho-govoryat-eksperty/>). – 2024. – 24.06).

Ханін С., адвокат, к.е.н., заслужений юрист України, керуючий партнер ЮК «АМБЕР»

Спаплюжені доброчесністю

Щоразу шукаючи найдоброчесніших кандидатів у найбільш химерний спосіб, система втрачає незалежних, самобутніх представників системи правосуддя. А звернення «Ваша честь» стає архаїзмом, а не вираженням щирої поваги.

Інквізиція від імені суспільства

В ході XII Міжнародного судово-правового форуму свій виступ «Які кроки слід здійснити для підвищення якості правосуддя: нотатки адвоката» представив адвокат, к.е.н., заслужений юрист України, керуючий партнер ЮК «АМБЕР» Семен Ханін.

Спікер попередив, що його думка є упередженою і провокаційною, але оскільки він ніколи не збирався бути суддею, її озвучування ніяк не вплине на його подальшу кар'єру. По суті, це погляд звичайної людини на систему правосуддя, який не забарвлений професійними нюансами сприйняття ситуації. Отож, які проблеми може вбачати у суді людина, яка ніколи не була суддею?

Перше, що кидається в очі – це система приниження. «Ми побудували державну систему приниження суддів», – говорить Семен Ханін. Причому питання виникають не лише по відношенню до процедури оцінювання на доброчесність, а й по відношенню до тих, хто оцінює. Зокрема, чому ці люди не оцінюють доброчесність на фронті. Адже коли потрібно йти захищати державу, то всі доброчесні. Також не зрозумілі наслідки. «Якщо визнали недоброчесним, то це що – злочин? Чому тоді, як каже один із суддів АП ВАКС, він не у в'язниці? Він же не доброчесний», – зауважив Семен Ханін.

Спікер зазначив, що подібні ігри з доброчесністю подаються так, начебто суспільство просить запровадити цю систему приниження. Але, зізнається адвокат, він особисто ніколи не просив, щоб когось принижували.

Семен Ханін навів приклад з темних часів історії, коли суспільство хотіло, щоб відьом спалювали на кострі: «То давайте спалювати недоброчесних, а суспільство буде аплодувати. Ми будували систему люстрації, оцінювання, громадської ради доброчесності. А тепер ті, хто оцінює, вже хочуть й адвокатів оцінювати. Бо їм когось потрібно оцінювати. Бо інакше поїсти ніхто не принесе».

Після того як людина пройшла цей шлях приниження і стала суддею, до неї приходять за захистом своїх прав. «А суддя слухає і думає: «Що ти мені кажеш? Якби ти знав як мені погано...», – додав спікер. І цей вплив, і тиск на суддів є системною державною інституцією.

До того ж, зазначив адвокат, ніхто навіть не заперечує, що це все йде за вказівкою іноземних осіб та держав. «Це що колонія? Ми війну програли? Що сталося? Ми виборюємо незалежність, триває війна, а у нас іноземні послі змінюють ст.219 КПК, бо вони вважають, що їй потрібно змінити. Так нам надають кредити чи нас купили?», – обурився Семен Ханін.

А система впливу, приниження, постійних судових змін начебто для того, щоб розбудувати незалежне правосуддя, фактично призводить до формування залежних і керованих суддів. А потім, за словами спікера, в судах з'являється «державницька позиція» і звідси ж вкрай цікава практика і неоднозначні рішення.

Семен Ханін переконаний, що в такій системі координат, в якій суддю хто завгодно і в будь-чому може звинуватити і без кінця оцінювати, в якій суддя щороку не знає, чи не останній цей рік у його кар'єрі, він звісно ж буде прислуховуватись до того, що слід робити і які рішення потрібно приймати. Щоправда, це зовсім не схоже на побудову європейської держави з правами і гарантіями, за яку ми так довго боремось.

Виходячи з доцільності

Адвокат зазначив, що в ситуації, яка склалась, винен не хтось окремий, бо до такої ситуації країна йшла все своє життя і ось на сьогодні «маємо те, що маємо». В цій ситуації потрібно знайти мужність переглянути цей підхід на зворотній, в якому для людини, що має захищати права інших, не повинно бути навіть натяку на порушення її прав. Щоб будь-яка особа, яка підходить до судді, не могла сказати йому образливого слова, безпідставно звинувачувати його. В такому разі з'явиться і довіра, і повага до суддів. В протилежному випадку подальша розбудова системи перевірок і оцінювань призведе до заляканих, зацькованих і залежних суддів.

«Колись, коли я потрапив до армії, в перший день служби командир сказав, що народ нас одягнув, хай народ з нас і сміється. Те ж саме відбувається і в нашій юридичній системі. Якщо ми все це робимо начебто для суспільства, то запитайте, чи комусь подобається наше досягнення?», – зазначив Семен Ханін. То ж, за словами спікера, потім годі дивуватись результатам у вигляді залежності суддів, «державницькій позиції» в судах, неповазі суддів до інших. Адже, переконаний адвокат, людині, яка пройшла цей шлях приниження, дуже важко перебороти чи залишити це в собі, і вона виливає це на інших, зокрема, на сторони в процесі, тому що це велика моральна травма.

Окремо спікер зупинився на деталях, в яких, як відомо, ховається диявол. Так, юристи дивляться на рішення Верховного Суду, орієнтуються на його позицію, на них будується практика. Натомість в останніх рішеннях ВС, за спостереженнями адвоката, можна зустріти наступні умовиводи: «Побудова мосту з порушенням тендерних процедур – це правочин, який порушує публічний порядок вчинений з метою, що завідомо суперечить інтересам

держави». А також: «Член колективного органу може бути службовою особою в розумінні Кримінального кодексу».

«Долаючи корупцію ми побудували доцільність, таку собі комуністичну Корею. А доцільність – це ще гірше, ніж корупція. Тому що виходу немає. Як адвокат, я відчуваю як багато людей, які сподівались на захист, вже не сподіваються на нього. А коли тільки починається натяк на кримінальну справу, залишають нашу державу. Навіть винні чи невинні, тому що вони розуміють, чим все закінчиться сто відсотків», – зазначив Семен Ханін.

Спікер пояснив, що безоплатний адвокат сьогодні означає швидкий обвинувальний вирок, а платний – це довго і дуже цікаво, але зрештою все одно обвинувальний вирок. Тобто у людей спостерігається повна зневіра у бодай якусь можливість захистити свої інтереси.

«Міжнародні партнери цього вимагають від нас? А можна, щоб ці міжнародні партнери, до яких ми прислуховуємось, побули місяць «на нулі», а потім повернулись і чогось вимагали, а не зі своїх теплих місць указували, як нам будувати нашу незалежну державу?», – обурився спікер.

Насамкінець адвокат зазначив, що відсутність сталості судової практики – це лише наслідок того, яку систему правосуддя побудували на сьогодні в Україні, наслідок тотальної неповаги один до одного всередині країни. «Якщо в одних і тих самих правовідносинах ВС приймає взагалі протилежні рішення, це не допомагає тому, щоб сприйняття судової влади і суддів було в нашому суспільстві якимось піднесеним», – підсумував Семен Ханін (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/161882-chomu_prinizhennya_suddiv_ne_spriyae_yakosti_pravosuddya_i_y.html). – 2024. – 20.06).

Ганущак Ю., директор Інституту розвитку територій, автор та співавтор ряду законопроектів з питань реформування місцевого самоврядування, бюджету та державних закупівель

Конституція України де-юре й де-факто. Як подолати розрив?

Від редакції: Кількість викликів, із якими сьогодні доводиться справлятися Україні, величезна. Відбиття зовнішньої агресії – не єдина загроза для державності. Налагодження системи державного управління – це теж одне зі стратегічних завдань для виживання. Наразі ключовий демократичний принцип – баланс взаємодії гілок влади – порушено. Уряд і парламент давно втратили суб'єктність, що позбавляє їх будь-якої ініціативи, а отже, демократія – під загрозою. Усю владу зосереджено в руках президента та його оточення, які мають велике бажання й далі правити в ручному режимі. І це при тому, що в центральній владі бракує інституційних можливостей і компетенцій.

Тому і є розрив між тим, що написано в Конституції де-юре, й тим, як вона виконується де-факто. Через 28 років після ухвалення Основного закону Україна живе за межами Конституції. За правилами, які диктує влада. Що з цим робити? Дискусія про зміни до Конституції, в межах яких було б уточнено сьогоднішню дуальну парламентсько-президентську модель державного управління, триває давно. Що нам ближче – парламентська чи президентська форма правління? Чи можна правильно збалансувати чинну Конституцію, якщо внести до неї точкові зміни? Думки та пропозиції різні, та в будь-якому разі саме ця дискусія визначить стратегічний напрям розвитку нашої держави. Цей текст – один із поглядів на актуальну тему.

Запрошуємо вносити свої пропозиції щодо змін до Конституції для підвищення відповідальності влади.

У Кремлі впевнені в тому, що «знесення» Зеленського зламає спротив російській агресії. Це тому, що в їхній реальності народ може дозволити одній людині вирішувати долю не лише всієї країни, а й світу. Навесні навіть

йшлося про те, що готується спецоперація «Майдан-3», аби підірвати довіру до легітимності президента на шостому році повноважень.

Насправді ж і Помаранчева революція, й Революція Гідності якраз спростовували такий підхід. Українці доволі самоорганізовані й готові чинити опір не лише зовнішньому ворогу, а й центральній владі, коли є спроби владу узурпувати.

Війна проявила недосконалість системи управління державою. І зараз авторитаризм намагаються виправдати агресією РФ. Але навіть під «соусом» загрози існуванню держави українське суспільство цього не сприймає й не сприйматиме. На жаль, демократія ще не стала квінтесенцією політичної еліти й часто скочується до охлократії — вироджену форму демократії, що з'являється в кризовий період, коли влада вдається до популізму. Охлократія притаманна тим суспільствам, чия політична система перебуває на межі загальнонаціональної катастрофи.

Децентралізація влади як досить успішна реформа, що відбувається впродовж останніх десяти років, почасти стала на заваді впровадженню жорсткого авторитаризму.

Але тепер є реальна загроза неофеодалізму. Чому? І що з цим робити?

Чинна Конституція, яка не діє

За понад тридцять років відновлення незалежності України ні політична еліта, ні громадянське суспільство так і не відмовилися від основного правила компартійного державного будівництва. Незалежно від конституційного та законодавчого регулювання фактичні рішення ухвалюють в офісі президента на Банковій, а для Грушевського, де розташовані парламент і уряд, відведено роль цапа-відбувайла.

Такий стан політичної невизначеності, а отже, й безвідповідальності впливає з норм Конституції, яка донині задовольняла політичну еліту. Проте зараз, коли перспективи європейської інтеграції вимагають рішучих і кардинальних реформ, така візантійська система відносин між владними інституціями серйозно гальмує проведення необхідних змін.

Ба більше, описаний вище принцип почав пробуксовувати. Адже якщо раніше уряд спочатку ініціював зміни, а президент, точніше його офіс, їх блокував чи пропускав, то тепер ведеться гра в піддавки – уряд очікує від Банкової ініціатив чи принаймні їх попереднього схвалення офісом президента до оприлюднення. Таке перекладання відповідальності за все, що відбувається в країні, на президента, збігається із суспільною думкою, боуцімто відповідальним за все є саме глава держави. З'являються навіть заклики до узаконення фактичної системи управління державою за зразком США, де саме президент очолює виконавчу владу в країні.

От тільки апологети такої ідеї забувають про низку суттєвих відмінностей між федерацією та унітарною державою. У США більшість сфер регулювання належить до компетенції штатів, тому ціна помилки на федеральному рівні істотно знижується. Знов-таки система стримувань і противаг не дозволяє США скотитися до автократії на кшталт російської. І це стосується не лише системи відносин між законодавчою та виконавчою владами. Основну роль стабілізатора відіграє судова система, що ґрунтується на звичаєвому прецедентному праві і є стійкою до політичних турбулентностей.

Тому в Україні модель президентської республіки не приживеться. Нам не прищеплено німецької законслухняності, яка дала змогу Гітлеру встановити диктатуру. Та й деспотизм російського зразка, сплетений із общинним способом мислення, не знайде підтримки в українському суспільстві, вихованому на традиціях індивідуалізму, навіть з огляду на потребу згуртування нації під час війни.

Тому варто проаналізувати конструкцію влади в Україні на предмет реального зміщення її виконавчої функції саме до

уряду, відповідального насамперед перед парламентом, а не главою держави. Загалом термін «відповідальність» має бути основним під час визначення відносин між усіма суб'єктами влади.

Президентсько-парламентська модель на кшталт французької передбачає розвинуте партійне будівництво й чітку регламентацію відносин між гілками влади, особливо в часи так званого співжиття президента та уряду, коли ті мають різну політичну орієнтацію. І це забезпечується не лише дотриманням ретельно виписаних норм, а й традицією формування політичної системи, побудованою на століттях протистояння еліт і суспільства, які також виробили неписані правила відносин між владними структурами.

В Україні немає таких традицій. Ба більше, немає історії успіху, яка б демонструвала переваги конституційно визначеної нині владної конструкції. Тому всі президенти в Україні намагались у волюнтаристський спосіб переформатувати парламентську більшість під себе, часто ігноруючи конституційні приписи та логіку організації відповідальної влади.

Класична модель парламентсько-президентської республіки передбачає, що президент наглядає за стійкістю конструкції парламент—уряд, слугуючи кнопкою перезапуску тієї чи тієї інституції. Наразі вона має невисокі шанси бути реалізованою. Й не тільки через зрозуміле бажання мешканців президентського офісу зберегти статус-кво. Суспільство теж іще не схильне підтримати таку конструкцію. Персоналізація влади в суспільній свідомості відображається в статусі президента не стільки як монарха чи диктатора, скільки як гетьмана, котрого перестають любити наступного дня після обрання, але змушені терпіти як неминуче зло. Але майбутнє – саме за такою моделлю. Й необхідно знайти рішення, які б запровадили її максимально органічно, без соціальних турбулентностей.

Точкові зміни Конституції потрібно напрацьовувати зараз

Виклики часу – критично жорсткі, пов'язані з питанням самого існування держави, що не дає

змоги вільно експериментувати з пропозиціями глобальних змін до Конституції на кшталт радикального переписування Основного закону та схвалення його Конституційною асамблеєю. Доцільно зосередитися на виявленні найслабших ланок владної конструкції й позначити точкові зміни, які в майбутньому мали б гарантувати їй більшу стійкість.

Одна з найяскравіших суперечностей, яка впадає в око, – право президента на законодавчу ініціативу й водночас підписання законів із подальшим оприлюдненням або накладання вето. Це явний конфлікт інтересів, який надає главі держави істотну перевагу, що посилюється також і вимогою першочергового розгляду парламентом ініційованих ним законопроектів. На перший погляд, вирішити цю проблему можна було б, обмеживши предмет ініційованих ним проєктів лише сферою його прямої компетенції – обороною, зовнішньою політикою. Однак у традиції всіх президентів було розширення своїх повноважень поза конституційні приписи, якщо в Основному законі є бодай згадка про наявний інструмент впливу.

Знов-таки, неможливо зобов'язати президента подавати законопроекти навіть у сфері його компетенцій. Наприклад, законопроект, пов'язаний із мобілізацією, який логічно мав би бути ініційований главою держави, футболили між урядом, парламентом і навіть Генеральним штабом, і водночас президент відсторонився від свого права законодавчої ініціативи, бо це «непопулярні кроки». Тому встановлення чіткої регламентації для президента щодо суті ініційованих ним законопроектів не має стійкої основи. Пропозиція взагалі позбавити його законодавчої ініціативи теж буде сприйнята неоднозначно й стане об'єктом маніпуляцій на кшталт того, що президент був усенародно обраний, а тим часом не має інструментів для впровадження таких необхідних реформ, які обіцяв виборцям.

А от пропозиція позбавити главу держави тягаря підпису під ухваленими парламентом законами заслуговує на увагу. Крім того, що це усуває описаний вище конфлікт інтересів, зникає

основа для зловживань із боку президента, коли зволікання з підписом під законом створює правову невизначеність, ставлячи парламент і уряд у політичну розтяжку.

Контраргументом може бути те, що президент є гарантом Конституції і його підпис під законом нібито означає, що порушення немає. Однак це слабка позиція, адже трактування Основного закону є прерогативою Конституційного суду й глава держави як гарант Конституції мав би користуватися своїм правом звернення до цього суду на предмет конституційності закону щоразу, коли отримує проголосований парламентом законопроект. Знов-таки право поцікавитися в Конституційного суду конституційністю закону є й у народних депутатів, і навіть в уряді щодо міжнародних договорів, тобто й вони, за логікою, мали б розглядатись як гаранті Конституції.

Можна було б обмежитися тим, що закон набирає чинності з моменту підпису головою Верховної Ради, однак така конструкція не збалансована гарантією фактичної реалізації норм закону. Тому найлогічнішою є передача повноважень щодо підпису під законом до прем'єр-міністра, що означає готовність уряду його виконувати. Це перегукується з тією ж таки американською системою, де президент США підписує закони не як глава держави, а як керівник виконавчої влади.

Навіть українська система організації місцевого самоврядування на рівні громади відповідно до Конституції передбачає, що міський, сільський, селищний голова підписує рішення ради саме як керівник виконавчого органу ради, якому ці рішення потрібно виконувати. Така модель сильного мера є досить успішною, хоча головування його на засіданні ради, членом якої він не є, знов-таки демонструє перекис у бік авторитаризму, який теж потрібно усунути в Основному законі.

Зрештою необхідність узяття в роботу закону урядом змушуватиме парламентарів зважати на інституційні та фінансові можливості задовольнити обіцянки, які вони дали виборцям. Адже нині законопроекти, навіть ініційовані урядом, після голосування їх у Верховній

Раді в першому читанні стають власністю вже парламенту, який до другого читання може докорінно вихолостити запропоновану урядом ідеологію проєкту.

Завдання щодо встановлення зворотного зв'язку між урядом і номінально відповідальним за нього парламентом розв'язується саме через промульгацію закону очільником уряду. Причому такий зворотний зв'язок впливає на поведінку не лише більшості, яка формує уряд, а й опозиції, яка змушена буде виконувати свою основну місію – пропонувати альтернативні рішення щодо розвитку країни, формувати тіньовий уряд. В підсумку нарешті справді з'явиться політика в її первинному значенні.

А що тоді з вето? А його в класичному розумінні несприйняття законодавчої ініціативи немає. Прем'єр просто не підписує закону, точніше постанови про порядок введення його в дію в разі незгоди. Априорі вважається, що уряд супроводжує законопроект до його ухвалення в парламенті, й це їхній спільний документ. І уряд зацікавлений у якнайшвидшому впровадженні норм законопроекту. Та якщо проголосований законопроект має неприйнятні для уряду поправки, то їх коригують іще до підпису спікера парламенту. Інакше закон не набирає чинності, або, як прийнято говорити, «ховається під сукно». Звісно, депутати можуть ставити запитання уряду про його долю, але їхня незгода має бути реалізована через оголошення уряду вотуму недовіри.

Слабке місце цієї конструкції – ймовірність частих урядових криз. Адже якщо парламент не голосує за урядові ініціативи, виникають підстави відправити уряд у відставку, бо це по суті означає втрату довіри до нього з боку парламентської більшості. З іншого боку, депутати завжди прагнуть бути переобраними й тому неохоче підтримуватимуть непопулярні рішення, які подеколи буде змушений пропонувати уряд.

Рішення цієї проблеми підказує стаття 49 Конституції Франції. Норми цієї статті визначають, що подаючи законопроект, уряд може поставити на кін свою відставку. В такому разі парламент має 24 години на те, щоб ініціювати вотум недовіри уряду й

протягом наступних 48 годин проголосувати за його відставку. Якщо ні перше, ні друге не реалізовано у встановлені терміни, законопроект вважається таким, що набрав чинності, причому в первинному вигляді, без правок. Характерно, що депутати мають проголосувати саме за недовіру уряду, тобто продемонструвати те, що проурядової більшості фактично немає. Для законотворців це – гарна електоральна індульгенція, адже політики можуть заявити, що не голосували за непопулярний законопроект.

Щоправда, така конструкція вимагає досить ретельного опрацювання законопроекту в надрах уряду, але за визначенням він має бути високопрофесійним. Принаймні у Франції зазначеною нормою уряд користується досить часто й успішно навіть під час затвердження бюджету. Восстаннє в такий спосіб було ухвалено вкрай непопулярне рішення про підвищення пенсійного віку.

Запропоновані конституційні зміни потребують посилення ролі президента як гаранта стійкості інституційної конструкції. Фактично це уточнення підстав у президента для розпуску парламенту. Неоднозначну й аморфну норму про наявність парламентської більшості доцільно замінити на чіткішу ознаку парламентської кризи – відмову його (парламенту) голосувати за урядовий законопроект. Щоправда, уряд повинен мати право його відкликати в будь-який момент законодавчого процесу.

Глава держави при цьому отримує змогу визначати, що краще для розвитку країни – відставка уряду чи переобрання парламенту. Непогана компенсація за втрату права підпису під законами. Одразу слід відкинути маніпуляції на кшталт того, що всенародно обраному президенту відводять роль мало не англійської королеви. Дostroкове припинення повноважень парламенту чи прийняття відставки уряду якраз і вимагає номінації глави держави в порядку, який забезпечує його неупередженість і незалежність від парламенту й уряду. А це тільки саме всенародні вибори, а не призначення в парламенті.

...Розвиток суспільства вимагає наочної демонстрації інституційної спроможності

влади оперативно реагувати на глобальні та локальні виклики. Децентралізація влади почасти вирішує цю проблему. Однак на рівні держави потрібно змінювати конструкцію взаємодії між основними владними гравцями. На жаль, політичні партії, які по суті не розвиваються і є політичними проектами, наразі не втрачають ілюзії боротися за єдину владну позицію – президентську, сповідуючи принцип «переможець отримує все». Перемогти дракона, щоби стати самим драконом, – традиція політичної еліти, спокуси якої важко позбутися навіть після двох Майданів.

Але в Україні немає століть для природної зміни політичної культури. Прагнення українців до європейської спільноти й дозріле громадянське суспільство може прискорити процес дозрівання політикуму. Поки йде війна, вносити зміни до Основного закону й неконституційно, й незаконно, й недоцільно. Але рішення потрібно вже розробляти й пропонувати, бо вікно історичної можливості зазвичай відчиняється ненадовго. А те, що воно відчиниться в недалекому майбутньому, можна прогнозувати вже тепер (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/UKRAINE/konstitutsija-ukrajini-de-jure-j-de-fakto-jak-podolati-rozriv.html>). – 2024. – 28.06).

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

УДК 343.35+343.32+343.37](477)(038)

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ В ПРАКТИЦІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ : ОФІЦІЙНЕ ТЛУМАЧЕННЯ ТА ЮРИДИЧНІ ПОЗИЦІЇ 1997-2023

У виданні подано офіційний текст Конституції України станом на 31 грудня 2023 року разом із витягами з рішень Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення її статей. Видання містить перелік рішень Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення приписів Конституції України та юридичні позиції Конституційного Суду України. Видання розраховане на широке коло користувачів: посадових осіб органів публічної влади, правників, студентів юридичних вишів та всіх, хто цікавиться питаннями конституціоналізму, захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Конституція України в практиці Конституційного Суду : офіційне тлумачення та юридичні позиції 1997-2023 / вступ **С. П. Головатого; упоряд. С. П. Головатий, В. М. Бесчастний, Л. І. Бірюк, Н. І. Адамчик, Ю. М. Михеєнко.** Київ : ВАІТЕ, 2024. 448 с. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/2024_

konstytuciya_ukrayiny_tlumachennya_ku_yur_pozyciyi_1997-2023_0.pdf

УДК 342.8
DOI.org/10.30970/jcl.1.2024.1

О. Совгиря

КОНСТИТУЦІЙНІ ПЛЕБІСЦИТИ 2022 ТА 2023 РОКІВ ЯК СКЛАДОВА НОВІТНЬОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В ЧИЛІ (2024)

У статті проаналізовано особливості розробки, змісту та процедур ухвалення новітніх конституцій у Республіці Чилі на конституційних плебісцитах 2022 та 2023 рр. Таке дослідження становить значний науковий інтерес із позицій розуміння сучасних тенденцій розвитку конституціоналізму в країнах Латинської Америки, а отже, має важливе компаративне значення. Звертається увага на те,

що в 2019 р. в Чилі відбулися масові протести, однією з вимог яких було ухвалення нової Конституції. У зв'язку з цим було проведено конституційні плебісцити в 2022 та 2023 рр., які, незважаючи на відхилення проєктів Конституції за наслідками голосування, дають можливість стверджувати про вектор політичних процесів у країні, зокрема взаємодію влади з суспільством, а також про суспільний запит на вноормування у Конституції соціальних прав і нової моделі системи органів державної влади. У статті детально проаналізована структура політичної системи, а також висвітлені повноваження Національного Конгресу (Палати депутаток і депутатів і Сенату), Президента та Конституційного Трибуналу за проєктом Конституції Чилі 2023 р. Серед особливостей проєкту автор звертає увагу на включення положень про боротьбу з корупцією та засудження тероризму, а також про захист прав індіанців і механізми їх політичної участі у діяльності Національного Конгресу. Окрему увагу приділено проявам ідей партисипаторної та деліберативної демократії у цьому проєкті. На думку автора, досвід проведення конституційних плебісцитів у Чилі в 2022 та 2023 рр. засвідчив, що в політичному дискурсі референдуми (плебісцити) можуть відігравати як позитивну, так і негативну роль.

Совгиря О. (2024). Конституційні плебісцити 2022 та 2023 років як складова новітнього конституційного процесу в Чилі. *Український часопис конституційного права*. № 1. С. 3-14. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2024-1/pdfs/1-olha-sovhyria-konstytutsiini-plebistsyty-2022-2023-rokiv-yak-skladova-novitnoho-konstytutsiinoho.pdf>

УДК 342.4

DOI.org/10.30970/jcl.1.2024.2

О. Коцюрба

ПОСИЛЕННЯ ВПЛИВУ ДЕРЖАВИ НА ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ: ВИМУШЕНИЙ ЗАХИСТ ЧИ ЗГОРТАННЯ ДЕМОКРАТІЇ?

В час, коли українська демократія перебуває в умовах агресивної війни, дискусія про межі впливу держави на політичні партії набула особливої актуальності. Ця стаття є спробою дати відповіді на питання, наскільки виправданими сьогодні є посилення впливу держави на політичні партії, звернення при цьому до доктрини озброєної демократії, та чи може це бути загрозою для демократії як такої?

Дослідження окресленої проблеми потребує розмежування категорій «вплив» та «втручання», а також відповіді на питання де проходить межа між легітимним та свавільним втручанням держави, що є похідним від дискусії про рамки свободи окремої людини. Пояснити природу обмеження владного впливу держави з юридико-позитивістських теоретичних позицій та притаманному їм етатизму та нормативізму доволі важко. Аналізуючи правову природу впливу держави на політичні партії, слід виходити з того, що не сама держава встановлює та розповсюджує межі свого впливу на політичні партії, а вони детерміновані природними, невід'ємними і невідчужуваними правами та свободами людини. Допустиме державне втручання є одним із проявів правового впливу, оскільки воно не лише здійснюється державою на підставі закону, але і відповідає основоположним і загальним принципам права, його положенням, цілям та завданням. Тоді як свавільне втручання з боку держави виходить за межі легітимної діяльності, допустимої в суспільстві, що керується верховенством права.

Водночас, з призначення держави забезпечувати права, потреби та інтереси як окремих індивідів, так і всього народу, випливають обов'язки держави по захисту суспільства від різних зовнішніх та внутрішніх небезпек. В умовах викликів для самого існування держави та демократії, зокрема збройної агресії, загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, межі впливу, в тому числі й у вигляді втручання держави у функціонування політичних партій із застосуванням механізмів озброєної демократії, можуть розширюватися. Україна має право обстоювати свої конституційні принципи, а

ситуація в Україні є істотною іншою, ніж в країнах не охоплених досвідом агресивної війни та тимчасової окупації частини території.

Проте, якщо введення певних інструментів лише прикриватиметься ідеєю захисту держави та демократії, а в результаті призводитиме тільки до обмеження індивідуальних та політичних свобод, не відповідатиме змісту верховенства права, тоді ми говоритимемо вже не про демократію, здатну себе захищати, а про владу, що забезпечує своє правління за рахунок демократії. Оцінку того, чи конкретні механізми здійснюваного на політичні партії державного впливу мають на меті саме захист конституційних цінностей, принципів і прав людини, демократії загалом, мають проводити судові органи, в тому числі і орган конституційної юрисдикції, визначаючи чи запроваджені законом процедури відповідають принципам права, відображеним в Конституції.

Коцюрба О. (2024). Посилення впливу держави на політичні партії: вимушений захист чи згортання демократії? *Український часопис конституційного права*. № 1. С. 15-31. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2024-1/pdfs/2-olha-kotsiuruba-posylennia-vplyvu-derzhavy-politychni-partii-vymushenyi-zakhyst-chy-zghortannia.pdf>

УДК 342.571

DOI.org/10.30970/jcl.1.2024.3

О. Ганжук

ДЕМОКРАТІЯ УЧАСТІ В УКРАЇНІ: СТАН ТА УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню стану розвитку та умовам реалізації демократії участі в Україні. Звернено увагу, що у сучасних умовах розвитку суспільства, демократія участі є рушійною силою, яка забезпечує «щоденну» участь громади у місцевих справах. Встановлено, що реалізація партисипативної демократії здійснюється за наявності двох умов: 1) правової, яка полягає в належному законодавчому

закріпленні форм участі, процедури їх проведення та реагування; 2) неправової, яка характеризується наявністю у громадян довіри до органів влади, тобто переконання у тому, що їх голос дійсно буде врахований при прийнятті управлінських рішень.

На підставі порівняльного аналізу визначено, що Україна є державою з досить різноманітними видами громадської активності, на відміну від інших держав, таких як Хорватська Республіка, Австрійська Республіка, Польська Республіка, Фінляндська Республіка тощо. Рівень правового регулювання демократії участі, який характеризується переважною конкретизацією інструментів демократії участі на рівні статутів територіальних громад, з одного боку, свідчить про визнання даного виду суспільних відносин зі сторони держави та суспільства, проте з іншого боку, надмірна деталізація механізму окремих інструментів демократії участі сприяє не лише уточненню законодавства, а й появи формалізму, що має наслідком неможливість реалізації даного виду демократії.

Підкреслено, що заходами, спрямованими на покращення в Україні використання громадянами інструментів партисипативної демократії, є наступні: 1) досягнення відповідності законодавства України досвіду Європейського Союзу; 2) удосконалення механізмів партисипативної демократії та спрощення процедури реалізації її інструментів; 3) пошук шляхів до ефективного та функціонально спроможного повноцінного виконання покладених на партисипативну демократію завдань щодо участі громадян у справах місцевого рівня.

Ганжук О. (2024). Демократія участі в Україні: стан та умови реалізації. *Український часопис конституційного права*. № 1. С.32-41. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2024-1/pdfs/3-oleksii-hanzhuk-demokratia-uchasti-ukraini-stan-umovy-realizatsii.pdf>

УДК 342.1:342.725 (477)

DOI.org/10.30970/jcl.1.2024.5

В. Кобрин, Ю. Нос, Р. Полюх

СПІВВІДНОШЕННЯ ОBOB'ЯЗКУ ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ, НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ З ПРАВОМ НА СВОБОДУ СВИТОГЛЯДУ ТА ВІРОСПОВІДАННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття присвячена питанням співвідношення обов'язку захисту вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України з правом на свободу світогляду та віросповідання в умовах правового режиму воєнного стану. Автори вважають, що обов'язок із захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком кожного без винятку громадянина України, адже без суверенітету і територіальної цілісності не може функціонувати жодна держава, а відтак, це ті цінності, без дотримання та збереження яких ми не можемо вважати себе громадянами України.

Варто зазначити, що українське законодавство було досить відірване від реальності, зважаючи на наявні значні суперечності. Досить важко уявити як віруючі громадяни будуть виконувати свій обов'язок щодо захисту України безпосередньо на полі бою, оскільки духовна складова є надзвичайно важливою у збройній боротьбі.

Після введення воєнного стану стало масовим явище зловживання правом на віросповідання, більшість громадян призовного віку все більше почали вступати до релігійних організацій, вірування яких забороняють брати зброю до рук.

Автори доходять до висновку, що ситуація з альтернативною (невійськовою) службою є неоднозначна і більшість правників схиляються до думки, що альтернативної (невійськової) служби на період воєнного стану бути не може, однак українські суди по-різному трактують одні і ті ж положення закону.

У статті здійснено аналіз практики ЄСПЛ, де у більшості випадках суд захищає право громадян на віросповідання та вказує на те, що альтернативна (невійськова) служба повинна існувати у будь-яких випадках.

Авторами зроблено висновок, що попри всю складність функціонування прав та обов'язків в умовах воєнного стану, важливо зберегти баланс, задля того, щоб уникнути порушення прав та свобод людини.

Кобрин В., Нос Ю., Полюх Р. (2024). Співвідношення обов'язку захисту вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України з правом на свободу світогляду та віросповідання в умовах правового режиму воєнного стану. *Український часопис конституційного права*. № 1. С. 55-69. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2024-1/pdfs/5-volodymyr-kobrynyuliia-nos-romana-poliukh-spivvidnoshennia-oboviazku-zakhystu-vitchyzny-nezalezhnosti-terytorialnoi-tsilisnosti.pdf>

УДК 342.1

DOI.org/10.30970/jcl.4.2023.3

О. Щербанюк

ФОРМИ ТА МЕЖІ ВНЕСЕННЯ ЗМІН І ДОПОВНЕНЬ ДО КОНСТИТУЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Застосування інститутів безпосередньої демократії при внесенні змін та доповнень до конституції. Розглядаючи конституцію як правову та політичну основу держави, її легітимність має походити від народу. Це відображає ідею, що народ є джерелом суверенітету, що є основною концепцією демократичного правління. Ця доктрина відображає реальну участь людей у більшості сучасних конституційних процесів, будь то шляхом прямих виборів членів конституційної асамблеї на початку процесу та/або референдуму наприкінці. Процедура внесення поправок може бути встановлена з ідеєю також залучити людей до процесу, як постійне вираження їх остаточного суверенітету. Безпосередній спосіб залучати громадськість до внесення змін до конституції – це референдум, який зазвичай відбувається після голосування в парламенті.

Деякі форми формальних процедур внесення змін та доповнень до конституцій є майже універсальною рисою сучасних конституцій. Для творців конституції актуальним питанням є не стільки те, чи має існувати положення про формальні зміни та доповнення, скільки те, що потрібно врахувати під час їх розробки. Усі демократичні країни світу мають у своїй конституції положення, які регулюють умови та порядок внесення змін до неї.

Незважаючи на те, що сучасні конституції використовують різноманітні формули змін та доповнень, які ускладнюють процес внесення змін та доповнень до конституції, ніж ухвалення звичайних законів, більшість із них базується на одному або кількох із таких механізмів: правило супербільшості в законодавчому органі; референдум; правила подвійного прийняття рішень, які можуть включати визначені часові затримки або проміжні вибори.

Щербанюк О. (2023). *Форми та межі внесення змін і доповнень до Конституції: теоретичні та практичні аспекти. Український часопис конституційного права. № 4. С.47-57.* URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2023-4/pdfs/3-oksana-shcherbaniuk-formy-mezhi-vnesennia-zmin-dopovnen-konstytutsii-teoretychni-praktychni-aspekty.pdf>

УДК 342.71/.73+342.4(477)
DOI.org/10.30970/jcl.4.2023.4

А. Медвідь
Ю. Медвідь

КОНСТИТУЦІЙНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ: НАЯВНІ ЗМІНИ ТА ПРАКТИКА ОФІЦІЙНОГО ТЛУМАЧЕННЯ

У статті здійснюється дослідження юридичного змісту норм Конституції України щодо регулювання ними системи судоустрою України та їх відповідність основоположному принципу поділу гілок влади. У цьому

контексті детально аналізуються окремі рішення Європейського суду з прав людини, попередня редакція та чинні положення Конституції України, а також відповідні рішення Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення вказаних конституційних норм.

На підставі проведеного дослідження робиться висновок, що ціла низка приписів Конституції України (зокрема, частина друга статті 6, пункт 14 частини першої статті 92, частина перша статті 125) вказують, що судоустрій в Україні (тобто система та структура органів судової влади) визначається законом, а органи судової влади здійснюють свої повноваження відповідно до закону. Також, внаслідок внесення змін до Конституції України, у чинній редакції частини другої її статті 125 закріплено спеціальну законодавчу процедуру утворення, реорганізації та ліквідації вітчизняних судів.

Поряд із цим, внаслідок здійснюваного Конституційним Судом України офіційного тлумачення положень Конституції України, сформовано усталену судову практику (jurisprudence constante) з цього питання. Її зміст, підтверджує допустимість виключно законодавчого регулювання організації та порядку діяльності судової гілки влади та забезпечує її інституційну відокремленість від органів законодавчої та виконавчої влади. Зокрема, неприпустимість будь-якого їх впливу на діяльність судів, у тому числі й у спосіб не обумовленої суспільними прагненнями законодавчої реорганізації або зміни системи судоустрою.

Тому, наявні норми Конституції України за своїм юридичним змістом та відповідно до усталеної судової практики (jurisprudence constante) їх офіційного тлумачення Конституційним Судом України, забезпечують у національному законодавстві України можливість реалізації мети та завдань, визначених Європейським судом з прав людини, зокрема забезпечення незалежності судової гілки влади від розсуду органів виконавчої влади та регулювання її діяльності законом, який приймається виключно парламентом.

Медвідь А., Медвідь Ю. (2023). Конституційна регламентація судоустрою України: наявні зміни та практика офіційного тлумачення. *Український часопис конституційного права*. № 4. С.58-67. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2023-4/pdfs/4-andrii-medvid-yuliia-medvid-konstytutsiina-rehlamentatsiia-sudoustroiu-ukrainy-naivni-zminy-praktyka-ofitsiinoho.pdf>

УДК 342.4

DOI.org/10.30970/jcl.4.2023.5

Р. Бедрій

ПОНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ОНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В ЧАСТИНІ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

У статті проведено характеристику поняття конституційної економіки з позицій західної та національної доктрин. При цьому наголошено на необхідності пошуку нових методологічних підходів щодо наукового аналізу проблематики конституційної економіки, які б узгоджували як дослідження економістів у конституційно-правовій сфері регулювання економічних процесів, що характерні більшою мірою для західної доктрини, так і конституційно-правовий аналіз економічних явищ та їх нормативної бази, який представлений у вітчизняних наукових працях, присвячених конституційній економіці. Запропоновано

проводити дослідження конституційної економіки у межах та з позицій економічного конституціоналізму, який є однією з граней конституціоналізму та його системи і охоплює дуже широке коло конституційно-правових аспектів економічної проблематики та практику їх реалізації.

Крім того, у статті наголошено, що положення чинної Конституції України в аспекті регулювання фінансово-економічних відносин вирізняються фрагментарністю, суперечливістю, розпорошеністю по різних частинах конституційного тексту. Це, значною мірою вплинуло на виникнення кризових процесів в економіці, що негативно відобразились на стабільності економічних засад конституційного ладу України. Особливо зазначені кризові процеси посилюються та загострилися в умовах російсько-української війни. При цьому акцентовано увагу на тому, що системне конституційне регулювання фінансових та економічних відносин стає усталеною традицією сучасного конституціоналізму в Європі, що обумовлює необхідність кардинального оновлення «економічного блоку» норм Конституції України у частині щодо конституційної економіки та публічних фінансів.

Бедрій Р. (2023). Поняття конституційної економіки та необхідність оновлення Конституції України в частині регулювання фінансово-економічних відносин. *Український часопис конституційного права*. № 4. С.68-76. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2023-4/pdfs/5-ruslan-bedrii-poniattia-konstytutsiinoi-ekonomiky-neobkhdnist-onovlennia-konstytutsii-ukrainy.pdf>

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 6 (121) 2024

(01 червня - 30 червня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 25.06.2024.
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 5,45.
Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net
Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.